

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Миколаївський навчально-науковий інститут права
Кафедра кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін
Кафедра загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції

Соціальна справедливість у галузевому та міжгалузевому правовому регулюванні в умовах сьогодення

Матеріали круглого столу
10 грудня 2024 року
м. Миколаїв

Миколаїв
МННІП НУ «ОЮА»
2025

*Схвалено та рекомендовано до видання кафедрою кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол засідання кафедри № 6/25 від 9 січня 2025 року)*

*Друкується за наказом ректора НУ «Одеська юридична академія», проф. О.В. Тодошак
(наказ № 3293–75 від 18.10.2024 р.)*

Соціальна справедливість у галузевому та міжгалузевому правовому регулюванні в умовах сьогодення: матер. міжкаф. круглого столу (10 грудня 2024 р., м. Миколаїв) / за ред. О.В. Козаченка, О.М. Мусиченко; Микол. навч.-наук. інст. права НУ «ОЮА». – Миколаїв: МННІП НУ «ОЮА», 2025. – 216 с.

До збірника увійшли тези доповідей, оприлюднених під час проведення кафедрою кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін спільно з кафедрою загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції круглого столу, присвяченого проблемам соціальної справедливості у галузевому та міжгалузевому регулюванні – складного соціально-правового феномена, який має розглядатися не лише на законодавчому рівні, але і в правозастосуванні.

Видання може викликати зацікавленість учених, аспірантів і студентів, співробітників судових та правоохоронних органів, державних службовців, а також всіх тих, хто замислюється над проблемами українського права та практики його застосування в сучасних умовах.

УДК 34

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних,
цитат, власних імен тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники*

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Розбудова та теренах України соціальної та правової держави, формування суспільства нової цивілізаційної якості – громадянського суспільства, вимагає звернення до проблеми визначення сучасної парадигми відповідно до поставлених перед правом, людиною, суспільством і державою цілей, спрямованих на забезпечення ефективності соціального впливу. Якщо враховувати, що сучасний стан розвитку державності і права орієнтований на забезпечення домінування принципу верховенства права, тоді в межах різних форм соціального регулювання особливого значення набуває те, що здійснюється на засадах правових встановлень, тобто правове регулювання. Уявляється, що правове регулювання позбавлене ознак послідовності, узгодженості та ефективності, якщо відсутня чітко визначена мета його здійснення. Серед різноманіття теорій щодо визначення мети існування права в різних його формах, окремої уваги вимагає та, що базується на визнанні соціальної справедливості в якості парадигми існування та застосування права різної галузевої належності.

Загальновідомо, що соціальна справедливість є базовим, суттєвим елементом соціальних відносин, який є похідним від рівних і адекватних можливостей кожної людини щодо реалізації власного соціально-правового потенціалу. Категорія справедливості, на відміну від інших орієнтирів свідомості, передбачає не просту оцінку того або іншого явища, а співвідношення кількох характеристик, між якими і належить встановити етичну відповідність. Наприклад, геройському вчинку повинна відповідати нагорода, натомість аморальна поведінка супроводжується суспільним осудом та внутрішніми переживаннями сумління. Таким чином, справедливість виражає ідею правильного, належного, адекватного порядку речей у людських взаємовідносинах, який відповідає уявленню про призначення людини, її природні та невід'ємні права й обов'язки, соціальну обґрунтованість інтересів.

Слід пам'ятати витоки формування ідеї застосування справедливості як окремої парадигми соціального буття людини. Так, античний філософ Аристотель Стагірський свого часу запропонував характеризувати справедливість як певний відплатний, зрівняльний та розподільний стан, що дало змогу виділити три складові соціальної справедливості. Відплата, як акт справедливості, характерна для ситуації, при якій покарання (відплата) цілком і повністю (за видом та мірою) відповідає вчиненому порушенню. Яскравими прикладами відплати як справедливості слід визнати застосування принципу таліону, який уособлює універсальну форму еквівалентної відплати «око за око, зуб за зуб». Розподільна, або дистрибутивна, справедливість визначає умови розподілу соціальних

цінностей або правових наслідків у відповідності з тією соціальною роллю, яку відіграють суб'єкти дистрибутивних відносин. Натомість зрівняльна, або ретрибутивна, справедливість знаходиться в залежності від особистісних характеристик, чеснот, звитяг або інших соціально значущих якостей кожної особи.

Яскравим прикладом досягнення соціальної справедливості в контексті здійснення кримінально-правового впливу можна вважати призначення судом покарання за вчинення особою кримінального правопорушення. Зокрема, в процесі обрання виду та міри покарання суд формує засади відплати за вчинення кримінального правопорушення, дистрибутивна справедливість проявляється в індивідуалізації покарання в залежності від ролі кожного правопорушника в процесі вчинення кримінально протиправного діяння, а ретрибутивна справедливість проявляється в індивідуальній оцінці кожної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Однак, крім змістовних характеристик, як меті функціонування права, соціальній справедливості притаманні дві форми – нормативна та практична. Перша форма соціальної справедливості пов'язана з нормативним закріпленням положень, які відповідають вимогам справедливого регулювання суспільних відносин загальнообов'язковими правилами поведінки – нормами права. Нормативна соціальна справедливість забезпечує формування чинного законодавства у повній відповідності з об'єктивно існуючими нормами права, що виключає волюнтаризм законодавця під час здійснення такого процесу. Практична справедливість пов'язана з реалізацією норм права в процесі регулювання суспільних відносин. Так, наприклад, практична соціальна справедливість визнається однією з вимог (поряд із законністю, обґрунтованістю та вмотивованістю), які пред'являються для підсумкового судового рішення у конкретному провадженні.

Майже все попередньо висловлене стосувалось ролі соціальної справедливості в праві, однак слід пам'ятати і про значення соціальної справедливості і в інших сферах соціального буття, саме тому справедливість і називається парадигмою життя людства. З 2014 року сусідня з нами країна, країна-агресор, розпочала загарбницьку війну проти Українського народу, нашої державності з метою захоплення територій та знищення української ідентичності. Ця війна 24 лютого 2022 року перейшла у повномасштабну агресію з використанням сучасної військової зброї та методів ведення війни. На цю нелюдську агресію український народ відповів своєю згуртованістю, єдністю, людяністю та патріотизмом. Мільйони українців взяли до рук зброю, щоб захищати свою Вітчизну, десятки тисяч здійснюють активну волонтерську діяльність, щоб надати допомогу як нашим захисникам, так і цивільному

населенню, яке постраждало і продовжує страждати під час цієї війни, десятки мільйонів людей своїми донатами підтримують своїх захисників і захисниць, десятки країн світу надають допомогу як у військовій, так і цивільній сферах буремного сучасного буття нашої держави та суспільства. Переконаний, що соціальна справедливість як об'єктивна парадигма людського буття, помножена на прагнення та зусилля Українського народу, забезпечить нашу Перемогу в цій війні, а агресор відчує на собі всі тяготи та страждання кожного Українця. Нехай соціальна справедливість переможе як можна швидше!

*З щирою повагою до всіх учасників круглого столу,
в.о. директора Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор Олександр КОЗАЧЕНКО*

Секція 1
**СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ
У СУЧАСНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ**

КОЗАЧЕНКО О.В.,

*д.ю.н., професор, в.о. директора Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»*

**СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ
ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ТАКСОНОМІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ
ЗАХОДІВ**

Розкриття обраного наукового підходу щодо визначення цілей застосування кримінально-правових заходів (далі по тексті – КПЗ) потребує визначення тих фундаментальних положень, на яких запропоноване наукове осмислення базується.

Таксономія КПЗ являє собою окремий спосіб систематизації (зведення КПЗ в певну систему з метою їх впорядкування) та класифікації (розміщення КПЗ за класифікаційними категоріями (рангами) шляхом умовного об'єднання за певними ознаками) зазначених в кримінальному законі заходів. Таксономічна методологія характеризується єдністю трьох взаємопов'язаних аспектів (трихотомією), кожен з яких фокусує на окремому прояві такої систематизації та класифікації: по-перше, реляційний аспект таксономії дозволяє виділити в якості субстрату (першоелемента) здійснюваного правового впливу певний елемент, який у своєму конкретному вимірі забезпечує зовнішній вплив на поведінку особи, що характеризується як універсальними змістовними ознаками, так і властивостями об'єктивного та суб'єктивного характеру. По-друге, предикатний вимір таксономії орієнтований на формування інформаційної таксономічної системи КПЗ з виділенням таксономічних категорій (рангів) та віднесених до них змістовно таксонів, які об'єднують заходи, що характеризуються тим або іншим ступенем загальності. По-третє, функціональний аспект таксономії дозволяє вирішити проблему виявлення об'єктивно існуючих динамічних в'язків між таксонами як різних, так і однієї таксономічної категорії (рангу) [1, с.315].

У свою чергу функціональний аспект таксономії є системою основних напрямків правового впливу на суспільні відносини, що виникають у процесі вчинення кримінального правопорушення, об'єктивно протиправного діяння, зловживання правом, належної соціально корисної посткримінальної поведінки,

які обмежують або позбавляють можливості користуватися загально визнаними соціальними благами, з цілями кари, виправлення, превенції та профілактики, перевиховання, надання медичної допомоги і лікування осіб, усунення заподіяної шкоди та заохочення, створюючи тим самим особливий правовий режим протидії кримінально протиправним проявам, який характеризується збалансуванням публічних і приватних засад здійснення кримінально-правового впливу [2, с.18-19]. Функціональний прояв таксономії КПЗ фокусує на необхідності визначення конкретних цілей їх застосування, які повинні відповідати загальній меті їх нормативного призначення та практичної реалізації – відновлення порушеного кримінально протиправним діянням стану соціальної справедливості або формування стану соціальної справедливості в умовах оцінки посткримінальної поведінки особи.

Загально відомо, що соціальна справедливість являє собою основний елемент соціальних відносин, який є похідним від рівних і адекватних можливостей кожної людини на реалізацію власного соціального потенціалу. Взагалі категорія справедливості, на відміну від інших орієнтирів свідомої та вольової поведінки, передбачає не просту оцінку того або іншого вчинку (добро чи зло, правда чи неправда), а співвідношення кількох (двох або більше) характеристик, між якими і належить встановити етичну відповідність. У праві соціальна справедливість розглядається як відповідність між правами та обов'язками, між діянням та відданням тощо. Соціальна справедливість у процесі застосування КПЗ в умовах домінування в сучасному правовому регулюванні принципу верховенства права, є значно багатоаспектнішою та багатограннішою, ніж у традиційному розумінні відповідності між вчиненням кримінальним правопорушенням і призначенням покарання. Уявляється, що верховенство права, в процесі застосування КПЗ, вимагає забезпечення соціальної справедливості шляхом встановлення відповідності: по-перше, між суспільно небезпечним діянням і примусовими кримінально-правовими заходами; по-друге, між шкодою, завданими збитками і заходами реституційно-компенсаційного характеру; по-третє, між позитивною поскримінальною поведінкою та реабілітаційно-заохочувальними заходами; по-четверте, між інтересами людини, суспільства і держави [3, с. 134].

У контексті вирішення поставленої наукової проблеми щодо висвітлення ролі функціонального прояву таксономії КПЗ в процесі забезпечення стану соціальної справедливості, слід наголосити на наступному: функції КПЗ жорстко корелюються з цілями їхнього застосування (реляційний аспект таксономії) та відповідною таксономічною категорією (рангом), до якого відноситься конкретний кримінально-правовий захід (предикатний аспект таксономії) та орієнтовані на досягнення загальної мети – відновлення порушеного вчиненням

кримінально протиправного діяння стану соціальної справедливості або формування такого стану в процесі застосування заохочувального впливу до осіб, які відзначились позитивною посткримінальною поведінкою. Зазначений взаємозв'язок є вкрай чутливим до рівня розвитку культури загалом та правової культури зокрема, які вносять певні корективи у функціонування КПЗ шляхом встановлення певних виключень з кола соціальних благ, які не можуть відноситись до цілей застосування КПЗ. Розглянемо запропоноване теоретичне узагальнення на прикладі реалізації однієї функції – функції кари в процесі застосування найбільш поширеного виду КПЗ – покарання.

У науці кримінального права до сих пір залишається дискусійним питання визначення властивостей функції кари в процесі застосування покарання. Так, ціла група науковців, вказують на примус як визначальну ознаку покарання і, відповідно, властивість кари. Інший підхід до визначення змісту кари пов'язується з пропозицією вийти за межі кримінально-правових установлень і звернутися до інших галузей права, наприклад, кримінального процесуального, або взагалі до неюридичної сфери людського буття, або поєднавши їх разом. Так, наприклад, науковці, які проживають в країні-агресор, виступають апологетами даного підходу, зазначаючи, що засудження (осуд) особи, яка вчинила правопорушення, є морально-політичним, а не правовим аспектом юридичної відповідальності, який проявляється у різних формах, і в першу чергу у формі фізичного або морального страждання особи, яка допустила вчинення кримінального правопорушення. Останній підхід можливо і відповідає внутрішньому сприйняттю покарання в країні-агресора, однак суперечить гуманістичним тенденціям розвитку сучасного кримінального права в демократичних країнах, в яких розбудовується соціальна держава та розвивається громадянське суспільство, з урахуванням наступного. Те, що реалізація функції кари супроводжується фізичними (обмеження свободи, трудових та інших прав тощо) і моральними (сприйняття інформації про осуд власної поведінки у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення тощо) стражданнями, є аксіоматичним фактом, але страждання не можуть розглядатися як самоціль функціонування, тому що за останніх умов КПЗ набудуть виключно репресивного характеру, що є неприпустимим, але виключно у цивілізованих країнах.

У сучасних умовах таким, що відповідає загальним засадам розвитку сучасного кримінального права, слід визнати слушним науковий підхід до визначення змісту функції кари, відповідно до якого вона полягає у позбавленні (ознака таксономічної категорії надвиду, таксоном якої є кримінальна відповідальність) або обмеженні особи у можливості користуватися певними, найбільш важливими та цінними благами. Благо, як філософська категорія, розглядається здебільшого з двох позицій: або як мета і ціль устремлінь у процесі

існування людини, або як засіб задоволення потреб, те, що приносить благополуччя, що і стало підставою для формування філософського осмислення блага як певної аксіологічної категорії, яка визначає історично похідний, підтверджений життєвим досвідом факт задоволення одвічних потреб, очікувань і бажань людей за умови поєднання їх устремлінь і зусиль. Окрему групу благ утворюють соціальні блага, які представляють цінність на рівні людського суспільства в процесі його розвитку. В межах соціальних благ особливу групу утворюють юридичні блага, які закріплені в праві і виступають цінністю права.

Серед всієї сукупності важливих юридичних благ виділяються такі, на які не може поширюватися функція кари КПЗ, а саме: життя людини (людина не може бути позбавлена життя в законний спосіб застосування КПЗ); право на здорове буття людини (застосування КПЗ, передбачених діючим законодавством, не може супроводжуватися заподіянням шкоди здоров'ю особи); людська гідність (функція кари поширюється на особисту гідність і не повинна поширюватися на людську); окремі правові статуси, наприклад громадянство [4, с. 304-309].

З урахуванням визначених ознак можна зробити висновок, що функція кари в процесі застосування покарання є певним напрямком правового впливу, який супроводжується позбавленням або обмеженням юридичних благ винної особи за виключенням її життя, здоров'я, особистої гідності, громадянства тощо, здійснюваних в умовах примусового публічно-правового регулювання з метою відновлення стану соціальної справедливості, порушеного вчиненням кримінального правопорушення.

Використані джерела:

1. Козаченко О. Таксономія кримінально-правових заходів. Таксономія правових заходів: монографія / за ред. проф. О. Козаченка. Миколаїв: Іліон, 2024. С. 312-349.

2. Козаченко О.В., Мусиченко О.М., Василяка О.В., Чорнозуб Л.В. Таксономія правових заходів. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2022. Вип. №5(46). С. 13-20.

3. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Культуро-антропологічний вимір справедливості кримінально-правового впливу: світові здобутки та національні надбання. *Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада* : колективна монографія / за заг. ред О.А. Івакіна, І.В. Шамши, Д.В. Яковлева . Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 120-135.

4. Козаченко О.В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір : монографія / Олександр Васильович Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2011. 504 с.

МУСИЧЕНКО О.М.,

PhD, доцент, в.о. завідувача кафедри

кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

НАДМІРНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Право на справедливий суд, передбачене ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – КЗПЛ), є досить складним, що охоплює собою такі складові як неупередженість і незалежність суду, рівність сторін під час судового розгляду, гласність судового розгляду, розумність строків провадження, право на захист та ін. Тривалість судового розгляду в межах саме кримінального провадження є більш вагомим аспектом в контексті порушення основоположних прав людини, оскільки кримінальне провадження поза розумним строком (надмірне кримінальне провадження) часто паралельно порушує і гарантії права на свободу, передбачені ч. 3, 4 ст. 5 КЗПЛ. Крім того, це порушує принцип презумпції невинуватості, оскільки надмірність кримінального провадження створює негативний імідж обвинуваченого.

На жаль, для України надмірність кримінального провадження є однією з системних проблем, на яку вказано в таких рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як «Кривошей проти України» (2016 р.), «Горковлюк та Кагановський проти України» (2018 р.), «Радзевіл проти України» (2020), «Мельников проти України» (2021 р.), «Коваль проти України» (2022) [1], та низці інших, що потребує вирішення нашою державою на різних рівнях.

Поняття «надмірність кримінального провадження» передбачає ситуацію, коли тривалість, складність або масштабність досудового розслідування та судового процесу виходять за розумні межі, необхідні для встановлення істини та захисту прав учасників процесу. ЄСПЛ у своїх рішеннях встановив низку критеріїв, які дозволяють встановити наявність або відсутності порушення розумних строків судового розгляду: 1) складність провадження; 2) поведінка заявників; 3) дії державних органів; 4) важливість предмета спору для заявників. Зрозуміло, що для кримінального провадження останній критерій є аксіоматичним, інші ж – встановлено в національному законодавстві, зокрема, у ч. 3 ст. 38 КПК України визначено критерії розумності строків у кримінальному провадженні: 1) складність кримінального провадження; 2) поведінка учасників кримінального провадження; 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом

своїх повноважень. Щодо першого критерію, він є досить зрозумілим, так, складність кримінального провадження пов'язана з кількістю епізодів кримінального правопорушення, кількістю і складністю процесуальних дій, які слід провести для ефективного повного встановлення обставин кримінального провадження, що прямо вказано в п. 1 ч. 3 ст. 28 КПК України [2]. Відповідно, ЄСПЛ не знаходить порушення ст. 6 КЗПЛ в аспекті розумних строків судового розгляду у випадках, коли провадження відбувається і декілька років, але це виправдано складністю кримінального провадження (ілюстративні приклади рішень ЄСПЛ проти інших держав: «Рінгейзен проти Австрії» (провадження тривало 5 років і 2 місяці, «Неймайстер проти Австрії» (7 років і 4 місяці) [1], в яких встановлено відсутність порушення «розумного» строку провадження у зв'язку з його складністю). Водночас, ЄСПЛ встановлює порушення ч. 1 ст. 6 КЗПЛ, у випадках, коли провадження стосувалося одного епізоду та одного підозрюваного – заявника, отже провадження не було особливо складним. До того ж ЄСПЛ підкреслює, що якщо протягом значного періоду часу під час цього провадження заявник був позбавлений свободи, це вимагає від органів державної влади діяти з особливою ретельністю (рішення «Нечай проти України», «Мельников проти України»).

Оцінка ж другого і третього критерію ЄСПЛ є досить своєрідною: якщо поведінка уповноважених від держави органів впливає на надмірність провадження, ЄСПЛ це оцінює як негативний аспект і встановлює порушення ч. 1 ст. 6, що ж до поведінки сторони захисту і зловживання учасниками певними правами, які впливають на тривалість кримінального провадження (наприклад, неявка захисника, участь якого є обов'язковою, або надходження надмірно великої кількості скарг протягом судового розгляду, що впливає на затягування кримінального провадження), ЄСПЛ зазвичай не вважає таку поведінку як порушення розумних строків судового розгляду (наприклад, в рішенні «Чірікоста і Віола проти Італії» 15-річний розгляд справи був виправданий). На наш погляд, така обставина тісно пов'язана ще з одним із фундаментальних прав людини – правом на захист, як гарантії, що впливає з права на справедливий суд, визначеної у п. с ч. 3 с. 6 КЗПЛ, також права на оскарження, оскільки використання усіх засобів оскарження, передбачених національним законодавством, ЄСПЛ не вважає таким, що свідчить про затягування строків провадження.

У практиці оцінки тривалості судового розгляду ЄСПЛ, крім вищезгаданих критеріїв, звертає увагу на початок перебігу строку, з якого власне починається провадження і відповідно, заявник може вимагати захисту за ст. 6 КЗПЛ. Зауважимо, що тут ЄСПЛ підходить ширше до тлумачення «судовий розгляд»,

ніж в національному законодавстві, саме в кримінальному провадженні. Так, неодноразово в рішеннях Суд зазначає, що початок строку кримінального провадження в розумінні ст. 6 КЗПЛ може відраховуватися з моменту затримання, тобто коли особа набуває статусу «обвинуваченого» (знову ж, за практикою ЄСПЛ в ширшому значенні цього поняття, ніж за КПК України), тобто ЄСПЛ віддає перевагу «сутнісній», а не «формальній» концепції «обвинувачення», про яке йдеться у п. 1 ст. 6 (п. 62 рішення ЄСПЛ від 18 січня 2007 року у справі «Шубінський проти Словенії»). Так, ЄСПЛ встановив у справі «Нечай проти України» (тривалість справи заявника національними судами в трьох інстанціях була 12,5 років), що строк провадження в контексті ч. 1 ст. 6 починається з моменту набрання статусу особою обвинуваченого, тобто з моменту затримання особа має право вимагати захисту за ст. 6 Конвенції.

Як зазначалося вище, в Україні надмірність кримінального провадження є системною проблемою. За останні роки щодо України не винесено жодного рішення, в якому б ЄСПЛ встановив відсутність порушення ч. 1 ст. 6 КЗПЛ в контексті «розумних» строків провадження.

На подолання даної проблеми ЄСПЛ пропонував Україні здійснити низку заходів законодавчого, адміністративного характеру і багато конкретних кроків для цього Україна зробила. Водночас залишаються проблеми, пов'язані з недостатньою кількістю суддів в окремих регіонах, кваліфікацією спеціалістів, які потребують свого вирішення. Уповноважений з питань ЄСПЛ, до повноважень якого належить координація виконання рішень ЄСПЛ та співпраця з органами державної влади, на виконання конкретних рішень щодо України, має, крім заходів індивідуального характеру, розробити і здійснити ряд заходів загального характеру, спрямованих на усунення даної системної проблеми. Відповідно, уповноважений має розробити певну стратегію на подолання даної проблеми. Така стратегія повинна включати окремі аспекти: по-перше, *визначення органів державної влади, відповідальних за виконання рішень*, в яких сформульовано системну проблему надмірності кримінального провадження (ч.1 ст. 6 КЗПЛ), – це відповідні національні суди, правоохоронні органи, Офіс Генпрокурора, Національна школа суддів, Тренінговий центр прокурорів України; по-друге, *необхідні законодавчі зміни або нові нормативно-правові акти, зміни до адміністративної практики*: щодо даної проблеми це продовження поточної судової реформи, що триває з 2016 р., поліпшення кадрового складу судів, збільшення кадрового складу, фінансування судової системи; по-третє, *механізми моніторингу виконання рішень*: надання Уповноваженим в справах ЄСПЛ щокварталу Кабінету Міністрів України подання щодо необхідності вжиття заходів загального характеру на виконання рішень ЄСПЛ, надсилання

Уповноваженим Комітету міністрів Ради Європи (КМРЕ) планів дій та звітів про виконання рішень ЄСПЛ, розгляд надісланих запитів від заявників та неурядових громадських організацій про виконання конкретних рішень в рамках правила 9 Правил КМРЕ, участь Уповноваженого у щоквартальних засіданнях КМРЕ; по-четверте, *освітньо-просвітницькі заходи*: включення рішень, в яких констатовано порушення надмірності провадження до програм підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації суддів, слідчих, прокурорів; проведення наукових заходів з метою висвітлення вказаних системно-структурних проблем; проведення тренінгів для практикуючих юристів; співпраця з міжнародними організаціями, зокрема щодо їх технічної, експертної допомоги для вирішення системних проблем в Україні.

Таким чином, оцінка надмірності кримінального провадження є складним завданням і вимагає індивідуального підходу до кожної конкретної справи. Надмірність кримінального провадження є серйозним порушенням права на справедливий суд і може мати негативні наслідки для обвинуваченого. Тому важливо, щоб суди ретельно аналізували тривалість, складність і масштабність кримінальних проваджень та вживали заходів для забезпечення їх ефективності і своєчасності. В Україні залишається системно-структурною проблема надмірності провадження загалом і кримінального провадження зокрема, на що вказується в багатьох рішеннях ЄСПЛ, і це потребує вжиття комплексу заходів не лише індивідуального характеру, але й загального характеру для подолання цієї проблеми в Україні.

Використані джерела:

1. HUDOC. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr> (Дата звернення: 20.11.2024)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru#Stru> (дата звернення: 20.11.2024).

ВАСИЛЯКА О.К.,

к.ю.н., доцентка кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИЗЕМНИЙ С.С.,

*студент магістратури 2 курсу
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У СУЧАСНОМУ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Стаття 1 Конституції України проголошує, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1].

Соціальна справедливість є однією із основоположних цінностей правової держави, а її реалізація в межах сучасного адміністративного права становить важливу частину державної політики. Сучасне адміністративне право не лише встановлює правила організації державного управління, але й сприяє забезпеченню, дотриманню прав і свобод громадян, гарантуючи їх рівність перед законом та державою. Інтеграція ідеї соціальної справедливості у правову систему України є важливим та відповідальним кроком на шляху до створення справедливої і демократичної держави.

У демократичному суспільстві адміністративне право регулює (опосередковує) передусім діяльність держави щодо виконання законів та інших правових актів держави в інтересах усього суспільства. Така діяльність держави зазвичай розглядається як здійснення виконавчої влади й органічно поєднується з публічним адмініструванням [2, с. 9].

Поняття «соціальна справедливість» не має офіційного нормативного визначення у національному праві України, водночас, соціальна справедливість – це принцип, згідно з яким усі члени суспільства мають рівні можливості для реалізації своїх прав і свобод. Вона забезпечується через справедливий розподіл благ, можливості доступу до основних ресурсів (освіти, медичної допомоги, соціального захисту), а також через рівні умови для участі в суспільному житті.

У правовій площині соціальна справедливість виражається через забезпечення рівності громадян перед законом, забезпечення прав людини, особливо соціальних прав.

Якщо розглянути соціальну справедливість у контексті адміністративного права, то адміністративне право є однією з важливих гілок публічного права, що

регулює відносини між органами державної влади та громадянами, а також визначає процедури здійснення державного управління.

Одним із завдань адміністративного права є забезпечення соціальної справедливості шляхом: забезпечення доступу до публічних благ, захисту прав і свобод громадян, створення рівних умов для різних груп населення.

Соціальна справедливість у адміністративному праві закріплює ряд принципів цієї справедливості, а саме принцип рівності, принцип законності та принцип соціальної відповідальності. Суть та значення перелічених принципів полягають в наступному.

«Принцип рівності». Один з основних принципів соціальної справедливості – це рівність перед законом. Адміністративне право повинно гарантувати, що всі особи мають рівні можливості щодо доступу до державних послуг, а також однакові права у взаємодії з органами влади. Принцип рівності відображається, зокрема, у забезпеченні рівних прав на доступ до інформації, на отримання дозволів і ліцензій, на соціальні виплати та інші публічні блага [3]. Людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [4].

«Принцип законності». Даний принцип забезпечує, щоб всі адміністративні акти й рішення приймалися відповідно до закону та в межах повноважень, наданих органам державної влади, як це передбачено статтею 19 Конституції України [1]. Законність сприяє боротьбі з корупцією, зловживаннями та іншими проявами несправедливості в адміністративному управлінні.

І останнім є **«принцип соціальної відповідальності»**. Суть даного принципу полягає в тому, що адміністративні органи повинні враховувати соціальні потреби і інтереси громадян при прийнятті управлінських рішень. Адміністративні органи повинні прагнути до досягнення загального блага, справедливо розподіляючи ресурси та можливості серед усіх категорій населення.

Таким чином, соціальна справедливість у сучасному адміністративному праві закріплює ряд принципів, які мають вагоме значення у сучасному адміністративному праві України.

Соціальна справедливість у сучасному адміністративному праві має і практичну реалізацію через законодавчі акти, судову практику та політичні ініціативи, які спрямовані на захист законних прав та інтересів людини і громадянина, запобігання соціальному виключенню та забезпечення належного рівня життя громадян.

Однією із найважливіших практичних реалізацій у сучасному адміністративному праві є адміністративні послуги і доступ до них. Адміністративне право визначає, як повинні надаватися ці послуги, хто має право на їх отримання та які критерії застосовуються для їх розподілу. В нашій країні

було введено достатню кількість змін у дану сферу, зокрема це створення Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), що сприяють спрощенню процесу надання послуг і забезпечують рівний доступ до них.

Наступною є реалізація соціальної справедливості в адміністративному праві – це соціальний захист, без якого не можливо уявити адміністративне право в цілому. Соціальний захист – важливий аспект соціальної справедливості, що включає систему адміністративних послуг, спрямованих на підтримку соціально незахищених верств населення. Законодавство України передбачає механізми надання різних видів соціальної допомоги населенню, пенсій, виплат по безробіттю, інвалідності, різних видів субсидій тощо. Адміністративні органи повинні забезпечити ефективну реалізацію цих прав, відповідно до соціальних потреб громадян.

І останньою такою практичною реалізацією соціальної справедливості в адміністративному праві є боротьба із дискримінацією, суть якої полягає в наступному. В Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які забороняють дискримінацію за ознакою раси, статі, віку, інвалідності, сексуальної орієнтації та інших характеристик. Адміністративне право має функцію забезпечення рівних прав громадян в отриманні державних послуг, а також захисту від необґрунтованої відмови або обмеження прав.

Потрібно не забувати і про важливу роль судових органів, які відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної справедливості в адміністративному праві. Так, судова система України відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної справедливості, оскільки вона є арбітром у випадку порушення прав громадян органами державної влади. Важливим аспектом є адміністративне судочинство, яке дозволяє громадянам оскаржувати незаконні дії чи бездіяльність органів влади. Через суди вирішуються питання про порушення прав людини, надання соціальних виплат, скасування незаконних адміністративних актів, що створює умови для забезпечення справедливості.

Як підсумок хочеться значити, що соціальна справедливість у сучасному адміністративному праві є важливим елементом демократичної держави, що гарантує рівність прав і можливостей для всіх громадян. Вона реалізується через принципи законності, рівності, соціальної відповідальності та боротьби з дискримінацією. Адміністративне право України здійснює свою функцію у забезпеченні соціальної справедливості шляхом надання адміністративних послуг, реалізації соціальних прав та захисту громадян. Успішне забезпечення соціальної справедливості потребує постійного вдосконалення правових норм та механізмів, що регулюють відносини між органами влади та громадянами.

Це надзвичайно складне завдання, яке потребує комплексу реформ та заходів, спрямованих на забезпечення рівності, соціальної захищеності та інклюзивного розвитку, що є значним викликом в умовах повномасштабної війни.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Остапенко О. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С., Гулак Л. С., Лук'янова Г. Ю., Ніканорова О. В., Цьвок М. С., Адміністративне право України. Навчальний посібник, видання друге, Львів 2021. 612 с.
3. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV.

КАЛИТАЄВ В.В.,

аспірант кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯМ НЕКАРАЛЬНИХ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ

Корупція являє собою динамічне (мінливе), складне (багатоаспектне) соціально-правове явище, одним з проявів якого є вчинення протиправних діянь особою, визначеною законом, з використанням наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Запропоноване визначення змістовно корелюється з нормативним визначенням корупції, наданим законодавцем в ч.1 ст.1 Закону України «Про запобігання корупції».

Суспільна небезпечність корупції, її поширеність у різних соціальних сферах, створили передумови для виділення цілої низки деліктів корупційного

спрямування, вчинення яких супроводжується порушенням нормативно-правових положень різної галузевої належності: адміністративного, трудового, цивільного, міжнародного та кримінального права.

Зовнішньою формою здійснення правового впливу на особу, яка вчинила корупційні делікти, визначають заходи правового впливу, або просто правові заходи. Слід підтримати точку зору професора Козаченка О., який пропонує під соціально-правовими заходами (використана автором назва заходів, яка, поряд з нормативною природою таких заходів, містить вказівку на їх соціальний характер, обґрунтовується застосуванням таксономічної методології для класифікації та систематизації заходів соціального впливу на девіантну поведінку особи, одним з видів яких виступають заходи, передбачені нормами права, що, у свою чергу, дає підстави для висновку про змістовну ідентичність двох понять: соціально-правові та правові заходи, де перше є загальним, а друге одиничним) розуміти конкретний елемент соціально-правового регулювання, який змістовно об'єднує систему загальних способів та конкретного прийому впливу, що використовуються з метою отримання позитивного соціально-значущого результату [1, с. 316]. На думку науковця, правовим заходам, незалежно від їхньої галузевої належності, приманні загальні ознаки, серед яких виділяються наступні: по-перше, правовий захід визначений (у правовій сфері) або сприймається (за межами правового регулювання) як самостійне соціально-правове явище, використовуване з метою регулювання поведінки учасників суспільних відносин, які виникають в результаті вчинення делікту; по-друге, кожний правовий захід формується на засадах поєднання способів та конкретного прийому необхідного і достатнього впливу на особу з поведінкою, що характеризується відхиленням від визначених нормами права вимог; по-третє, правові заходи мають за мету здійснення такого регуляторного впливу, який приносить окремим суспільним відносинам (мікрорівень) та суспільству і його інституціям (макрорівень) позитивний, конкретно- та загальнокорисний результат [1, с. 317-318].

Слід наголосити, що вказані ознаки мають загальний до всіх правових заходів характер, натомість кримінально-правовим заходам додатково притаманні специфічні ознаки, які мають кримінально-правову природу, тобто вони не тільки передбачені кримінальним законом, але й застосовуються виключно у випадку вчинення кримінально протиправного діяння. Слід наголосити, що в останньому положенні теж проглядається порядок речей, який має ознаки справедливості, зміст якої вимагає додаткового осмислення.

У свій час Аристотель, який виступив одним з перших апологетів використання терміна «справедливість» для оцінки відносин, що виникають між людьми в процесі їхньої взаємодії, запропонував розуміти під справедливістю

особливий відплатний, зрівняльний та розподільний стан людських відносин, які збалансовані вказаними властивостями справедливості, порушення яких вимагає застосування певних зусиль для повернення до стану стабільної рівноваги, яким і характеризуються стан справедливості.

Вказане розуміння справедливості отримало свій подальший розвиток при визначенні вже соціальної справедливості, як корисного для суспільства в цілому та окремого його представника стану, що характеризується трьома вимірами. Відплата як прояв справедливості характерна для ситуації, при якій віддання (відплата) відповідає самому порушенню стану соціальної справедливості. Розподільний або дистрибутивний аспект справедливості визначає умови розподілу соціальних цінностей або правових наслідків у відповідності з тією соціальною роллю, яку відіграють суб'єкти дистрибутивних відносин. У свою чергу зрівняльний або ретрибутивний прояв соціальної справедливості перебуває в прямій залежності від соціально значущих характеристик, чеснот, заслуг або інших соціально значущих якостей особи. Всі вказані властивості соціальної справедливості притаманні як кримінальному праву взагалі, так і правовим наслідкам вчинення кримінально протиправного діяння зокрема, які мають свої особливості, що визначені специфікою кримінально-правового регулювання.

Слід підтримати позицію тих дослідників, які поряд із соціальною справедливістю як загальною метою застосування кримінально-правових заходів, пропонують виділяти окремі цілі, які конкретизують завдання кримінально-правових заходів у процесі здійснення зовнішнього впливу на поведінку особи, що вчинила кримінально протиправне діяння та одночасно віддзеркалюють інструментальне призначення таких заходів.

Щодо загальних для всіх кримінально-правових заходів цілей застосування, то слід зосереджувати увагу на чотирьох напрямках забезпечення відповідності: по-перше, відповідність між кримінально протиправним діянням і примусовими кримінально-правовими заходами, які застосовуються до особи, що його вчинила; по-друге, відповідність між шкодою, завданими збитками і заходами реституційно-компенсаційного характеру, по-третє, відповідність між позитивною посткримінальною поведінкою та реабілітаційно-заохочувальними заходами; по-четверте, пошук балансу між інтересами людини, суспільства і держави [2, с.128-130].

Вказаний підхід не можна вважати комплексним, оскільки він враховує виділення двох окремих видів кримінально-правових заходів в залежності від домінуючого способу правового впливу – примусові та заохочувальні, але не враховує достатньо поширену класифікацію примусових кримінально-правових

заходів на каральні та некаральні та передбачені законом спеціальні обмеження у застосуванні заохочувальних кримінально-правових заходів.

З метою деталізації мети застосування примусових некаральних кримінально-правових заходів та існуючих обмежень у здійсненні заохочувального впливу, доцільно виділити наступні цілі забезпечення соціальної справедливості у протидії корупції.

Перша ціль безпосередньо пов'язана із здійсненням примусового впливу некаральними заходами, яка змістовно полягає у позбавленні суб'єкта, дотичного до корупційної діяльності, можливості володіти, користуватись та розпоряджатись неправомірною вигодою, отриманою вчиненням корупційних та пов'язаних з ними кримінально протиправних діянь. Досягнення зазначеної цілі потребує зосередження на окремих аспектах, які безпосередньо залежать від того, що застосування відповідних заходів не пов'язано з наміром покарати особу, а застосовуються виключно з ціллю позбавити особу можливості скористатися неправомірною вигодою, отриманою в результаті корупційних діянь.

Перший аспект вказаної цілі – це суб'єктний склад некаральних кримінально-правових заходів. Слід наголосити, що на відміну від каральних кримінально-правових заходів суб'єктний склад некаральних виглядає значно більш різноманітним і строкатим. Зокрема, такий вид некаральних кримінально-правових заходів як спеціальна конфіскація застосовується до **засудженого** за вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення, передбаченого в якості підстави для застосування спеціальної конфіскації в ч.1 ст.96-1 КК України; **особи, до якої застосовується примусовий захід медичного характеру**, – у разі вчинення діяння неосудною або обмежено осудною особою; **інші суб'єкти**, – у випадку закриття кримінального провадження слідчим або прокурором на стадії досудового розслідування до письмового повідомлення про підозру. У свою чергу кримінально-правові заходи щодо юридичних осіб застосовуються до відповідних колективних суб'єктів, якими (ст. 80 Цивільного кодексу України) визнаються організації, які створені та зареєстровані у встановленому законом порядку, наділені цивільною правоздатністю та дієздатністю і можуть бути позивачем у суді. При цьому, якщо підставами для застосування кримінально-правових заходів є вчинення корупційних чи пов'язаних з корупцією діянь, або незабезпечення виконання заходів із запобігання корупційних кримінальних правопорушень (ст. 96-3 КК України), то заходи застосовуються до підприємств, установ або організацій, крім державних органів, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідного державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового

державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

Інший специфічний аспект вказаної цілі забезпечення соціальної справедливості застосуванням некаральних кримінально-правових заходів пов'язаний з підставами для їх застосування. Так, спеціальна конфіскація застосовується стосовно неправомірної вигоди, яка безпосередньо пов'язана з вчиненням корупційного і пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення, при цьому справедливість забезпечується встановленою законом пріоритетністю задоволення потреб суспільства і держави: спеціальній конфіскації підлягає тільки те, що повертається законному володільцю та не використовується для відшкодування заподіяної шкоди. У свою чергу підставами застосування заходів щодо юридичних осіб є вчинення уповноваженою особою або корупційного правопорушення від імені та в інтересах юридичної особи або невиконання такою особою покладених на неї обов'язків щодо вжиття заходів для запобігання корупції, що і призвело до вчинення такого діяння.

Друга ціль здійснення некарального впливу на осіб, які вчинили корупційні та пов'язані з ними кримінальні правопорушення, полягає у прямій забороні застосування заохочувальних кримінально-правових заходів. Загалом, основною метою застосування заохочувальних кримінально-правових заходів є спонукання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, до соціально-позитивної або нейтральної поведінки шляхом пом'якшення або відмови від застосування примусових кримінально-правових заходів. Однак, враховуючи суспільну небезпечність корупційних кримінальних правопорушень, їх аморальність, здатність негативно впливати на різні сфери соціального буття, безумовно, справедливою вважається позиція законодавця, який заборонив застосовувати такі заохочувальні заходи як звільнення від кримінальної відповідальності (ст.45-48 КК України) за виключенням закінчення строку давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст.49 КК України), звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст.75 КК України).

Підсумовуючи викладене, можна зробити загальний висновок, що соціальна справедливість як загальна мета застосування положень кримінального права, трансформується в окремі цілі застосування кримінально-правових заходів як зовнішніх форм здійснення кримінально-правового впливу, серед яких особливої уваги вимагають цілі, які ставляться перед некаральними кримінально-правовими заходами, спрямованими на протидію корупції.

Використані джерела:

1. Козаченко О. Таксономія кримінально-правових заходів. *Таксономія правових заходів* : монографія / за ред. проф. О. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2024. С. 312-349.

2. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Культуро-антропологічний вимір справедливості кримінально-правового впливу: світові здобутки та національні надбання. *Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада*: колективна монографія / за заг. ред О.А. Івакіна, І.В. Шамши, Д.В. Яковлева. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 120-135.

БЄЛАН Є.В.,

студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗАКОНОДАВЧЕ НЕВРЕГУЛЮВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ ЯК ОДИН З ДЕТЕРМІНАНТІВ КРИМІНАЛЬНОСТІ

Проблема незаконного обігу зброї в Україні є однією з ключових загроз для національної безпеки та правопорядку. Незаконний обіг зброї сприяє зростанню кількості насильницьких кримінальних правопорушень і ускладнює боротьбу з кримінальністю, підвищує рівень небезпеки для громадян. У світлі цього, детермінантом кримінальності можна вважати саме законодавче неврегулювання цієї сфери, яке створює сприятливі умови для неконтрольованого обігу зброї.

Законодавчі прогалини в регулюванні обігу зброї полягають у відсутності чіткої та всеохопної системи контролю. В Україні поки що не ухвалено єдиного закону, який би охоплював всі аспекти обігу зброї: її придбання, зберігання, використання та санкції за порушення цих вимог. Наявні нормативні акти, такі як Кримінальний кодекс України [1] та Закон України «Про національну безпеку України» [2], містять лише або загальні положення, або охороняють частину відносин у даній сфері, залишаючи занадто багато простору для інтерпретацій. Як наслідок, правоохоронні органи стикаються з труднощами у правовій оцінці та доведенні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї. Це створює умови, за яких злочинці можуть уникати відповідальності або отримувати невідповідні покарання. Таке законодавче неврегулювання є важливим детермінантом кримінальності, оскільки сприяє поширенню нелегальної зброї.

Відсутність достатніх механізмів контролю також ускладнює боротьбу з незаконним обігом зброї на міжнародному рівні, оскільки нелегальна зброя може потрапляти в Україну з інших країн, а також розповсюджуватись за межі держави. Без достатніх правових важелів для попередження та покарання таких правопорушень Україна фактично втрачає можливість контролювати потоки нелегальної зброї, що додатково посилює криміногенну ситуацію.

Серед основних причин недостатньої ефективності боротьби з незаконним обігом зброї є також слабкі санкції та непослідовне визначення відповідальності за правопорушення у цій сфері. У чинному законодавстві України є положення про кримінальну відповідальність за зберігання, носіння та використання незаконної зброї, але ці санкції часто не є достатньо жорсткими. Наприклад, Кримінальний кодекс України [1] передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення, пов'язані зі зброєю, однак, поширення зброї серед злочинців все рівно відбувається, адже вони вважають це менш ризикованим кримінальним правопорушенням порівняно з іншими кримінальними правопорушеннями.

Крім того, частими є випадки незаконного заволодіння та продажу зброї серед цивільного населення, особливо у регіонах, де відбувалися або відбуваються бойові дії. Військові конфлікти на сході України призвели до накопичення нелегальної зброї у цивільних осіб, зараз в умовах повномасштабної війни цей процес продовжується. Через недостатньо налагоджений контроль та відсутність послідовної політики щодо повернення зброї до державних установ, нелегальна зброя стає джерелом небезпеки для суспільства. Наприклад, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [3] регулює деякі аспекти використання зброї, однак, його положень не завжди вистачає для ефективного контролю. Таким чином, війна та її наслідки ще більше ускладнюють контроль над обігом зброї.

Також слід відзначити, що відсутність належного регулювання обігу зброї в Україні знижує рівень правової свідомості населення. Значна частина громадян може не усвідомлювати ризиків, пов'язаних із володінням нелегальною зброєю, а неефективне правозастосування лише підкріплює уявлення про низьку відповідальність за ці правопорушення. Відсутність дієвого Закону про зброю, який би регламентував порядок придбання, реєстрації та зберігання зброї для громадян, послаблює спроможність держави контролювати цей процес, що відкриває можливості для нелегального ринку зброї та підвищує рівень небезпеки у суспільстві [4].

Крім того, недосконалість українського законодавства ускладнює співпрацю з міжнародними партнерами в питанні протидії незаконному обігу зброї. Україна має зобов'язання перед міжнародними організаціями, такими як ООН та ОБСЄ, щодо запобігання незаконному обігу зброї, однак розпорошеність

і фрагментарність національного законодавства створює бар'єри для виконання цих зобов'язань.

Таким чином, для ефективного зменшення рівня кримінальності в Україні необхідно ухвалити комплексний законодавчий акт, який би встановив чіткі вимоги до володіння, обігу та контролю за зброєю. Це включатиме суворіші санкції за порушення правил обігу зброї, а також активну співпрацю з міжнародними партнерами для обміну інформацією та досвідом у боротьбі з незаконною торгівлею зброєю.

Отже, законодавче неврегулювання незаконного обігу зброї в Україні є однією з причин поширення кримінальності. Недостатність регуляторних заходів, відсутність дієвих механізмів покарання та слабкий контроль за надходженням зброї в країну створюють серйозні перешкоди для зменшення рівня кримінальності. Для виправлення ситуації необхідне комплексне реформування законодавства, що включатиме розробку чіткого та дієвого закону про обіг зброї, підвищення санкцій за порушення правил зберігання та продажу зброї, а також посилення співпраці з міжнародними правоохоронними органами.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 1 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII: станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

3. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV: станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

4. Про внесення змін до Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : Наказ М-ва внутр. справ України від 15.08.2022 № 495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/0944-22#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

БОДЕНЧУК Е.П.,
студент 2 курсу

КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ГРОМАДЯН З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Конфіденційне співробітництво громадян з оперативними підрозділами правоохоронних органів є ключовим інструментом, що значно підвищує ефективність оперативно-розшукової діяльності (ОРД). Воно базується на добровільній взаємодії фізичних осіб з оперативними працівниками, спрямованій на сприяння у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Цей механізм передбачає отримання, обробку та використання інформації, яку надають громадяни, з метою забезпечення правопорядку. Участь осіб у конфіденційному співробітництві сприяє створенню умов для ефективного функціонування системи кримінальної юстиції та формує основу для оперативного реагування на кримінально-протиправну діяльність.

Конфіденційне співробітництво дозволяє правоохоронцям: отримувати важливі відомості про кримінально-протиправну діяльність, яка часто недоступна через офіційні канали; розкривати та припиняти кримінальні правопорушення, особливо у випадках прихованих, таких як корупція, організована злочинність чи наркоторгівля; забезпечувати актуальність і своєчасність оперативних заходів. Громадяни, які співпрацюють із правоохоронними органами, допомагають виявляти загрози до їх реалізації. Це включає інформацію про підготовку терористичних актів, незаконний обіг зброї, наркотиків, інші види діяльності, що можуть нести загрозу національній безпеці. Оперативні підрозділи значною мірою покладаються на співпрацю з інформаторами в контексті боротьби з організованими злочинними групами. Громадяни можуть надати ключові дані про структуру та діяльність злочинних організацій, сприяти розкриттю корупційних схем. Завдяки співпраці громадян із оперативниками вдається створити умови, які ускладнюють діяльність злочинців, сформувати довіру до правоохоронної системи, мотивуючи інших громадян до співпраці [4, с. 163].

Форми та методи конфіденційного співробітництва.

Інформатори – це особи, які добровільно або за домовленістю надають оперативним підрозділам інформацію про кримінально протиправну діяльність. Ця категорія співпраці передбачає як епізодичну, так і регулярну передачу даних.

Інформатори часто стають ключовими джерелами інформації у розслідуванні кримінальних правопорушень [2].

Конфіденційні зв'язкові особи – це громадяни, які на постійній основі співпрацюють із правоохоронцями. Вони сприяють виконанню розвідувальних завдань і забезпечують підтримку оперативної діяльності. Така співпраця зазвичай базується на довірчих відносинах і нерідко є довготривалою [2].

Жертви та свідки кримінальних правопорушень можуть конфіденційно надавати докази, особливо якщо існує загроза їхньому життю чи здоров'ю. Такий формат співпраці дозволяє уникнути відкритого свідчення в суді, що мінімізує ризики для цих осіб, зокрема ризик помсти з боку злочинців [2].

Спостерігачі – це особи, які повідомляють про події чи поведінку, що може свідчити про підготовку кримінальних правопорушень. Їхня діяльність зазвичай пов'язана з моніторингом ситуації та передачею інформації, яка може бути корисною для запобігання злочинам [2].

Підсумовуючи зазначимо, що конфіденційне співробітництво громадян із оперативними підрозділами є важливим інструментом для забезпечення ефективної роботи правоохоронних органів. Воно дозволяє оперативно реагувати на виклики сучасного суспільства, виявляти та розкривати злочини, а також попереджувати правопорушення. Однак, реалізація такого співробітництва має базуватися на законності, етичності та захисті прав осіб, які надають допомогу.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.11.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Документ 2135-XII, чинний, поточна редакція — Редакція від 09.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 03.11.2024).
4. Оперативно-розшукова діяльність: теорія та практика / За ред. І.В. Овчинникова. К., 2018. 258 с.

БУДАК К.Ю.,

студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАСАДИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Засади доказування в кримінальному процесі є однією з основних складових забезпечення справедливості, законності та об'єктивності кримінального процесу. Вони визначають правила збору, перевірки та оцінки доказів, а також гарантують захист прав і свобод усіх учасників процесу. У сучасних умовах розвитку кримінального процесуального права України дослідження цих принципів набуває особливої важливості, оскільки забезпечення ефективності правосуддя повинно поєднуватися із належним захистом прав особи.

У ч. 2 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначено, що доказуванням є діяльність, яка полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Ці етапи зумовлюють необхідність дотримання певних стандартів та принципів, які гарантують правомірність і об'єктивність цього процесу. А у Главі 2 КПК України чітко визначений перелік засад кримінального провадження, зміст яких відіграє свою важливу роль у доказуванні [1]. Якщо говорити про дефініцію «засади кримінального провадження» слід зазначити, що в юридичній літературі існує багато різних підходів до визначення цього поняття. Проте, ми можемо визначити їх як закріплені у законі фундаментальні ідеї та положення [2, с. 172]. Отож, засадами доказування в кримінальному процесі є фундаментальні положення, що визначають організацію та здійснення доказової діяльності в кримінальному провадженні. Дотримання всіх принципів є гарантованим механізмом забезпечення справедливого судового розгляду, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Вони виступають орієнтиром для діяльності суду, правоохоронних органів та інших учасників процесу, сприяють встановленню об'єктивної істини у справі, а також забезпечують дотримання конституційних прав людини. Розглянемо деякі принципи через призму їх важливості для доказування в кримінальному процесі.

Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Цей принцип застосовується на всіх стадіях кримінального провадження та базується на протиставленні різних інтересів, при якому функції сторін чітко розмежовані, вони мають рівні права, а суд гарантує рівні можливості для реалізації повноважень, захисту позицій сторін і справедливого та неупередженого вирішення спору [3, с. 22]. Він має своє нормативне закріплення у ст. 22 КПК України, з якого можна зробити висновок,

що всі засади є взаємопов'язаними та впливають одна з одної, адже згідно з принципом змагальності, кримінальне провадження здійснюється на основі *рівності* сторін, що передбачає самостійне відстоювання кожною зі сторін (обвинуваченням і захистом) своїх правових позицій, прав, свобод та законних інтересів. Отже, принцип змагальності та свободи у поданні доказів сприяє більш справедливому та збалансованому судовому процесу. Він забезпечує рівні умови для сторін у доказуванні своїх позицій, сприяє виявленню істини й виведенню судового рішення на підставі ретельно перевірених доказів, що забезпечує правосуддя та захист прав усіх учасників кримінального процесу.

Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Ця засада закріплена у ст. 18 КПК України і включає кілька прав: право мовчати, відмовитися від свідчень, бути поінформованим про ці права. Ці права є засадничими для кримінального процесу та міжнародних стандартів. Європейський суд з прав людини підкреслює, що це право є основою справедливого суду та захисту від неправомірного примусу [4, с. 108]. Вони забезпечують те, що особа не буде змушена виявляти інформацію, яка може призвести до притягнення її до кримінальної відповідальності, а також захищають інтереси родини та приватного життя. Водночас ці принципи створюють певні труднощі для сторони обвинувачення, оскільки вона повинна знайти достатньо інших доказів для підтвердження вини, що підвищує вимоги до доказової бази і робить процес більш справедливим та обґрунтованим.

Презумпція невинуватості. Конституційний принцип презумпції невинуватості має багатогранний характер і застосовується на всіх стадіях кримінального провадження, а також після його завершення. Згідно з цим принципом, особа вважається невинуватою до того часу, поки її вина не буде доведена судом у встановленому законом порядку. Як передбачено ст. 62 Конституції України, презумпція невинуватості є загальним і всеосяжним принципом, що поширюється на всі аспекти життя особи і діє до тих пір, поки її не буде спростовано рішенням суду. Публічні органи не мають права ставити під сумнів невинуватість особи до того моменту, поки її вина не буде підтверджена судовим вироком, що набрав законної сили [5, с. 131]. Крім того, будь-які підозри чи обвинувачення не можуть базуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Дотримання принципу презумпції невинуватості суттєво впливає на процес доказування в кримінальному провадженні. Це гарантує захист прав особи та забезпечує, що кримінальні покарання накладаються лише в разі беззаперечних доказів вини.

Отже, засади доказування в кримінальному процесі є ключовими елементами, що забезпечують справедливість, законність та об'єктивність кримінального провадження. Дотримання основних принципів, таких як

змагальність сторін, свобода від самовикриття та презумпція невинуватості, є необхідною умовою для належного функціонування правосуддя і захисту прав людини. Ці засади не лише визначають процесуальні стандарти збору та оцінки доказів, а й гарантують рівні можливості для всіх учасників процесу – як для обвинувачення, так і для захисту, що дозволяє забезпечити об'єктивне та справедливе вирішення кримінальних проваджень. Всі ці принципи сприяють підвищенню ефективності кримінального судочинства, що у свою чергу, позитивно впливає на довіру громадян до правової системи та забезпечення верховенства права. Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів, зокрема, до положень Конвенції про захист прав людини, є важливим кроком у досягненні балансу між ефективністю правосуддя та належним захистом прав особи.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 № № 4651-VI : станом на 1 листоп. 2024 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru#Stru> (дата звернення: 17.11.2024).
2. Багнюк Г. Поняття та значення засад кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2015. № 6 ч. 2. С. 169–174.
3. Маркуш М. А. Принцип змагальності у кримінальному процесі України: [монографія] / Маркуш М. А. Х. : Вапнярчук Н. М., 2007. 208 с.
4. Фулей Т. Свобода від самовикриття як засада кримінального провадження. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 2 (3). С. 107–115.
5. Марченко А. Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини під час кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Вип. 85: ч. 4. С. 130–134.

ВАСИЛЕНКО В.В.,

студентка I курсу магістратури

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – д.ю.н., професор Козаченко О.В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Проблема незаконного обігу наркотичних засобів залишається однією з

найсерйозніших загроз для сучасного суспільства. Вона тісно пов'язана з іншими видами кримінальності, такими як організована злочинність, тероризм, відмивання коштів, корупція тощо. Наркотики спричиняють руйнівний вплив на здоров'я нації, соціальну стабільність та економічний розвиток, що вимагає ефективної протидії на всіх рівнях. У цьому контексті кримінально-правове регулювання покарання за незаконний обіг наркотиків набуває особливого значення, оскільки воно має забезпечити як невідворотність покарання, так і заохочення правопорушників до позитивної посткримінальної поведінки.

Водночас, сучасна судова практика та законодавство стикаються з низкою викликів у цій сфері. Зокрема, складнощі виникають при кваліфікації кримінальних правопорушень, встановленні ступеня вини, а також у визначенні міри покарання, яке було б справедливим і водночас ефективним. Потреба у вдосконаленні підходів до покарання обумовлена зміною характеру наркотичних кримінальних правопорушень, зокрема зростанням їх кібернетичної складової та поширенням синтетичних наркотиків. Усе це вказує на необхідність детального дослідження окремих аспектів покарання, що сприятиме створенню більш ефективної правової системи протидії наркокримінальності.

Упродовж останніх років проблема зростання кримінальності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів в Україні набула загрозливих масштабів. Це явище не лише руйнує соціальну стабільність, але й становить значну загрозу для національної безпеки країни, здоров'я населення та генофонду нації, що набуває особливого значення в умовах війни, яку веде Україна, захищаючи свою незалежність від посягань країни-агресора. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, займають одне з провідних місць серед правопорушень, що посягають на здоров'я громадян. За даними Генеральної прокуратури України, щороку в Єдиному реєстрі досудових розслідувань реєструються тисячі кримінальних правопорушень у цій сфері, що свідчить про масштабність проблеми та необхідність її ефективного вирішення [3].

Однією з причин загострення ситуації є зміни в соціально-економічних умовах життя, що супроводжуються реформами у правоохоронній та судовій системах, які, на жаль, у зв'язку з війною, не були доведені до логічного завершення. Реформування правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу з наркокримінальністю, з одного боку, покращило їх організацію та ефективність, а з іншого – виявило нові виклики, зокрема, недостатню координацію між різними суб'єктами боротьби з незаконним обігом наркотиків. До цього додається багатoproфільність завдань у сфері протидії наркокримінальності, що включають кримінально-правові, соціальні, медичні та освітні аспекти. Особливо тривожною є тенденція до збільшення кількості споживачів наркотиків серед підлітків, що

ускладнює ситуацію низькою ефективністю системи медичної допомоги наркозалежним. Обмежене використання програм психосоціальної реабілітації та адаптації хворих сприяє зростанню рівня рецидивів і поглибленню соціальних проблем. Вивчення цієї проблеми вимагає аналізу причин, проявів і наслідків наркокримінальності, що дозволить не лише підвищити ефективність правових і медичних заходів, але й сприяти формуванню суспільної свідомості, орієнтованої на профілактику наркоманії серед молоді.

Диспозиція статті 307 КК України чітко визначає перелік способів вчинення діянь, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, і не зазнавала змін протягом тривалого часу. Хоча конструкція статті була сформована ще у 2001 році, а її зміст значною мірою повторює положення ст. 229-1 КК України 1960 року, обставини вчинення кримінальних правопорушень та їх детермінанти суттєво змінилися. Кримінальність, зокрема наркокримінальність, є динамічним явищем, що адаптується до сучасних умов, враховуючи технологічний прогрес, економічні зміни та глобалізацію. Незважаючи на стабільність норм, прибутковість цієї незаконної діяльності залишається високою, стимулюючи збільшення статистичних показників таких кримінальних правопорушень. Для ефективної протидії наркокримінальності правоохоронним органам необхідно враховувати ці зміни та адаптувати стратегії боротьби до сучасних реалій [1].

Кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів в Україні, невинно зростає, що підтверджується офіційними статистичними даними. Так, у 2021 році було зафіксовано 29 587 таких правопорушень, а вже у 2023 році їх кількість зросла до 39 124, що на 9 537 більше. Особливу увагу привертають кримінальні правопорушення, передбачені ст. 307 КК України (незаконний збут наркотиків), питома вага яких у загальній кількості правопорушень становила 37% у 2021 році, 29,5% у 2022 році та знову зросла у 2023 році до 14 302 випадків. Водночас ці дані не враховують ситуацію на тимчасово окупованих територіях, що може вказувати на ще більші масштаби проблеми. Негативна динаміка свідчить про недостатню ефективність заходів боротьби з наркокримінальністю та вимагає впровадження нових підходів для протидії її проявам [2].

Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів в Україні є важливою складовою системи боротьби з наркокримінальністю, оскільки цей вид кримінально караних діянь завдає серйозну шкоди як суспільству, так і державі. Відповідно до статті 307 Кримінального кодексу України, незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів з метою збуту, а також їх незаконний збут караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років. У випадку встановлення обтяжуючих обставин, таких як вчинення правопорушення групою осіб або у

великих розмірах, передбачено значно суворіші санкції – до дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Особливістю системи покарань за такі діяння є її спрямованість не лише на каральні заходи, але й на запобігання поширенню наркоторгівлі. Законодавство передбачає підвищені санкції для організаторів злочинних угруповань, які займаються обігом наркотиків, що дає можливість боротися із масштабними кримінальними схемами. Однак, незважаючи на жорсткість норм, рівень наркокримінальності залишається високим, що свідчить про необхідність удосконалення як правоохоронної діяльності, так і профілактичних заходів [4].

Варто також зазначити, що до системи протидії наркокримінальності входить комплекс заходів, включаючи реабілітацію осіб, залежних від наркотиків. Окрім кримінальної відповідальності, Україна поступово розвиває механізми некарального впливу, такі як направлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, на примусове лікування. Це дозволяє не лише карати винних, але й надавати шанс на реабілітацію та повернення до суспільства.

Отже, боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів в Україні є надзвичайно актуальною проблемою, яка потребує комплексного підходу. Важливим залишається удосконалення законодавства, підвищення ефективності правоохоронної діяльності та впровадження сучасних методів боротьби з наркокримінальністю. Жорсткі покарання, передбачені Кримінальним кодексом України, мають на меті не лише карати винних, але й стримувати інших від вчинення таких кримінальних правопорушень. Проте ефективна протидія можлива лише за умови належного балансу між репресивними та заохочувальними заходами, включаючи реабілітацію осіб, залежних від наркотиків. Вирішення цієї проблеми є важливим кроком до збереження національної безпеки, здоров'я населення та соціальної стабільності.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення: 23.11.2024). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.11.2024)

2. Статистичні дані офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні пра-вопорушення та результати їх розслідування за січень-грудень 2021-2023 років. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 20.11.2024)

3. Про роботу органів прокуратури. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2> (дата звернення 20.11.2024)

4. Шевченко Т.В., Берестимова Р.Г. Протидія наркозлочинності в сучасних умовах. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (27 лист. 2020 р., м. Дніпро). Дніпро: Видавець Біла К.О., 2021. С. 208–211.

ЗАРЖИЦЬКА В.М.,

студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л. В.*

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ

Судова експертологія є невід’ємною частиною системи правосуддя в Україні. Її значення полягає в забезпеченні об’єктивності та наукової точності під час судових процесів, що сприяє прийняттю справедливих рішень. Останні десятиліття показали, що ця галузь потребує постійного вдосконалення, особливо в умовах технологічного прогресу та європейської інтеграції. Важливим аспектом розвитку судової експертології є оновлення законодавчої бази, впровадження нових методик проведення експертиз, а також адаптація до сучасних викликів, таких як війна в Україні. У цій роботі буде розглянуто сучасний стан судової експертології та перспективи її розвитку на основі аналізу актуальних досліджень і практичних аспектів, що обговорюються провідними науковцями та практиками.

Судова експертологія в Україні регулюється Законом України «Про судову експертизу», прийнятим ще у 1994 році [1]. З моменту його прийняття закон постійно вдосконалюється, що свідчить про динамічний розвиток галузі. На конференції, присвяченій 30-річчю цього закону, багато науковців і практиків підкреслили важливість подальшого вдосконалення законодавчої бази. Дмитро Кішко, директор Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, зазначив, що хоча закон і надає правову основу для судово-експертної діяльності, все ще існують значні прогалини в нормативно-правовому регулюванні, які потребують доопрацювання для ефективнішої роботи експертних установ [2, с. 3].

Сучасна судова експертиза потребує активного впровадження новітніх технологій та методів, що дозволяють ефективно реагувати на нові виклики, зокрема пов’язані з вчиненням злочинів, що використовують сучасні технології.

Олександр Ключев, доктор юридичних наук, у своєму дослідженні «Перспективи розвитку судової експертології в Україні з урахуванням міжнародного досвіду» наголошує на важливості комп'ютерно-технічних експертиз. Він підкреслює, що злочинці швидко адаптують до своєї діяльності науково-технічні інновації, тому українські експерти мають бути не тільки ознайомлені з новими технологіями, але й активно впроваджувати їх у свою практику. Для цього необхідно запроваджувати міжнародні стандарти, які підвищують якість експертиз та скорочують терміни їх виконання [3, с. 6].

Важливо зазначити, що воєнний стан, введений в Україні через агресію російської федерації, значно вплинув на роботу судово-експертних установ. Учасники конференції, організованої Львівським науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України, зазначили, що експерти зіткнулися з новими завданнями у проведенні експертиз, пов'язаних з руйнуваннями та наслідками бойових дій. Роман Заяць, директор Львівського НДЕКЦ, підкреслив, що одним із ключових викликів сьогодення є консолідація зусиль між різними експертними службами, що дозволить більш ефективно вирішувати завдання, пов'язані з воєнними злочинами та зруйнованою інфраструктурою [4, с. 3].

Виходячи з вище дослідженого, перспективами розвитку судової експертології є:

1. Розвиток законодавства та запровадження нових стандартів.

Одним з найважливіших напрямів розвитку судової експертології є подальше вдосконалення законодавчої бази. Дмитро Кішко наголошує на необхідності створення чітких стандартів для проведення судових експертиз, що відповідатимуть вимогам Європейського Союзу. Це не тільки поліпшить правове регулювання, але й зробить експертні висновки більш надійними і прийнятими на міжнародному рівні. Важливо також впровадити нові механізми взаємодії між експертними установами та правоохоронними органами, що сприятиме кращому використанню результатів експертиз у судових процесах.

2. Оновлення матеріально-технічної бази.

Для забезпечення ефективної роботи судових експертів необхідне постійне оновлення технічного оснащення. Як зазначає Олександр Ключев, сучасні експертні установи потребують інноваційного обладнання для проведення досліджень, що дозволить покращити якість експертиз, а також скоротити час на їх виконання. Окрім того, це дасть змогу надавати надійні результати, що відповідають міжнародним стандартам. Інвестиції в матеріально-технічну базу судово-експертних лабораторій є одним з ключових аспектів підвищення ефективності роботи судових експертів.

3. Підвищення кваліфікації судових експертів.

Зі зростанням ролі судової експертизи в умовах технологічного прогресу виникає необхідність у постійному підвищенні кваліфікації судових експертів. Багато експертів у своїх матеріалах наголошує на важливості обміну досвідом між українськими та закордонними експертами. Впровадження навчальних програм, семінарів та наукових конференцій сприятиме розвитку професійних навичок і впровадженню новітніх методів досліджень. Це дозволить підвищити якість експертиз та їхню надійність, а також сприятиме інтеграції українських експертів у міжнародне професійне середовище.

Отже, сучасний стан судової експертології в Україні свідчить про значний розвиток, проте існує ряд напрямів, які потребують подальшого вдосконалення. Основними завданнями є удосконалення законодавства, покращення технічного оснащення експертних установ та підвищення рівня професійної підготовки судових експертів. З огляду на євроінтеграційні процеси та виклики, що постають перед країною в умовах війни, розвиток судової експертології є одним із пріоритетних завдань для забезпечення ефективної роботи правосуддя.

Використані джерела:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII: станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

2. Кішко Д. 30 років Закону України «Про судову експертизу»: сучасний стан та перспективи вдосконалення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 лютого 2024 року) / відп. ред. А. Черемнова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. С. 340. URL: http://ondise.minjust.gov.ua/wpcontent/uploads/2024/06/4_В_ОНДІСЕ_15.02.2024__30-років-Закону-України_Конф.pdf (дата звернення: 22.11.2024).

3. Ключев О. Перспективи розвитку судової експертології в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. Д-р юрид. наук, професор, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2022. Вип. 4 (29), м. Харків, Україна. С. 5–11. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.01

4. Заяць Р. Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Львів, Київ, Одеса 28 вересня 2023 року): тези доповідей / відп. ред. Роман Заяць, Юрій Чечіль, Дмитро Кішко. Львів: Растр-7, 2023. С. 326. URL: <http://ndekc.lviv.ua/pdf/a05122023.pdf> (дата звернення: 24.11.2024).

ЗИМА К.С.,

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Корупція в Україні на сьогоднішній день є першочерговою проблемою, яку намагались усунути Президенти нашої країни та Верховна Рада України, приймаючи закони, що направлені на боротьбу з корупцією. Кожен суб'єкт владних повноважень намагався її подолати, але поки що нікому не вдалося цього зробити. Запобігання корупції на державній службі в Україні залишається одним із ключових викликів, оскільки це питання безпосередньо впливає на ефективність державного управління, довіру громадян до органів влади та міжнародного іміджу нашої країни. Залишаючись осторонь боротьби з корупцією, кожен з нас сприяє її поширенню, що зрештою може призвести до економічного занепаду, погіршення умов життя громадян, політичної нестабільності та до зростання рівня кримінальності. Актуальність теми лише зростає, особливо в контексті інтеграції України до Європейського Союзу, де боротьба з корупцією є одним із ключових критеріїв.

Корупція – це явище, яке можна пояснити суб'єктивними причинами, через які особи, що за посадою наділені повноваженнями виконувати функції держави, свідомо здійснюють неправомірні дії, в тому числі зловживання своїм службовим становищем з метою одержання особистої вигоди [1, с. 110]. Корупція характеризується різною палітрою форм вираження, починаючи одержанням неправомірної вигоди, розкраданням державних коштів, зловживанням владою та закінчуючи моральною корупцією.

Процес запровадження та застосування заходів щодо запобігання корупційним проявам на державній службі являє собою комплексний організаційний та науково обґрунтований підходи. Перш за все, з метою запобігання корупції були створені спеціалізовані суб'єкти, які визначають основні напрями державної політики в боротьбі з корупцією, забезпечують розроблення й подання законів, розподіляють функції між органами виконавчої влади та забезпечують ефективну антикорупційну політику, зокрема: Президент, Парламент, Уряд, органи державної влади та місцевого самоврядування, судові органи та правоохоронні органи; неспеціалізовані суб'єкти, які пов'язані зі спеціалізованими, зокрема, інформаційними, організаційними та правовими

зв'язками: комерційні та некомерційні організації з різними формами власності, підприємства та установи, суспільні, міжвідомчі та місцеві комісії, асоціації та фонди; політичні партії та масові суспільні організації, що діють на основі статутів і положень, і мають вертикальну та горизонтальну структури на різних рівнях; медіа; об'єднання та молодіжні формування; профспілки; приватні детективні та охоронні агентства; благодійні організації та релігійні конфесії; громадські організації та формування, створювані на добровільній основі (громадські пункти охорони порядку) [2, с.49]. Спеціалізовані та неспеціалізовані органи відіграють ключову роль у боротьбі з корупцією, доповнюючи один одного своїми функціями, адже це запорука ефективної боротьби з корупцією у державній службі.

Велику роль відіграє процес виявлення корупційних ризиків в діяльності органів державної влади, оскільки це дозволяє не тільки реагувати на вже скоєні правопорушення, але й запобігти їх вчиненню. Після виявлення корупційних ризиків можуть запроваджуються превентивні заходи, наприклад, це може бути посилений контроль. Аналіз ризиків дозволяє уникнути ситуацій, які можуть стати публічним скандалом, тим самим підриваючи авторитет органів влади. До того ж, постійне виявлення нових ризиків дозволяє оцінювати чи діють запроваджені заходи по боротьбі з корупцією, і корегувати їх у разі потреби.

Важливим аспектом у боротьбі з корупцією є забезпечення гласності та відкритості, що дозволить зробити середовище, де діяльність органів державної влади є відкритою, зрозумілою та підконтрольною суспільству, а процеси прийняття рішень – доступними для громадськості. Це досить важливий принцип для запобігання корупції. Прозорість полягає у відкритості інформації про діяльність органів державної влади, що дозволяє громадянам бачити як приймаються рішення та використовуються державні ресурси. Гласність полягає у забезпеченні широкої обізнаності суспільства про зусилля, спрямовані на боротьбу з корупцією, а також створення можливостей для громадян впливати на цей процес.

Організаційно-управлінський вплив є одним із ключових методів у боротьбі з корупцією. Він передбачає створення та впровадження ефективних систем та процедур, які зменшують можливість до корупційних дій. Крім того, організаційно-управлінський метод допомагає підвищити рівень прозорості. Основними заходами впливу є: посилений контроль та підзвітність, проведення навчань для керівників та працівників щодо ризиків усунення та шляхи їх подолання, пропагування культури доброчесності, а також постійний моніторинг та обговорення щодо оцінки ризиків.

Уніфікація нормативно-правових актів у сфері державної служби України

та удосконалення правового механізму проведення атестації державних службовців та посилення каральних заходів є проявом правового впливу. Важливо посилити каральні заходи до державних службовців, що призведе до негативних соціальних та службових наслідків, таких як втрата пенсійного забезпечення, обмеження кар'єрного зростання, зайняття політичною діяльністю [3, с. 115]. Дані напрямки є не менш важливими, але не ефективними, якщо вони не будуть взаємодіяти з організаційно-управлінським впливом, зміною людської свідомості та іншими інструментами. З цього випливає, що важливо сформулювати комплекс заходів, спрямованих на формування в суспільстві культурної толерантності, зміцнення морально-етичних принципів людини, особливо молоді, що сприятиме створенню гармонійного суспільства, яке має правосвідомість.

Отже, корупція в Україні, на жаль, є однією з найгостріших проблем, яка гальмує сучасний розвиток економіки країни, підриває довіру громадян до державних службовців. Насамперед, боротьба з корупцією – це складний процес, який вимагає певного часу. Незважаючи на всі виклики, які стоять перед Україною, вона повинна подолати цю проблему аби побудувати прозоре та свідоме суспільство. Актуальність даного питання значно зросла, враховуючи євроінтеграцію, де Україна повинна відповідати стандартам ЄС. Варто пам'ятати, що боротьба з корупцією – це не лише завдання держави, але й відповідальність кожного громадянина.

Використані джерела:

1. Бабенко К. А., Лазаренко С. Ж. Організаційно-правові аспекти протидії корупційним діям. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 4. С. 109–113. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2015/23.pdf (дата звернення: 24.11.2024).
2. Гребенюк Б. Методи запобігання та протидії корупції в державних органах України. *Держава та регіони*. 2020. № 1 (69). С. 49. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2020.1.8> (дата звернення: 24.11.2024).
3. Окисюк Ж. С., Кризина Н. П. Запобігання корупції на державній службі: сучасний стан та проблеми. *Державне управління*. С. 115. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2021/20.pdf (дата звернення: 24.11.2024).

КАЗАРЯН М.М.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ БЕЗПІДСТАВНОГО ЗАТЯГУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Справедливість є складною категорією в загальнофілософському розумінні, в аспекті ж кримінального та кримінального процесуального права справедливість пов'язується з відповідністю між суспільно небезпечним діянням і кримінально-правовими заходами, які застосовуються до особи, що його вчинила, визначенням певних меж поведінки учасників кримінального провадження, засобами саморегуляції. Проте, справедливість є суб'єктивним поняттям і трактується по-різному. Справедливість – це соціальний феномен, в доктрині сучасного кримінального та кримінального процесуального права точаться дискусії щодо дослідження і надання сталої дефініції.

Забезпечення гарантій і дотримання справедливості в ході досудового розслідування містяться в джерелах міжнародного права та національного законодавства. Досить поширеною проблемою досудового розслідування є його затягування. Ст. 6 Європейської конвенції з прав людини регламентовано право на справедливий суд і визначальним критерієм даного права є розгляд справи упродовж розумного строку, що включає також і досудове розслідування.

Законодавець наділяє правом слідчого, дізнавача, прокурора з виключних підстав, що передбачені ст. 280 КПК України зупиняти досудове розслідування. Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого, дізнавача за погодженням з прокурором, а відновлюється постановою слідчого або прокурора, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань в обох випадках, копія постанови в обов'язковому порядку надсилається стороні захисту, потерпілому та іншим учасникам, що беруть участь у кримінальному провадженні. Таке процесуальне рішення може бути оскаржене за загальним правилом до слідчого судді.

Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається до строків досудового розслідування, які передбачені ст. 219 КПК України. На перший погляд, встановлена і санкціонована норма законодавцем достатньо конкретизована, проте, наявна «прихована несправедливість», яку цілеспрямовано або помилково використовують слідчі, дізнавачі, прокурори, що провокує безпідставне затягування досудового розслідування.

Зупинене кримінальне провадження можливо не тільки відновити, а й скасувати постанову про його зупинення. Повноваженням скасування наділений прокурор (п. 7 ч. 2 ст. 36 КПК України), а також слідчий суддя у разі звернення до

суду з клопотанням про скасування даного процесуального рішення (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК України). На відміну від постанови про зупинення, скасування не зупиняє строків досудового розслідування (абзац 2 ч. 5 ст. 219 КПК України), можливим наслідком чого є закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку із тим, що після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи.

Розглянемо конкретний приклад. Так, Верховний суд у справі № 343/828/22 від 6 червня 2023 року розглянув скаргу про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, в якій прокурор посилається на істотні порушення вимог кримінального процесуального закону судами першої та апеляційної інстанцій. Слідчим за погодження з процесуальним керівником 11 березня 2022 року було зупинено досудове розслідування, але 25 квітня 2022 року прокурором скасовано як незаконну відповідну постанову слідчого. Надалі прокурор звернувся до суду з обвинувальним актом, проте, строк досудового розслідування закінчився. Відсутність швидкого реагування на незаконні процесуальні рішення у відповідному кримінальному провадженні спричинила неможливість попередження стороною обвинувачення впливу строків досудового розслідування [1].

Інше питання відновлення справедливості на досудовому розслідуванні стосується завершення досудового розслідування, що пов'язане з актом обов'язкового повідомлення про це сторонам та відкриття ними матеріалів кримінального провадження. Не повідомлення сторони захисту про завершення кримінального провадження спричиняє повну відсутність судового контролю за законністю процесуальних рішень на стадії досудового розслідування, порушує засади змагальності сторін, що включає вільне подання до суду своїх доказів і доведення перед судом їх достовірності, належності, допустимості та достатності. Виходячи з цього, необхідно ставити питання про відшкодування шкоди, тобто стверджуємо про компенсаційний характер справедливості, адже відновити право неможливо.

Варто зазначити прогалину, що стосується і ст. 290 КПК України, строк виконання вимог процесуальної норми не включається до загального строку досудового розслідування. Згідно з ч. 1 ст. 290 КПК України сторона обвинувачення зобов'язана повідомити сторону захисту про завершення досудового розслідування. Неповідомлення сторони захисту про завершення досудового розслідування є порушенням процесуальної процедури.

З постанови Верховного Суду у справі № 523/6387/22 від 25 липня 2024 року скаргу прокурора залишено без задоволення. Стороною обвинувачення жодних документів, щодо підтвердження факту направлення повідомлення про завершення досудового розслідування стороні захисту в межах строку досудового розслідування, прокурором не надано, через їх відсутність, а повідомлення надіслане без відповідних підтверджень (касовий чек або квитанція) є формальним [2]. Відсутність доказів направлення повідомлення стороні захисту про завершення досудового розслідування вже свідчить про порушення положення ч. 1 ст. 290 КПК України.

Рішенням ЄСПЛ від 1 жовтня 2021 року у справі «Нечай проти України», констатовано факт порушення ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини у зв'язку з відсутністю розгляду справи у розумний строк та надмірної тривалості кримінального провадження, яка становила дванадцять з половиною років. Суд вважає, що відновлення провадження у справі було пов'язане зі скасуванням постанови про застосування до заявника примусових заходів медичного характеру. Надмірна тривалість кримінального провадження була пов'язана з неефективним розслідуванням і тривалими періодами бездіяльності національних правоохоронних органів. До того ж, кримінальне провадження неодноразово направлялося до прокуратури на додаткове розслідування [3].

Підсумовуючи, зауважимо, що в контексті відновлення справедливості, а також зменшення ризиків безпідставного затягування кримінального провадження, необхідно уникати порушення регламентованої процесуальної процедури стосовно неповідомлення сторони захисту, потерпілого та інших учасників кримінального процесу про скасування постанови про зупинення досудового розслідування.

Важливий фактор затягування та порушення права на розгляд справи у розумний строк впливає з відсутності швидкого реагування на незаконні процесуальні рішення у кримінальних провадженнях та некомпетентності слідчих органів, а подальше безпідставне оскарження рішень судів першої та апеляційної інстанцій можна охарактеризувати як зловживання процесуальним правом, що спричиняє перезавантаженість судів, і прямо є необґрунтованим відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства.

Варто конкретизувати, внести зміни до кримінального процесуального закону в частині наслідків скасування постанови про зупинення кримінального провадження. Найбільш доцільною, на наш погляд, буде новела неврахування часу з моменту зупинення до скасування постанови до строку досудового розслідування. Це пряме вирішення проблеми, що поставить всіх процесуальних учасників у рівні умови, сприятиме оптимізації строків та підвищенню якості

процесуальних дій та рішень в ході досудового розслідування з огляду на сучасну національну та міжнародну практику, що є суттєвою для України.

Використані джерела:

1. Постанова ВС у справі № 343/828/22 від 6 червня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111524530> (дата звернення: 01.11.2024)
2. Постанова ВС у справі № 523/6387/22 від 25 липня 2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120689412> (дата звернення: 02.11.2024)
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечай проти України» від 01.10.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g36#Text (дата звернення: 02.11.2024)

КОБРИНЧУК Р.Д.,

студент 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ

У сучасному світі, де гласність і правосвідомість мають велике значення, викривачі виконують важливу функцію в боротьбі з корупцією. Під терміном «викривачі» маються на увазі фізичні особи, які за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомили про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їм відома у зв'язку з їх трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням ними служби чи навчання або їх участі у передбачених законодавством процедурах [1, абз. 17 ч. 1 ст. 1]. Це вимагає від них значної сміливості, адже такі дії часто супроводжуються ризиками, включаючи можливі репресії, звільнення або інший тиск з боку колег чи керівництва. Саме тому в багатьох державах впроваджують правові механізми захисту прав викривачів, що забезпечують їм безпеку та захист від можливих негативних наслідків. Такі заходи підтримують їхню активну громадянську позицію та сприяють формуванню довіри в суспільстві.

Правовий статус викривача охоплює сукупність правових норм і гарантій, що забезпечують права, обов'язки та захист людини, яка повідомила про порушення закону, особливо у випадках, що стосуються корупції або зловживання службовим становищем. Основна мета такого статусу – надати викривачеві можливість повідомити про виявлені порушення без ризику для себе, а також гарантувати безпеку, якщо через це виникнуть негативні наслідки.

Захист осіб, які сприяють боротьбі з корупцією, є ключовим елементом сучасної антикорупційної політики. В багатьох країнах успішно впроваджуються заходи для забезпечення захисту. Міжнародне право також визнає важливість цього інституту в боротьбі з корупцією. Першим значним кроком стало закріплення цього положення на міжнародному рівні в Конвенції ООН проти корупції. Цей документ є головним міжнародним правовим актом у сфері антикорупційної діяльності. Зокрема, у ст. 33 зазначеної Конвенції визначено, що кожна країна-учасниця має розглянути можливість включення до свого національного законодавства заходів для захисту осіб, які чесно і на обґрунтованих підставах інформують компетентні органи про факти, пов'язані з корупційними злочинами. Система гарантій передбачає захист від будь-якої

несправедливості або переслідування з боку осіб чи організацій, що можуть мати інтерес у приховуванні таких правопорушень [4, с. 76]. Право особи повідомляти про правопорушення, включно з корупційними діями, є природним продовженням права на свободу вираження думок і переконань. Кожен має невід'ємне право відстоювати свою безпеку й добробут, а також безпеку і добробут інших громадян та суспільства в цілому. У певних ситуаціях, визначених законом, обов'язок повідомити про правопорушення стає обов'язком громадянина. Національне антикорупційне законодавство враховує основні положення міжнародних документів, зокрема згаданої конвенції ООН і Ради Європи, а також рекомендації Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO). У цих актах особлива увага приділяється створенню та належному функціонуванню інституту викривачів, який захищає осіб, що інформують про порушення антикорупційних норм. Викривачі допомагають виявляти та попереджати корупцію, сприяючи тим самим прозорості й справедливості в суспільстві [3, с. 133]. До започаткування інститутів захисту прав викривачів в Україні був прийнятий Закон України «Про доступ до публічної інформації», який передбачав звільнення особи від юридичної відповідальності за розголошення інформації про правопорушення або відомостей, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи безпеці громадян [2].

Законом України «Про запобігання корупції» передбачено, що права викривача виникають з моменту повідомлення інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень. Викривач має право: бути повідомленим про свої права та обов'язки; подавати докази на підтвердження своєї заяви; давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати; на безоплатну правничу допомогу у зв'язку із захистом прав викривача; на конфіденційність; повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень без зазначення відомостей про себе (анонімно); у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів; на винагороду та звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках; отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації [1, ст. 53-3].

На сьогодні в Україні недостатній рівень захисту для тих, хто не боїться говорити про корупцію, а тому викривачі стикаються із тиском та різними проблемами. Через незначне існування інститутів по захисту викривачів, у своїй діяльності вони також можуть керуватися нормами, які зазначені в Законі України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) виконує низку функцій на підтримку викривачів, якщо вони звертаються за захистом. у

Передусім, НАЗК може представляти інтереси викривача в суді, у разі звернення останнього, коли той не має можливості самотійно відстоювати свої права чи здійснювати процесуальні дії, а інші органи, які мають забезпечувати захист викривача, не виконують своїх функцій належним чином. Також представники агентства мають право бути присутніми на судових засіданнях різних інстанцій, включаючи закриті слухання, якщо викривач дав на це згоду, тобто відстоювати інтереси викривача навіть у процесах, оголошених закритими. Крім того, агентство має право самотійно подавати до суду позови на захист прав викривачів та приєднуватися до справ на будь-якому етапі судового розгляду. Незалежно від власної участі у провадженні, НАЗК має право ініціювати перегляд судових рішень за встановленими законом процедурами [1, ст. 53]. Ці повноваження дозволяють агентству ефективно підтримувати та захищати права викривачів на різних етапах судового процесу.

В Україні обов'язки викривачів регулюються раніше зазначеним законом, що надає викривачам захист і встановлює вимоги до їх дій. Головні обов'язки викривачів корупції включають: викривач має повідомляти органи про факти корупції чи пов'язані з ними порушення тільки у разі впевненості достовірності інформації, важливо, щоб його повідомлення містило фактичні дані, здатні підтвердити підозри у правопорушеннях; викривач може подавати інформацію анонімно, однак у випадку, коли він обирає відкрите повідомлення, він зобов'язується діяти в рамках законодавства і дотримуватися вимог щодо конфіденційності (уникаючи розголошення відомостей до завершення розгляду); викривач повинен співпрацювати з антикорупційними органами, включаючи НАЗК, надавати необхідні пояснення або документи, якщо це потрібно для перевірки повідомлення; викривач зобов'язаний діяти у межах законодавства, щоб його дії не суперечили положенням закону та етичним нормам; закон передбачає, що викривач має діяти з наміром сприяти правопорядку та запобіганню корупційним правопорушенням, а не для досягнення особистої вигоди [1].

Законом передбачено широкий спектр заходів безпеки для захисту викривачів, включаючи захист від звільнення, переведення на іншу роботу, а також можливість отримати правову та психологічну допомогу. У разі загрози життю або здоров'ю викривач має право на додатковий захист з боку правоохоронних органів.

Отже, забезпечення належного правового статусу та обов'язків викривачів корупції є важливим кроком у створенні прозорої та відповідальної державної системи, що сприяє зниженню рівня корупції та зміцненню довіри громадськості до державних інститутів. Незважаючи на те, що Україна покращила показник корупції на три бали, станом за 2023 рік, наша держава все ж входить до списку

країн з високим рівнем корупції [5]. Ми повинні інформувати громадян про інститути викривачів та створити безпечні канали для повідомлення про корупційні правопорушення.

Використані джерела:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 11 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
3. Косиця О. О. Викривач як суб'єкт протидії корупційним та іншим порушенням законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №1. С. 133-137.
4. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції: матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / редкол.: В. Черней, К. Ланчінскас, А. Фодчук та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 174 с.
5. Індекс сприйняття корупції-2023: Україна покращила свій показник на 3 бали. НАЗК | Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/indeks-spryynyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/>

КУЗЬМЕНКО А.І.,

студент 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Волкович О.Ю.*

ОКРЕМІ ПОВНОВАЖЕННЯ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

В умовах воєнного стану в Україні державний фінансовий контроль набуває особливо важливого значення, оскільки підтримка фінансової дисципліни, ефективного і прозоре використання бюджетних коштів є ключовими для зміцнення обороноздатності та забезпечення національної безпеки. Впровадження цього контролю сприяє підтримці фінансової стабільності держави, відповідності витрат національним інтересам і потребам, а також ефективному використанню ресурсів. Для забезпечення ефективності системи управління державними фінансами, спрямованої на забезпечення збереження фінансової стабільності

держави було розроблено Розпорядження від 29 грудня 2021 р. № 1805 під назвою «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022 – 2025 роки та плану заходів з її реалізації» [8; 9].

На початку повномасштабного вторгнення Рахунковою палатою України було визначено найбільш значущі напрямки державного фіксування у звітному році. Як не дивно, цими напрямками стали сектори безпеки та оборони, а також видатки на соціальні потреби населення. За підрахунками спеціалістів у 2022 році найбільший відсоток видатку з державного бюджету, як і очікувалось, займав видаток на оборону країни (понад 42,24 %). Отже, можна зробити висновок, що державний бюджет у 2022 році було використано ефективно, адже основні видатки були направлені на сферу оборони, враховуючи ситуацію, яка склалася на початку 2022 року [1; 8]. Тема фінансового контролю є дуже актуальною в Україні особливо зараз в умовах воєнного стану, який був спровокований економічною та політичною кризами, які мали та мають місце в державі. Найбільш вагомим прикладом економічних проблем є корупція. Політика Рахункової палати щодо запобігання і протидії корупції базується на принципах прозорості, доброчесності, політичної нейтральності та дотримання етичних норм, а також спрямована на розробку дієвих механізмів для запобігання конфліктам інтересів. Враховуючи, що регулювання конфлікту інтересів у колегіальних органах, таких як Рахункова палата України, є нетиповим, з метою встановлення чіткої процедури вирішення конфліктів інтересів у Голови, членів та посадових осіб апарату, Відділ запобігання та виявлення корупції створив «Порядок вжиття заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів у Рахунковій палаті», який враховує специфіку діяльності установи як державного колегіального органу. Цей внутрішній документ визначає процедуру повідомлення про конфлікти інтересів, відповідальних за їх врегулювання, та механізм вирішення конфліктів інтересів, які можуть виникати у членів Рахункової палати [2; 3].

Доцільно розглянути певні наукові точки зору щодо тлумачення діяльності Рахункової палати України. На думку Петришиної М.О. та Лагутіної К.О., Рахункова палата – єдиний незалежний конституційний орган, який від імені законодавчої гілки влади здійснює фінансовий контроль суспільства за надходженням коштів до Державного бюджету та їх використанням [7, с. 375].

У свою чергу Єфіменко Л.Л. вважає, що Рахункова палата України – це спеціалізований орган, який здійснює контроль за процесом виконання бюджету та складання звітності. Вона стверджує, що він є єдиним органом державної влади, який наближений до принципів міжнародних стандартів [6, с. 97].

Проаналізувавши підходи науковців, можна зробити висновок, що Рахункова палата України – це колегіальний орган фінансово-бюджетного

контролю, який діє від імені Верховної Ради України, здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Рахункова палата України функціонує з 1997 року і є постійно діючим органом зовнішнього державного фінансового контролю, основоположними принципами діяльності цього органу фінансового контролю є: законність; незалежність; об'єктивність; безсторонність; гласність; неупередженість.

Основними функціями Рахункової палати України є контроль за надходженням та витрачанням коштів державного бюджету, зокрема за виконанням довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства, формуванням, обслуговуванням і погашенням державного боргу, ефективним управлінням бюджетними коштами, а також використанням коштів місцевих бюджетів, зокрема трансфертів з державного бюджету. Окрім того, Рахункова палата контролює надходження загальнодержавних податків та зборів, що закріплені за місцевими бюджетами. Щоквартально Рахункова палата подає Верховній Раді України висновки щодо виконання закону про «Державний бюджет України» та пропонує шляхи виправлення виявлених порушень за звітний період [1, ст. 110].

Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що Рахункова палата України відіграє критично важливу роль у сфері фінансового контролю під час воєнного стану, її діяльність спрямована на забезпечення належного, цільового та прозорого використання державних коштів, особливо у сфері оборони, безпеки держави та підтримки постраждалого населення. Робота Рахункової палати України в умовах війни зосереджена на ключових аспектах, щоб гарантувати фінансову дисципліну та ефективність державних витрат, а також підтримувати довіру суспільства та міжнародних партнерів. Незважаючи на таку важливу роль, питання фінансового контролю, а саме питання діяльності Рахункової палати України потребує вдосконалення шляхом впровадження в українське законодавство міжнародних фінансово-правових стандартів з урахуванням досвіду європейських країн, надання Рахунковій палаті України повноважень для притягнення до відповідальності суб'єктів, які порушують законодавство України у фінансовій сфері. Для ефективного виконання завдань, які належать до компетенції Рахункової палати, необхідно забезпечити достатній обсяг повноважень, що дозволить охоплювати аудитом та експертно-аналітичними заходами максимальні обсяги доходів і витрат публічних коштів, використовуючи ризик-орієнтований підхід. Важливо створити умови, що сприятимуть адаптації та інтеграції міжнародних стандартів у законодавство України та їх практичне застосування в роботі Рахункової палати. Орган має надавати якісні рекомендації, вживати всі необхідні заходи для їх впровадження

об'єктами аудиту, а також сприяти підвищенню ефективності управлінських рішень у державному секторі [7, с. 7-8].

Використані джерела:

1. Про Рахункову палату : Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII: станом на 4 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII: станом на 11 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
3. Окремі питання державного фінансового контролю в умовах воєнного стану. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. №113 URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/kychynska_113.pdf (дата звернення: 03.11.2024)
4. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI: станом на 21 вересня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
5. Офіційний сайт Рахункової палати України. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index> (дата звернення: 12.11.2024).
6. Єфіменко Л. Л. Переваги та недоліки функціонування Рахункової палати України: міжнародний аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. С. 97–98. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc30/part_1/27.pdf (дата звернення 12.11.2024)
7. Петришина М. О., Лагутіна К.О Діяльність Рахункової палати: проблеми та шляхи вдосконалення. *«Молодий вчений»*. 2019. № 11. С. 374–377. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/11/83.pdf> (дата звернення 12.11.2024)
8. Стратегія розвитку Рахункової палати: Рішення Рахунк. палати України від 29.07.2019 № №18-1: станом на 26 берез. 2024 р. URL: <https://rp.gov.ua/upload-files/About/Strategy/Strat2019-2024.pdf> (дата звернення 23.11.2024)
9. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації : Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № № 1805-р. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files> (дата звернення 25.11.2024)

МУСИЧЕНКО В.О.,

студент 1 курсу магістратури

Миколаївського навчально-наукового інституту права

УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СПОРУ

Не зважаючи на те, що кримінальний процес є публічною галуззю права, в якій однією із сторін є держава, на сьогодні на законодавчому рівні врегульоване питання альтернативного вирішення кримінального спору шляхом укладення угоди про примирення підозрюваного чи обвинуваченого з потерпілим (який стороною кримінального провадження не є, але є зацікавленим учасником кримінального провадження). В главі 35 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1] передбачено два альтернативних способи вирішення спору в кримінальному провадженні: угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Укладення угод є досить новим інститутом в кримінальному процесі, хоча вони давно відомі світові і використовуються в інших країнах (Німеччині, США, Франції). Сьогодні про ефективність даних інститутів свідчить практика їх застосування. З 2012 року статистичні показники свідчать про те, що угоди в кримінальному провадженні активно застосовуються і в Україні. Так, у 2023 році з 84 112 розглянутих судами першої інстанції кримінальних проваджень в Україні, що завершилися постановленням вироку, було затверджено 14 967 угод, що складає 17,8%, у 2022 році з 60 606 розглянутих проваджень затверджено 10 889 угод (18%) [2]. Тому тема даної роботи є досить актуальною.

Питання, пов'язані з угодами про примирення між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим, не лишилися осторонь в дослідженнях науковців, зокрема, таких як Дуля В.[3], Новак Р. [4], Турман Н. [5] та інших процесуалістів.

Метою ж даної публікації є виокремлення певних недоліків у нормативному врегулюванні укладення угод про примирення та визначення перспектив їх подальшого застосування в кримінальному процесі.

Зважаючи на публічний характер галузі права, в якій можуть укладатися угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим, підстави і порядок укладення таких угод є досить специфічним. По-перше, угоди про примирення можуть укладатися не у всіх випадках вчинення кримінального правопорушення, а лише якщо діяння кваліфікується як кримінальний проступок, нетяжкий злочин та у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення, перелік яких визначено в ст. 477 КПК України. По-друге, ініціатором угоди може бути потерпілий, його представник, підозрюваний чи

обвинувачений або його захисник, інша особа, погоджена зі сторонами кримінального провадження (медіатор), однак щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, ініціатором може бути лише потерпілий, його представник або законний представник (ч. 1 ст. 469 КПК України). По-третє, угода може бути укладена на будь-якій стадії кримінального провадження, але до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. По-четверте, і потерпілий, і підозрюваний чи обвинувачений обмежуються у своєму праві на оскарження вироку, а потерпілий, крім того, позбавляється права вимагати в подальшому притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення і змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди (ст. 473 КПК України). По-п'яте, саме на суд покладається обов'язок, не залежно від стадії укладення угоди, перевірити угоду на предмет відповідності її вимогам КПК України та затвердити її чи відмовити в затвердженні. Відповідно, суд виносить специфічне рішення – обвинувальний вирок на підставі угоди, в мотивувальній частині якого містяться відомості про укладену угоду, її реквізити, зміст угоди.

Угода про примирення в кримінальному процесі за своєю сутністю є результатом врегулювання відносин, що склалися у результаті вчинення кримінального правопорушення. Врегулювання даних відносин здійснюється на засадах врівноваження власних інтересів таких учасників кримінального провадження як підозрюваний/обвинувачений (залежно від стадій кримінального провадження) та потерпілого.

Інтерес потерпілого проявляється в тому, що в угоді вказується розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування, чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, але які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення (ст. 471 КПК України). За загальним правилом в кримінальному процесі відшкодування шкоди можливе лише при заявленому цивільному позові в межах кримінального провадження, і дане питання вирішується у обвинувальному вироку. Це потребує досить довготривалого часу і ресурсів щодо доведення розміру цивільного позову. В угоді ж про примирення розмір шкоди має бути таким, що повністю задовольнить претензії потерпілого.

Інтереси ж підозрюваного/обвинуваченого в тому, що складовою угоди про примирення є узгоджене покарання, його вид та розмір/строк (а воно може бути і менш суворим, якби провадження відбувалося в загальному порядку і суд призначав би покарання), або в угоді може вказуватися звільнення від відбування покарання з випробуванням, що не є репресивним кримінально-правовим заходом.

Втім, незважаючи на свої переваги в контексті забезпечення інтересів сторін, економії часу та кримінально-правової репресії, угоди про примирення супроводжуються низкою проблем та викликів. На наш погляд, слід вказати на такі з них.

По-перше, угоди про примирення не можуть бути укладені щодо всіх видів кримінальних правопорушень і це значно звужує можливості застосовувати даний вид угод. Вбачаємо перспективним напрямком в подальшому розширити коло кримінальних правопорушень, щодо яких можливе укладення угоди про примирення, з урахуванням інтересів потерпілого та суспільства.

По-друге, можливий тиск на потерпілого з боку підозрюваного або обвинуваченого, особливо якщо він залежить від них матеріально або емоційно. Можливим шляхом вирішення цієї проблеми буде розробка механізмів, які б забезпечували захист прав потерпілого під час укладення угоди про примирення. Зокрема, це може бути доповнення КПК України нормою, яка б передбачала б обов'язкове залучення представника-адвоката потерпілого при укладенні угоди про примирення, за аналогією з угодою про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним/обвинуваченим, при якій обов'язково залучається захисник відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 59 КПК України.

По-третє, угода про примирення може передбачати недостатню компенсацію завданої шкоди. Потерпілий може погодитися на меншу суму, ніж насправді йому належить, через бажання швидше завершити справу. Водночас це є проявом диспозитивності в кримінальному процесі, тому вирішити дану проблему на нормативному рівні не можна.

По-четверте, існує ризик повторного вчинення кримінального правопорушення – підвищується ймовірність того, що особа, яка уклала угоду про примирення, може повторно вчинити кримінальне правопорушення, оскільки покарання за нього може бути пом'якшеним в угоді. Це може вплинути на досягнення таких цілей покарання як виправлення і запобігання. У зв'язку з цим, можливо встановити на нормативному рівні заборону укладення угод тими підозрюваними, які повторно вчинили кримінальне правопорушення.

Отже, угоди про примирення є корисним і досить ефективним інструментом у кримінальному процесі, але їх застосування потребує ретельного аналізу та врахування всіх можливих ризиків. Для ефективного використання цього інструменту необхідна подальша розробка законодавства та удосконалення практики його застосування.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.11.2024)

2. Звіти судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження №1-к за 2022, 2023 роки. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 14.11.2024)

3. Дуля В. В. Угода про примирення у кримінальному процесі. *Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників* : матеріали V студ. наук. конф. (Харків, 15 трав. 2014 р.) / редкол. : О. В. Капліна (голов. ред.), Д. М. Говорун (заст. голов. ред.), О. І. Бережний та ін. Х., 2014. С. 226–228.

4. Новак Р. В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / Р. В. Новак ; Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2015. 214 с.

5. Турман Н. Поняття та значення угоди про примирення у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №12. С. 273-277.

СОБОЛЄВ А.Є.,

студент I курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

РОЛЬ АДВОКАТА В МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасних умовах реформування кримінального судочинства в Україні все більшої уваги набуває застосування альтернативних методів вирішення конфліктів у кримінальному провадженні, серед яких медіація займає особливе місце. Однією з ключових фігур у цьому процесі виступає адвокат, який має забезпечити належний захист прав і законних інтересів свого клієнта. Його роль в процесі медіації ще не повною мірою врегульована законодавством України, а також недостатньо досліджена в науковій літературі. Це особливо важливо в контексті інтеграції України до ЄС, де медіація є поширеним та ефективним інструментом вирішення кримінальних спорів. Тому дослідження ролі адвоката в медіації є необхідним для вдосконалення правозастосовної практики.

Закон України «Про медіацію» визначає медіацію як позасудову, добровільну та конфіденційну процедуру, в якій сторони за участю нейтральної

сторони – медіатора прагнуть запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3]. Медіація, як альтернативний спосіб вирішення спорів, може застосовуватись у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних спорах, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [3].

Медіація у кримінальному процесі, це процес, який проводиться незалежним посередником (медіатором) за участю потерпілого з однієї сторони та підозрюваного/обвинуваченого – з іншої, з метою досягнення між сторонами згоди та примирення щодо конфлікту шляхом вироблення взаємоприйнятного рішення.

Українське законодавство передбачає можливість використання альтернативних методів врегулювання спорів в межах кримінального процесу. Відповідно до п. 1 ст. 468 КПК України, можливе укладення угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим). Ця угода може бути укладена на будь-якому етапі кримінального провадження. Також треба додати, що п.7 ч.1 ст. 284 КПК України передбачає можливість потерпілого або його представника, відмовитися від обвинувачення в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, за винятком кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством [2]. КПК України чітко визначає, у яких категоріях кримінальних проваджень можна застосувати угоду про примирення: розслідування кримінальних проступків, нетяжких злочинів, а також провадження за приватним обвинуваченням [2].

Адвокат може брати участь у процесі медіації на всіх її етапах та консультувати свого клієнта з будь-яких питань, що пов'язані з предметом спору [4, с. 10].

На етапі прийняття рішення щодо можливості та доцільності проведення медіації, де ініціатором примирення може виступати як підозрюваний/обвинувачений, так і потерпілий, адвокати повинні роз'яснити сторонам їх права та можливі правові наслідки. Також адвокати можуть порекомендувати погодитися на пропозицію про примирення, яка надходить від протилежної сторони, однак тут повинні враховуватись щирість намірів обох сторін та психологічний стан потерпілого.

Під час наступної, підготовчої стадії, адвокат має ретельно проаналізувати фактичні обставини справи та зібрані матеріали, порівняти їх з нормами чинного законодавства, щоб оцінити можливість врегулювання конфлікту шляхом медіації і правові наслідки, які можуть настати для обох сторін. Зокрема, адвокат, як захисник потерпілого або обвинуваченого, має пояснити своєму клієнту, що успішне проведення медіації може призвести до таких результатів, як: 1) закриття

кримінального провадження щодо нього у формі приватного обвинувачення, у випадку відмови потерпілого від своїх претензій; 2) звільнення від кримінальної відповідальності на підставі статті 46 КК України за умови, якщо він: відшкодує потерпілому завдані збитки або усуне заподіяну шкоду, примириться з потерпілим; вчинив кримінальне правопорушення вперше та вчинене діяння належить до кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину, крім корупційних та інших, визначених законом.

Якщо особа не може бути звільнена від кримінальної відповідальності шляхом примирення з потерпілим через відсутність хоча б однієї з умов, визначених кримінальним законодавством, адвокат повинен детально поінформувати клієнта про можливі правові наслідки використання медіації для примирення. По-перше, можливе пом'якшення покарання у зв'язку з щирим каяттям та добровільним відшкодуванням завданих збитків або усуненням заподіяної шкоди (п.п. 1,2 ч. 1 ст. 66 КК України) [1]. По-друге, за наявності пом'якшуючих обставин, та відсутності обтяжуючих обставин, а також при визнанні винуватості обвинуваченим строк або розмір покарання, передбаченого відповідною санкцією статті Особливої частини КК України, не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання (ст. 69–1 КК України) [1]. По-третє, може бути призначене більш м'яке покарання, ніж передбачено у санкції Особливої частини КК України (ст. 69 КК України) [1].

На етапі безпосереднього проведення медіації між потерпілим та підозрюваним або обвинуваченим, необхідна особиста присутність та безпосередня участь кожної зі сторін. Що стосується адвокатів, то вони можуть бути присутніми і брати участь у процедурі медіації, якщо сторони заздалегідь досягнуть згоди з цього питання. Під час проведення медіації адвокат може надавати клієнту юридичні поради, а також звертатися до медіатора чи представника іншої сторони з проханням про перерву для проведення конфіденційних бесід зі своїм клієнтом, на яких обговорюється хід процедури та стратегія поведінки клієнта, аналізується поведінка іншої сторони та оцінюються перспективи досягнення примирення. У разі, якщо під час медіації були допущені порушення прав, свобод або законних інтересів клієнта, або виявлені інші порушення, адвокат повинен обговорити з ним можливість односторонньої заяви про достроковий вихід із медіаційної процедури.

Адвокат не повинен приймати жодних рішень замість свого клієнта, тому що це суперечить принципам медіації, де ключова роль належить самим сторонам. Якщо сторони досягли взаєморозуміння, і переговори перейшли до обговорення умов відшкодування шкоди, адвокат може активно долучитися до цього процесу. На етапі підготовки медіаційної угоди адвокат, враховуючи інтереси та

можливості свого клієнта, може пропонувати різні варіанти компенсації майнової та моральної шкоди, попередньо узгоджені з клієнтом. Також адвокат може брати активну участь в обговоренні питань захисту інтересів свого клієнта, як підозрюваного або обвинуваченого, так і потерпілого.

На заключній стадії медіаційної процедури, а саме юридичне закріплення результатів домовленостей в угоді про примирення сторін, адвокатам сторін необхідно вчинити дії, спрямовані на процесуальне закріплення досягнутої домовленості, забезпечити її законність і відповідність положенням чинного законодавства. Така угода може містити положення про: відшкодування підозрюваним чи обвинуваченим шкоди, завданої потерпілому; вчинення дій, які правопорушник зобов'язаний вчинити на користь потерпілого; згоду стосовно міри покарання для підозрюваного (обвинуваченого) або вирішення питання щодо звільнення від кримінальної відповідальності; налагодження дружніх стосунків між сторонами [5, с. 14]. Необхідність участі адвокатів на цьому етапі полягає в тому, що медіатор не завжди має юридичну освіту, тому він не може оформити угоду відповідно до вимог чинного законодавства.

Медіація має багато переваг, як для підозрюваного або обвинуваченого, так і для потерпілого та їх представників. Даний інститут є важливим елементом розвитку сучасного кримінального процесуального законодавства, скільки дозволяє суттєво скоротити строки кримінального провадження, забезпечує економію фінансів, суттєво знижує емоційне навантаження, забезпечує конфіденційність, і змінює мету з призначення виключно покарання на відновлення порушеного права. Враховуючи вищезазначене можна зробити висновок, що використання процедури медіації за участю адвоката, позитивно вплине на захист інтересів потерпілого та перевиховання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

4. Адвокат та медіація / Г. Гаро, А. Зернова, Г. Еременко, Р. Коваль, С. Погорела, В. Поліщук, О. Помазановська, Л. Романадзе, Н. Сасенко, В. Ситюк. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.

5. Біцай А. В. Участь адвоката в медіації у кримінальному провадженні у контексті реалізації права на справедливий суд. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 8-15. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_2_3.

ТАРАБАНОВА А.П.,

студентка 3 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У сучасному кримінальному процесі України концепція недопустимості доказів є однією з ключових гарантій дотримання прав людини та забезпечення справедливого судового розгляду. Основні положення щодо недопустимості доказів закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України), який визначає критерії допустимості доказів, порядок їх збирання, подання та оцінки.

Одним з принципів недопустимості доказів є концепція «плодів отруєного дерева», яка виникла у прецедентному праві США на початку 20 століття [1]. Вона передбачає, що усі докази, отримані незаконним шляхом, «заражають» інші докази, якщо вони є похідними. Тобто всі подальші докази, зібрані на підставі незаконних дій, також визнаються недопустимими. Ця концепція знайшла відображення на законодавчому рівні: відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК України недопустимими слід визнавати докази, отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини [2]. Концепція «плодів отруєного дерева» є важливим елементом забезпечення прав людини та верховенства права в кримінальному процесі України. Вона прямо відображена в нормах КПК України та застосовується на практиці, хоча потребує подальшого вдосконалення через підвищення стандартів судової практики, професійної підготовки правоохоронців та зміцнення правової свідомості в суспільстві.

Концепція «срібного блюда» виникла в юридичній практиці в США й стосується використання доказів, здобутих незаконним шляхом третіми сторонами, які не зобов'язані дотримуватися тих самих процедурних правил, що

й офіційні органи. Українське законодавство не підтримує концепцію «срібного блюдця» у її чистому вигляді. Основні положення КПК України акцентують на тому, що допустимість доказів залежить від законності їх отримання незалежно від того, ким вони були зібрані. Законодавство України ґрунтується на суворому дотриманні процедури збору доказів та на принципах захисту прав людини, що відповідає європейським стандартам.

Концепція «нещадного виключення доказів» – це підхід, що передбачає беззастережне виключення будь-яких доказів, отриманих із порушенням законодавства, незалежно від їхньої значущості для справи. Вона спрямована на забезпечення дотримання прав людини, дисциплінування правоохоронних органів та підтримання легітимності судових рішень. Український Кримінальний процесуальний кодекс дотримується принципу суворого підходу до виключення недопустимих доказів, що відповідає духу концепції «нещадного виключення доказів». В ст. 86, 87, 89 КПК України можна побачити принципи концепції «нещадного виключення доказів».

Концепція «недобросовісної помилки» стосується ситуацій, коли порушення процесуальних норм або прав особи відбувається через навмисні чи недобросовісні дії з боку слідства чи інших правоохоронних органів. Це може включати маніпуляції з доказами, фальсифікацію документів, порушення процедур обшуків, допитів тощо. Такі дії вимагають жорсткого реагування через виключення доказів і притягнення винних до відповідальності. КПК України включає механізми, які прямо чи опосередковано відображають концепцію «недобросовісної помилки», орієнтуючись на захист прав особи та недопущення зловживань з боку державних органів. Це закріплено в ст. 87 КПК України, яка передбачає, що докази, отримані з істотним порушенням прав і свобод людини, є недопустимими [2]. Якщо ці порушення є результатом недобросовісних дій правоохоронців, суд зобов'язаний виключити такі докази. Ст. 9 КПК України наголошує, що усі процесуальні дії повинні бути здійснені сумлінно, з дотриманням закону [2]. Недобросовісна помилка, наприклад, навмисна зміна змісту протоколів чи маніпуляції з доказами, прямо суперечить цьому принципу. Кримінальним кодексом України передбачається кримінальна відповідальність за низку кримінальних правопорушень, пов'язаних з фальсифікацією доказів чи інших матеріалів (ст. 373, 384, 386 КК України). Такі дії кваліфікуються як умисні порушення, що створюють недобросовісну помилку, і підлягають покаранню. Концепція «недобросовісної помилки» є важливим елементом кримінального процесу України, хоча вона не сформульована як окремий принцип. Її відображення в КПК України спрямоване на забезпечення захисту прав людини та належної якості правосуддя. Проте ефективність застосування цієї концепції

залежить від прозорості дій правоохоронних органів і сумлінності судової системи.

Концепція «розбитого дзеркала» символізує ідею того, що правда, яка відображена в доказах, може бути спотворена через їхній незаконний характер або порушення процедури їх отримання. Це поняття також пов'язане з тим, що навіть незначні порушення під час отримання доказів можуть створити викривлену картину подій, що вплине на справедливість судового розгляду. У кримінальному процесі ця концепція торкається принципів допустимості доказів та впливу процедурних порушень на об'єктивність і справедливість правосуддя. В сучасному кримінальному процесі України принципи, що відповідають концепції «розбитого дзеркала», закріплені в нормах КПК України та практиці застосування цих норм. Стаття 86 КПК України: доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, передбаченому КПК України [2]. Це означає, що будь-які порушення процедури отримання доказів можуть викривити їхню об'єктивність, перетворивши їх на «розбите дзеркало». Стаття 94 КПК України: суд оцінює докази з точки зору їх належності, допустимості, достовірності, а також достатності. Якщо докази отримані з порушеннями, суд не може покладатися на них як на джерело об'єктивної істини [2].

Концепції недопустимості доказів відіграють важливу роль у кримінальному процесі України, забезпечуючи справедливість судочинства. Їх імплементація в законодавство сприяє захисту прав людини, запобігає зловживанням та стимулює дотримання законності з боку правоохоронних органів. Однак, проблеми з реалізацією цих концепцій у судовій практиці та правоохоронній діяльності залишаються викликами, які потребують вдосконалення системи підготовки кадрів і послідовності в застосуванні норм КПК України.

Використані джерела:

1. Зейкан Я. П. Про недопустимі докази. Х. : Фактор, 2019. 128 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 24 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

ТЮПА С.О.,

студентка 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.*

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) виконує важливу роль у формуванні та розвитку правової системи багатьох країн-учасниць Ради Європи, зокрема й у галузі адміністративного права. Вона гарантує виконання положень Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) на національному рівні та встановлює стандарти, які держава зобов'язана враховувати у законодавстві. Як зазначає Корнієнко М.В., закріплення принципу верховенства права в Конституції в 1996 році і ратифікація Конвенції про захист прав людини і основних свобод [1] в 1997 році, є фундаментальною реформою правової системи країни [3, с.155]. Науковець зазначає, що раніше основним принципом в національному законодавстві був принцип законності, який обмежувався в своєму розумінні, а саме: неухильно дотримуватись вимог нормативних правових актів, що мають вищу юридичну силу [3, с.155].

Науковець Решота В.В. наголошує на тому, що була створена ще одна спеціалізована гілка судової влади – адміністративний суд для захисту прав людини, а також прав і свобод громадян від незаконних рішень щодо дій та бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб [5, с. 240]. Тому можна сказати, що саме ці суди виступають гарантом дотримання принципу верховенства права та справедливості у сфері публічного адміністрування. У положеннях ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року зазначено, що суди застосовують у розгляді справ Конвенцію та практику Європейського Суду як джерела адміністративного права [2, ст. 17]. Це означає, що тлумачення Конвенції ЄСПЛ є невід'ємною частиною правової системи України і рішення ЄСПЛ повинні прийматися до уваги судами (суддями) при прийнятті судових рішень, особливо в галузі адміністративного права. Це дає можливість забезпечити інтеграцію міжнародних стандартів у національну систему правосуддя, посилити захист прав людини та підвищити ефективність адміністративного судочинства.

Практика ЄСПЛ допомагає розширити поняття верховенства права, правової визначеності і належного врядування, наповнити їх конкретним змістом за допомогою прецеденту, що має обов'язкову силу для країн-членів Ради Європи, включаючи Україну. Тому треба з'ясувати, які положення Конвенції відносимо до джерел адміністративного права. Свій перелік положень пропонує О.О. Марченко: «право на свободу та особисту недоторканість (ст.5), право на справедливий суд (ст. 6), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8),

право на свободу думки, совісті та релігії (ст.9), право на свободу вираження поглядів (ст.10), право на свободу мирних зібрань і об'єднання з іншими особами (ст.11) і право на заборону дискримінації (ст.14) Конвенції» [4, с.183].

На нашу думку, цей перелік статей вказаний зазначеним вище науковцем є більш доречним до джерел, що відносяться до адміністративного права України. Так як ЄКПЛ не є одним з джерел тільки адміністративного права, і відповідно до її положень вона застосовується до всіх областей права, включаючи кримінальне, цивільне, конституційне і тощо. Проте в адміністративній галузі ці статті часто мають важливе значення, особливо в контексті правовідносин держави з приватною особою.

На фоні цього, хотілося виділити статтю 6 ЄКПЛ як найбільш важливу та використовувану всіма судами, зокрема і адміністративним судом України. Адже стаття 6 Конвенції гарантує право на справедливий суд, як зазначає Решота В.В., саме ця стаття забезпечує справедливий розгляд справи та кореспондує ч.1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства, яка визначає завдання адміністративного судочинства як справедливе, неупереджене та своєчасне судові вирішення конфліктів, у сфері суспільних відносин з метою ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, як фізичних, так і юридичних осіб, від протиправних дій з боку суб'єктів владних повноважень [5, с. 243]. Ця стаття використовується практично у всіх випадках, включаючи оскарження рішень або дій влади, що й показує її важливість як джерела адміністративного права.

Тому, ЄКПЛ є основоположним документом, що гарантує основні права і свободи, які повинні дотримуватися в правових системах країн-членів Ради Європи. У свою чергу Практика ЄСПЛ сприяє більш глибокому розумінню положень Конвенції, встановлює стандарти в області захисту прав і служить орієнтиром в національній правовій системі. Зокрема, статті Конвенції (5, 6, 8, 9, 10, 11 та 14) спрямовані на забезпечення основних свобод, встановлюють чіткі межі для прийнятного державного втручання, заснованого на принципах законності, верховенства права та демократії.

Використані джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 17.11.2024).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

3. Корнієнко М. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Всеукраїнський науковий журнал "Право і суспільство"*. 2020. №3 (2020). С. 153–158.

4. Марченко О.О. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №4. С.181-184.

5. Решота, В. В. (2018). Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 19, С. 240-245.

УДОВИДЧЕНКО С.С.,

студентка 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З НАРКОКРИМІНАЛЬНІСТЮ

Наркокримінальність є однією з найбільш небезпечних і складних форм кримінальності, оскільки завдає суттєвої шкоди здоров'ю та безпеці невизначеного кола осіб, а також економічному, соціальному та політичному добробуту держави. Наркотичні засоби стають не тільки предметом кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу, а також причиною, для здійснення інших видів кримінальних правопорушень, під дією цих речовин. Наприклад, скоєння крадіжок чи шахрайства, задля отримання коштів на «нову дозу» або прояви неконтрольованих актів насильства, через перебування у стані наркотичного сп'яніння, що можуть завдати значної шкоди іншим особам.

Наркокримінальність – це протиправна поведінка, що стосується предмета кримінального правополрушення – наркотичних засобів, перелік яких визначений в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», а також стосується осіб, що приймають участь в протиправних діях у сфері незаконного наркообігу.

Згідно даних у звітах, що оприлюднені Офісом Генерального прокурора України («Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» та «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення») в Україні за 2021 рік було

zareєстровано 29 587 кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних і психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів.

У зв'язку з цим, боротьба з наркокримінальністю потребує комплексного підходу, ефективного використання правових інструментів, а також застосування спеціальних оперативно-розшукових заходів. Особливо за умови, що злочинні організації постійно удосконалюють шляхи для забезпечення наркотрафіку, користуючись прогалинами чи засобами технічного прогресу, такими як мережа Інтернет, що допомагають їм маскувати свої незаконні діяння, завдяки надійним алгоритмам шифрування. Тому для реалізації ефективної діяльності із запобігання та боротьби зі злочинами, що пов'язані з наркозлочинністю існує необхідність в наявності спеціально уповноважених підрозділів, що будуть виконувати свою діяльність лише у межах цього проблемного питання.

Користуючись принципом «від загального до конкретного» звернемо увагу на такий правоохоронний орган, як Національна поліція України, а точніше оперативний підрозділ – Департамент боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України (ДБН НПУ), який уповноважений на виконання таких функцій:

- ведення обліку осіб, що незаконно вживають наркотичні і психотропні речовини, а також отруйні й сильнодіючі лікарські засоби [3, с. 161];
- контроль за легальним обігом наркотиків і психотропних речовин, а також нагляд за дотриманням установлених правил вирощування маку та конопель для промислових цілей [2, с. 106];
- вилучення наркотиків з незаконного обігу, затримання наркозбувачів, ліквідація нарколабораторій та притонів, перекриття контрабандних каналів, а також арешт і конфіскація майна осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків [2, с. 106];
- організація та проведення оперативно-розшукових заходів і негласних дій для виявлення та документування тяжких злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, психотропних речовин і прекурсорів, зокрема скоєних організованими злочинними групами з міжрегіональними та міжнародними зв'язками [2, с. 105-106];
- участь в оперативно-профілактичних заходах із метою протидії незаконному обігу наркотичних засобів [3, с. 161];
- участь у міжнародному співробітництві з питань організації протидії наркозлочинності та проблем поширення наркоманії [2, с. 106-107].

З метою ефективного виконання працівниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю своїх функцій, покладених на цей спеціалізований підрозділ Національної поліції України, стосовно пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння у сфері наркокримінальності – працівники цього підрозділу

застосовують гласні і негласні специфічні заходи протидії кримінальності. Серед таких особливих заходів можна зазначити деякі з них:

- Контрольована поставка чи контрольована і оперативна закупка – це оперативно-розшукові заходи, що регламентовані статтею 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та статтею 271 Кримінального процесуального кодексу України, що закріплює контрольовану поставку і контрольовану та оперативну закупку, як спеціальні форми контролю за вчиненням злочину. Для проведення таких заходів контролю за вчиненням злочину обов'язково необхідно мати прокурорський дозвіл.

- Контрольована поставка полягає в здійсненні працівниками оперативного підрозділу нагляду за переміщенням товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для вільного обігу, щоб зафіксувати наявність ознак кримінально протиправного діяння [2, с. 133].

- Контрольована закупка та оперативна закупка об'єднані спільною метою документування факту вчинення протиправного діяння, а також фіксації особи-порушника, але відмінність полягає в доступності предмета в товарному обігу (контрольована закупка – предмети у вільному обігу, оперативна закупка – товари в обмеженому чи забороненому обігу) [2, с. 134].

Протидія наркозлочинам передбачає застосування заходів оперативної закупки, тобто імітацію придбання або отримання, у тому числі безоплатного, працівниками ДБН НПУ наркотичних речовин, в заздалегідь організованих умовах, що створюють вигляд максимальної наближеності до реальної обстановки вчинення злочину, з метою встановлення дійсного наміру особи, яка обґрунтовано підозрюється в готуванні або вчиненні злочину [4, с. 506-507].

- Встановлення контролю за особою, з метою встановлення факту прямої або непрямої причетності особи, до вчинення протиправного діяння – може здійснюватися у різних формах: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і електронних інформаційних мереж; огляд, виїмка чи накладання арешту на кореспонденцію; встановлення аудіо- і відеоспостереження за місцезнаходженням особи чи її радіоелектронних засобів (мобільного телефону, комп'ютеру та ін.) [2, с. 140-141].

Оскільки всі ці форми контролю передбачають обмеження конституційних прав особи, то ці заходи обов'язково повинні мати обґрунтовану підставу для їх проведення, тобто інформація, що буде отримана, має вагоме значення для кримінального провадження, а також за умови, що здійснюватися будь-який з цих заходів буде виключно на підставі ухвали слідчого судді та його проведення відбуватиметься суворо в рамках і згідно з положень статей Кримінального процесуального кодексу України.

- Негласне проникнення уповноваженим працівником ДБН НПУ в приватну власність особи, приховано – без відома власника, є ще одним із особливих оперативно-розшукових заходів, який націлений зафіксувати фактичні обставини вчинення чи підготовки кримінального правопорушення, пов'язаного з наркозлочинністю, що передбачено статтями 305, 307, 309, 311, 318 та 321 Кримінального кодексу України. Здійснення цього спеціального оперативно-розшукового заходу відбувається шляхом огляду приміщення, встановлення в ньому технічних засобів аудіо- і відеоконтролю, знаходження речей, а також створення копій і збір їх зразків, для встановлення чітких доказів, що будуть використані в кримінальному провадженні [2, с. 139, 146].

Найважливішою умовою належного здійснення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності своїх функцій, зокрема при проведенні оперативно-розшукових заходів, що стосуються боротьби з наркокримінальністю, є не лише ефективне виявлення та припинення кримінально протиправної діяльності, але й дотримання принципів верховенства права, законності та дотримання прав і свобод людини, що закріплені в статті 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також забезпечення пропорційності застосовуваних заходів і відповідальності за порушення законів [1].

Отже, для проведення оперативно-розшукових заходів у сфері боротьби з наркокримінальністю, діяльність правоохоронних органів вимагає застосування сучасних і адаптивних методів оперативно-розшукової діяльності, що дозволяють враховувати зміни в здійсненні кримінально протиправної діяльності. Таким чином, для підвищення ефективності оперативно-розшукових заходів необхідно постійно удосконалювати правову та організаційну бази, забезпечувати співпрацю на міжнародному рівні, а також постійно застосувати інноваційні технології, що дозволяють швидко адаптуватися до стрімких змін у сфері боротьби з наркокримінальністю.

Використані джерела:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ : станом на 09.08.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

2. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : навч. посіб. / ред.: В.В. Аброськін та ін. Одеса : ОДУВС, 2020. 400 с.

3. Пекарський С.П. Особи, які не досягли повноліття як об'єкт діяльності підрозділів кримінальної поліції. *Оперативно-розшукова діяльність національної поліції: проблеми теорії та практики* : Матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Дніпро, 18.11.2016 р. 2016. С. 159–162.

4. Олексенко В.Г. Проблемні питання документування оперативними підрозділами злочинів, пов'язаних з незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 505–508.

ХМЕЛЬОВ А.О.,

студент 2 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Організована злочинність є однією з найсерйозніших загроз для сучасного суспільства, ставлячи під сумнів не лише безпеку громадян, а й стабільність держави в цілому. Вона відрізняється складною структурою, високим рівнем організації та здатністю адаптуватися до змін у правовому та соціальному середовищі. У зв'язку з цим, боротьба з організованою злочинністю вимагає комплексного підходу та використання ефективних механізмів, одним із яких є оперативно-розшукова діяльність (ОРД). В умовах глобалізації та транснаціоналізації кримінальності, оперативно-розшукова діяльність набуває особливого значення, оскільки злочинні організації все частіше діють на міжнародному рівні. Таким чином, оперативно-розшукова діяльність є невід'ємною складовою системи боротьби з організованою злочинністю.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», організованою злочинністю вважається група злочинів, що здійснюються у зв'язку з утворенням організованих злочинних угруповань [2]. Організована злочинність характеризується високим рівнем організації, чіткою структурою та розподілом ролей серед учасників угруповання. Це може включати в себе такі види діяльності, як торгівля наркотиками, зброєю, контрабанда, рекет, шахрайство та інші злочини, які завдають значної шкоди суспільству та державі. Організовані злочинні угруповання часто мають свої власні механізми захисту та корупційні зв'язки з представниками влади і правоохоронних органів, що ускладнює їх викриття та ліквідацію. Організовані злочинні групи (ОЗГ) постійно адаптують свої стратегії та тактики, щоб ефективніше діяти в умовах змінюваного законодавства, технологічного прогресу та посилення правоохоронних заходів. Злочинні групи все частіше співпрацюють

на міжнародному рівні, укладаючи угоди з іншими організаціями для розширення своїх можливостей і територій впливу. Тільки комплексний підхід може стати основою для ефективної боротьби з організованою злочинністю.

Оперативно-розшукова діяльність є ключовим інструментом у боротьбі з організованою злочинністю, яка становить серйозну загрозу для суспільства та держави. Ефективність цієї діяльності залежить від інтеграції сучасних технологій, міжнародної співпраці та дотримання правових норм. Як було зазначено раніше, для ефективної боротьби з організованою злочинністю потрібен комплексний підхід, цей підхід включає не лише правоохоронні заходи, але й соціальні програми, спрямовані на запобігання злочинності та підвищення правосвідомості населення. Окрім правоохоронних заходів і соціальних програм, важливим аспектом є створення нових робочих місць і розвиток економічної інфраструктури, що може суттєво знизити привабливість злочинних угруповань для молоді. Програми професійного навчання та підтримка малого бізнесу можуть стати дієвими засобами для запобігання злочинності. Лише комплексний підхід дозволить протистояти цій серйозній загрозі та забезпечити безпеку суспільства.

Для розуміння значення оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з організованою злочинністю потрібно розглянути її аспекти, яких дуже багато. Перше, що хочеться зазначити, це збір доказів, які є необхідними для розслідування та притягнення до відповідальності учасників організованих злочинних груп. Не менш важливим є аналіз даних, отриманих під час оперативно-розшукових дій, які дають змогу виявляти закономірності в діяльності організованої злочинності. Це, в свою чергу, сприяє прогнозуванню їхніх дій і вживанню превентивних заходів. Одним із важливих аспектів, який заслуговує на увагу, є міжнародна співпраця в галузі оперативно-розшукової діяльності. Організована злочинність часто має транснаціональний характер, тому обмін інформацією та досвідом між країнами є критично важливим для ефективної боротьби з такими загрозами. Також оперативно-розшукові дії допомагають виявити структури та функції організованих злочинних угруповань, їхніх керівників, методи роботи та зв'язки з іншими злочинними елементами, а це у свою чергу дає змогу правоохоронним органам планувати ефективні операції для ліквідації таких угруповань. Завдяки використанню новітніх технологій і методів, оперативно-розшукова діяльність підвищує ефективність розслідувань, що дозволяє швидше і точніше реагувати на кримінальні правопорушення. Сучасні виклики у сфері кримінальної діяльності дійсно вимагають інтегрованого та комплексного підходу, оскільки злочинність стає дедалі більш складною і різноманітною. Традиційні методи боротьби з криміналітетом часто не здатні адекватно реагувати на нові загрози, такі як кіберзлочинність, організована злочинність, тероризм та інші види кримінальної діяльності, які можуть мати

міжнародний характер. Професор Михайло Вербенський, визначає транснаціональну організовану злочинність як підвид організованої злочинності, що характеризується структурною системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угруповань, що займаються міжнародною злочинною діяльністю спрямованої на систематичне отримання максимально високих прибутків і надприбутків, нерідко використовуючи у своїх інтересах як державні структури, так й інститути громадянського суспільства [1, с. 83-88]. В'ячеслав Яценко надає більш розширене визначення, оскільки вважає транснаціональну організовану злочинність відносно масовим соціально-економічним кримінальним явищем, що проявляється у функціонуванні стійких керованих об'єднань злочинців у межах певної території (країни, регіону), що здійснюють злочинну діяльність як бізнес з метою отримання максимальної вигоди, мають сувору ієрархічну побудову з виділенням лідерів, які організовують і керують процесом планування, підготовки і вчинення злочинів, і створюють за допомогою залучених до кримінальної сфери широких прошарків населення і корумпованих зав'язків механізм захисту і протидії соціальному контролю [3, с. 12]. Продовжуючи думку В.О. Яценка, слід підкреслити, що транснаціональна організована злочинність характеризується складною структурою та механізмами функціонування, що потребує всебічного підходу до її аналізу та боротьби з нею.

Необхідність розробки стратегії та тактики боротьби з організованою злочинністю дуже важлива. Основна мета цієї стратегії полягає в аналізі змін у кримінальній ситуації в суспільстві, що дозволяє вжити ефективні заходи для запобігання злочинам і контролю за діяльністю злочинних угруповань. Це передбачає: визначення причин злочинності: аналіз факторів, які сприяють виникненню злочинних дій; вжиття заходів для усунення цих причин: розробка і впровадження політик та програм, спрямованих на усунення основних чинників, що призводять до злочинності.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що оперативно-розшукова діяльність є незамінним інструментом у боротьбі з організованою злочинністю, що дозволяє не лише реагувати на вже скоєні злочини, але й активно запобігати їхньому виникненню.

Використані джерела:

1. Вербенський М.Г. Протидія транснаціональній організованій злочинності спеціалізованими підрозділами органів внутрішніх справ України: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2006. №2 . с. 83-88

2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, №35, ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12/ed20110605>

З. Яценко В.О. Транснаціональна організована злочинність: Кримінологічна характеристика та попередження: Автореф. дис... канд. Юрид. наук: 12.00.08. 2003

ЦИМБАЛІСТ Д.Ю.,

студентка 3 курсу

Миколаївського юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

НЕОБХІДНІСТЬ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК ОДНІЄЇ З ЦІЛЕЙ ПОКАРАННЯ

Ресоціалізація є важливим аспектом у контексті виконання покарання та досягнення його основних цілей, яка спрямована на відновлення соціальних зв'язків особи, що вчинила кримінальне правопорушення, та її адаптацію до суспільства. У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) відсутня така ціль покарання, як ресоціалізація. Проте, у Кримінально-виконавчому кодексі України (далі – КВК України) в ст. 1, поряд з такими цілями виконання і відбування покарань як виправлення, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими, зазначено ресоціалізацію.

Актуальність даного дослідження полягає в необхідності вдосконалення механізмів реалізації ресоціалізації на практиці, а також в окресленні зарубіжного досвіду задля удосконалення національного законодавства. Аналіз концепції ресоціалізації в міжнародному та національному контекстах дозволяє лише виявити існуючі проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення, що сприятиме подальшому розвитку системи кримінальної юстиції України.

Дослідження в даній галузі активно проводяться як на міжнародному, так і національному рівнях. Серед учених, які досліджували цей аспект в Україні, можна виділити таких науковців як В. В. Василик, Е. Е. Кузьмін, А. І. Марчук, А. О. Нестеренко, Ю. В. Сагайдак та інші.

На прикладі України та досвіді інших країн можна проаналізувати нормативне визначення ресоціалізації. Згідно із статтею 50 КК України, виправлення є однією з цілей покарання, поряд з карою, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [1]. Водночас, як було зазначено вище, ці ж цілі, крім кари, визначені в КВКУ як цілі виконання та відбування покарань, але поряд з виправленням законодавець

закріплює і ресоціалізацію засуджених. Відповідно до частини 2 статті 6 КВК України «Ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві» [2].

Василик В.В. зазначає, що ресоціалізація – це процес прийняття індивідом соціальних норм і культурних цінностей, втрачених, або неналежно засвоєних раніше, або оновлених на новому етапі суспільного розвитку [2, с. 33]. Тобто, це комплексний процес, спрямований на відновлення особи як повноцінного члена суспільства, здатного дотримуватися загальноприйнятих норм і правил. Це передбачає використання різних методів і підходів, які повинні враховувати індивідуальні потреби та обставини особи. Це може включати в себе виховні програми, соціальну підтримку, психологічну реабілітацію та професійне навчання.

У багатьох країнах світу ресоціалізація визнається важливою метою кримінального покарання. Термін «ресоціалізація» походить з латинської мови й означає повторне пристосування людини до нових соціальних умов [3, с. 254]. У Німеччині даний термін є сучасною альтернативою традиційним поняттям виправлення та перевиховання [3, с. 225]. Законодавство передбачає акцент на виховному аспекті покарання, з акцентом на створення умов для реабілітації та повернення засудженого до суспільства. Програми ресоціалізації розробляються індивідуально для кожного засудженого.

Цікавий також досвід Польщі, оскільки дана галузь там достатньо розвинена. Законодавець розглядає ресоціалізацію як одну з ключових цілей покарання, зосереджуючись на відновленні особистості правопорушника.

У Швеції, ресоціалізація є центральним елементом кримінальної політики. Закони сприяють створенню програм, які допомагають у навчанні та соціальній адаптації осіб, що відбувають покарання.

У США поняття «ресоціалізації» як окремої правової категорії не закріплено, так чітко як в нормативних документах України чи деяких європейських країн. Тому має більш соціологічний, а не строго правовий контекст, і зазвичай означає процес адаптації до нових соціальних умов після завершення періоду життя в середовищі ув'язнення. У межах цього процесу індивід замінює старі соціальні норми на нові, необхідні для функціонування в нових обставинах. У кримінальній сфері США ресоціалізація часто орієнтована на надання засудженим можливостей для реінтеграції в суспільство, включаючи доступ до освітніх, професійних та соціальних програм [4].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, у нормативно-правовому визначенні в Україні ресоціалізація не вказана як ціль покарання, але ми пропонуємо, з огляду на те, що в зарубіжному законодавстві, в Кримінально-виконавчому кодексі

України поряд з виправленням і запобіганням вчиненню нових кримінальних правопорушень зазначається і ресоціалізація, пропонуємо закріпити її, як одну з основних цілей покарання в Кримінальному кодексі України.

Використані джерела:

1. Кримінальний Кодекс України 05.04.2001. №2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2> (дата звернення: 06.11.2024).
2. Кримінально-виконавчий Кодекс України 11.07.2003. 1129-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#n2> (дата звернення: 06.11.2024).
3. Василик В. В. Виправлення та ресоціалізація засуджених до позбавлення волі в системі засобів реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 33–39. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/604674e3-41d8-428b-8cc0-2231e3d613f9/content> (дата звернення: 06.11.2024).
4. Сагайдак Ю. В. Ресоціалізація засуджених. Національна практика та зарубіжний досвід. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 253-261. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3d48e184-20b6-4344-9fb6-140c56753609/content> (дата звернення: 06.11.2024).
5. Resocialization | Introduction to Sociology. *Lumen Learning – Simple Book Production*. URL: <https://courses.lumenlearning.com/wm-introductiontosociology/chapter/reading-resocialization/> (дата звернення: 06.11.2024).

УДОВИДЧЕНКО С.С.,

студентка 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.*

ЗАСАДИ (ПРИНЦИПИ) ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Прокуратура України – це один з правоохоронних органів, чия діяльність направлена на захист і охорону прав і свобод людини та загальних інтересів суспільства та держави в цілому. Реалізація цих завдань, які стоять перед прокуратурою вимагають обов’язкової необхідності дотримання всіма працівниками органів прокуратури України основоположних принципів, які є фундаментом правового регулювання діяльності прокуратури. Без засад, що

формуватимуть правила належної поведінки для прокурорів, орган прокуратури може стати інструментом для зловживань політичним впливом і, як наслідок, підірвати довіру населення до правової системи і держави загалом.

Основні принципи організації діяльності прокуратури мають своє офіційне закріплення в статті 3 Закону України «Про прокуратуру», де зазначаються такі засади: 1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; 3) територіальності; 4) презумпції невинуватості; 5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків; 6) політичної нейтральності прокуратури; 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; 8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом; 9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання; 10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки [2].

1) Верховенство права – це основний загальноправовий принцип права, що є фундаментом для інших правових принципів. Сутністю цієї засади є визнання людини та її невідчужуваних прав і свобод найвищою соціальною цінністю.

Серед загальних засад, що зазначені в Основному Законі України – Конституції України – в статті 8 закріплено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права, тобто Конституцією України гарантується захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, Конституція має найвищу юридичну силу і всі інші Закони та нормативно-правові акти прийматимуться і не суперечитимуть їй [1].

Тому однією з головних цінностей діяльності прокуратури, що перелічені на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора, виділяються права та свободи людини, як найважливіші орієнтири у діяльності прокуратури, тобто повага і захист життя та здоров'я, честі і гідності людини та звичайно її довіра до органів прокуратури [3].

2) Засади законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності:

а) принцип законності зобов'язує прокурорів здійснювати свої професійні повноваження в межах їх компетенції, на підставі суворого дотримання Конституції України та інших чинних Законів та нормативно-правових актів.

Принцип законності виключає можливість отримання доказів та інших матеріалів справи, що стосуються кримінального провадження незаконним шляхом;

б) принцип справедливості закріплює рівне ставлення до всіх громадян, тобто недискримінаційний характер застосування норм права;

с) принципи неупередженості та об'єктивності означають, що прокурору заборонено під час здійснення своїх повноважень керуватися суб'єктивним ставленням до особи, яку викривають у вчиненні кримінального правопорушення, тобто обов'язком прокурора є врахування всіх обтяжуючих і пом'якшуючих обставин справи, які визначатимуть відповідальність винної особи.

3) Принцип територіальності забезпечує розбудову системи прокуратури, згідно з адміністративно-територіальним устроєм, для максимального наближення органів прокуратури до населення по всій території України, щоб зробити доступнішою можливість людей, за потреби звернутися до органів прокуратури і протягом розумних строків отримати правничу допомогу [4, с. 69].

4) Принцип презумпції невинуватості знайшов своє письмове відображення в статті 62 Конституції України: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [1].

5) Принцип незалежності прокурорів передбачає реалізацію прокурором своїх повноважень, лише згідно вимог закону і вказівок Генерального прокурора та згідно його незалежності і відокремленості від тиску, впливу чи втручання в професійну діяльність прокуратури будь-яких органів державної влади, їх посадових осіб чи громадських об'єднань. У разі наявності загрози незалежності прокурора, він може звернутися до Ради прокурорів України, для проведення необхідних заходів, щоб усунути загрозу.

6) Принцип політичної нейтральності прокуратури полягає позапартійності прокурорів – незалежності від будь-яких політичних партій, чи рухів, а також у забороні всіх публічних проявів – демонстрацій своїх політичних переконань. Також політична нейтральність передбачає обмеження щодо несумісності, які зазначені в статті 18 Закону України «Про прокуратуру».

7) Засада недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади – прокурор не може втручатися в діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, окрім випадків, коли результат їх діяльності (дії чи бездіяльності) суперечить чинному законодавству і потребує негайного застосування заходів прокурорського реагування. В межах своїх службових повноважень прокурор може співпрацювати з цими органами, але якщо це не несе загрозу його незалежності [4, с. 70].

8) Засада поваги до незалежності суддів передбачає обов'язок прокурора утриматися від публічної оцінки і оспорування судового рішення, якщо порядок і межі цього не встановлено чинним законодавством. Також прокурор не може спілкуватися стосовно відповідного провадження з представниками судової влади поза офіційною процедурою взаємовідносин [4, с. 70].

9) Принцип прозорості діяльності прокуратури – означає гласність і доступність інформації про результати прокурорської діяльності, шляхом повідомлення у ЗМІ та на офіційних веб-сайтах органів прокуратури, з метою підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення [4, с. 70].

10) Принцип неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки зобов'язує прокурора стабільно підвищувати свій професійний рівень і вдосконалювати знання чинного законодавства, відповідально ставитися до виконання свої повноважень і дотримуватися загальнолюдських морально-етичних якостей поведінки. Основною ідеєю цього принципу є утримання від усіх дій, що здатні негативно вплинути на престиж професії та якимось чином принизити професійну гідність інституту прокуратури.

Отже, проаналізувавши систему принципів діяльності органів прокуратури можна дійти висновку, що це єдина, взаємопов'язана і узгоджена система засад, які не можуть існувати одна без одної. Ці принципи формулюють правила реалізації службових повноважень прокуратури за демократичними критеріями, які покликані забезпечити інтереси держави і суспільства, а також гарантувати охорону і захист основоположних прав і свобод людини та громадянина.

Використані джерела:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.11.2024).

2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII : станом на 23 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 14.11.2024).

3. Бачення, місія, цінності діяльності прокуратури. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/bacennya-misiya-cinnosti-diyalnosti-prokuraturi> (дата звернення: 14.11.2024).

4. Савранчук Сергій. Засади діяльності органів прокуратури. «*Jurnalul juridic national: teorie și practică*» S.R.L. Publicație științifico-practică de drept. Numărul 1-2(29) / 2018 Pag. 68-71 URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/1/part_2/2018-1_2.pdf (дата звернення 17.11.2024).

Секція 2
**СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ
У СУЧАСНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ**

ДАНИЛЬЧЕНКО О.В.,

ст. викладачка кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

**ДОБРОСОВІСНІСТЬ, РОЗУМНІСТЬ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК
ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА**

«Право є справедливість» – це гасло ще з часів римського права відомо людській цивілізації, проте саме поняття «справедливості» залишається надто непростим для усвідомлення та визначення. Сучасний словник української мови тлумачить справедливість як властивість, як правильне неупереджене ставлення до когось чи чогось, як дії, вчинки, що відповідають морально-етичним і правовим нормам [1].

У стародавні часи люди вбачали справедливість у принципі таліона – «око за око, зуб за зуб», що можна перефразувати – що скоїв ти іншому, то саме отримаєш і сам. У східній культурі і сьогодні справедливість визначається як «відплата належним» і є підтриманням гармонії, закладеної самою природою, яку порушують люди, а в західній – справедливості не існує, поки її не встановили [2, с.37].

Проблематика дослідження понять «добросовісність, розумність, справедливість» цікавить правників різних галузей права, зокрема цивілістів: Басая О.В., Зайцеву-Калаур І.В., Чубоку Н.Ф., Погребняка С.П., Луспеника Д., Пацурківського Ю.П., Тоботу Ю.А. У науковій літературі правники розглядають ці питання в комплексі, як єдине ціле, зустрічаються роботи, де наголос робиться на одній із складових.

Сучасна думка – справедливим чи «справедливістю» є порядок співіснування людей на ґрунті взаємного визнання прав і свобод, дотримання цих прав та їхній захист. Павлишиним О.В. і Васютою Ю.В. зроблено висновок, що саме «право ґрунтується на ідеї справедливості та є нормативно закріпленою справедливістю» [3, с. 45].

Для приватного права це є вкрай актуальним. Цивільний кодекс України визнав «добросовісність, розумність і справедливість» як складову основних засад цивільного права. В Україні Верховний суд сформулював принцип

добросовісності як загальноправовий принцип, який передбачає необхідність сумлінної та чесної поведінки суб'єктів при виконанні своїх юридичних обов'язків і здійсненні своїх суб'єктивних прав [4]. При цьому така поведінка можлива і бажана в сукупності з розумністю та справедливістю, які у свою чергу опираються на морально-етичні норми, що склалися у суспільстві. Законодавець поєднує «добросовісність, розумність та справедливість» як єдину засаду через оціночність цих понять, пов'язаність їх зі здатністю людини мислити, усвідомлювати себе в суспільстві, аналізувати свою і чужу поведінку, діяти відповідно до усталених в суспільстві уявлень.

Оціночність означених понять залежить від багатьох чинників: історичних, політичних, соціальних, культурологічних. Оціночність у праві носить як позитивний характер: 1) надає можливість гнучко реагувати на відносини, що постійно розвиваються і змінюються (що є важливим для приватного права, де ініціативність учасників, свобода волевиявлення, свобода договору, свобода підприємницької діяльності, невтручання в особисте життя особи є основними); 2) індивідуалізує кожний випадок застосування права, дозволяє врахувати всі життєві обставини і характеристики самого суб'єкта; так і негативний: суб'єктивізм судді, який керується внутрішнім переконанням (впливає емоційне сприйняття, власний досвід, особливо, негативний, виховання, і навіть вік) може призвести до винесення необґрунтованого рішення.

У законодавстві закладено презумпцію дії особи – учасника цивільних правовідносин: вважається, що особа діє добросовісно, розумно і справедливо, доки інше не буде доведено рішенням суду.

З розумністю, як можливістю людини усвідомлювати свої дії, застосовувати життєвий досвід, аналізувати, критикувати свої дії (інтелектуальної складової) і можливістю керувати своїми діями (вольовий критерій) законодавець визначає дієздатність і обсяг дієздатності фізичної особи. Так, віковий діапазон часткової дієздатності – від народження і до чотирнадцяти років свідчить про те, що в кожному випадку потрібно визначатися з розумовою, психічно-психологічною, соціальною розвиненістю дитини. Абсолютно логічним є закріплення в законодавстві обов'язків батьків щодо виховання, навчання і підготовки дитини до самостійного життя, її соціалізації.

Справедливим у законодавчому закріпленні є врахування матеріальної можливості боржника виконати обов'язок, співвідношення статків кредитора і боржника (в аліментних правовідносинах подружжя, в аліментних правовідносинах батьків, особливо коли враховується виплата аліментів на дітей від різних шлюбів, в деліктних правовідносинах, наприклад, відшкодування шкоди, спричиненої в умовах крайньої необхідності, суд може покласти на особу, в інтересах якої діяв причинитель шкоди, тощо).

Все більше рішень судів, де суддя посилається на добросовісність, розумність і справедливість. Кожна особа має право на справедливий судовий розгляд, ця конвенційна вимога не може розглядатися без права на справедливий результат, справедливе судове рішення та виконання такого рішення. Погрібняк С.П. в своїх дослідженнях щодо справедливості в судовій діяльності виділяє 2 аспекти «справедливості»: урівнюочу або формальну (однаковий розгляд однакових справ) і розподільчу або реальну (врахування всіх конкретних обставин і особливості учасників правовідносин) [5, с. 51].

У цивілістиці є сталим судження, що добросовісність полягає в дотриманні особою вимог договору або закону, мова йде про здійснення суб'єктивних прав і виконання суб'єктивних обов'язків. У практиці складається певний стандарт поведінки, що сприймається сторонами як належна (чесність, взаємоповага і врахування балансу інтересів). В останні роки все частіше постає необхідність дослідження питання зловживання правом, як недобросовісної поведінки володаря суб'єктивного цивільного права. Такі дослідження є в роботах Бровченко Т.І., Лященко Р.Д., Миргород В.О., Спасибо-Фатєєвої І.В., Шишки Р.Б. та інших.

Зловживання правом межує з деліктом, проте ним не є, воно є «анормальним» здійсненням права всупереч ст.ст.12,13 ЦК України [6]. Особа, яка зловживає правом, діє навмисно з метою отримати власну вигоду та/чи завдати шкоду («насолити») іншій – шикана. Таким зловживанням є фіктивний правочин, фrawdаторний правочин, суперечлива поведінка (доктрина суперечної поведінки – *venire contra factum proprium*) тощо. Адекватне реагування на зловживання правом є утвердженням принципу справедливості, впевненості в тому, що права і інтереси учасників цивільних правовідносин можуть бути захищені належним чином. Сьогодні доречно під час роботи над рекодифікацією Цивільного кодексу України включити положення щодо зловживанням правом, визначитися з правовими наслідками такого зловживання.

Впровадження в цивільне право добросовісності, розумності та справедливості – це шлях до утвердження в Україні європейських цінностей, формування демократичної, соціальної, правової держави, це подальший розвиток приватно-правових відносин, що базуються на рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності. Соціальна справедливість повинна ґрунтуватися на законності, балансі приватних і суспільних інтересів та на матеріальній компенсації у разі спричинення шкоди.

Використані джерела:

1. Сучасний тлумачний словник української мови

2. Соловей А.А. Філософське-правове розуміння поняття «справедливість». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5 С.37-40.

3. Павлишин О.В., Васюта Ю.В. Справедливість як елемент ідеї права та її місце в системі правових цінностей. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С.40-47.

4. Постанова ВС від 31 січня 2019 року у справі № 753/21967,15-ц(провадження№61-4393св18). URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/231191_aktualna-sudova-praktika-u-smeynikh-spravakh

5. Погребняк С.П. Справедливість у судовій діяльності. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Випуск №13. С. 47-60. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2874/1/Pogrebnaк_47.pdf

6. Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

ШВЕЦЬ Д.О.,

студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – ст. викладачка Данильченко О.В.*

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ ПРИ РЕГУЛЮВАННІ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Сімейне право є однією з найважливіших галузей правової системи, оскільки воно регулює відносини у сім'ї, де відбувається народження, виховання, формування людини як члена суспільства. Одним із головних принципів, що забезпечує якісне регулювання сімейних відносин, є принцип справедливості. Він сприяє досягненню балансу між правами і обов'язками членів сім'ї, враховуючи інтереси кожної зі сторін. Забезпечення справедливості у сімейних правовідносинах є необхідним для зміцнення правової держави та соціальної стабільності, оскільки дозволяє не лише врегулювати конфлікти, але й запобігати їм. Принцип справедливості тісно пов'язаний з іншими основними принципами, такими як рівність і добросовісність. Вони взаємно доповнюють і підтримують один одного, утворюючи загальну правову основу. Актуальність теми дослідження принципу справедливості є високою, адже наразі відбуваються постійні соціальні та правові зміни і потрібно з'ясувати як найефективніше застосовувати цей принцип для захисту прав і свобод громадян.

Саме поняття принцип (з латинського слова “*princīpium*” – начало, основа) розглядають у кількох значеннях. По-перше, як основні засади, які мають свою значущість і характеризуються імперативністю. По-друге, як внутрішнє переконання людини, яке і визначає її ставлення до суспільної діяльності в цілому. По-третє, як звичайні методи мислення осіб [5].

Науковець М.Г. Братасюк вважає, що принципи є фундаментальними ідеями, які відображають зв'язки учасників правовідносин. Але найпоширенішою позицією є думка В.В. Колісніченка, яка опирається на те, що принципи права є основними засадами для появи, розвитку і функціонування права [3].

Основними принципами сімейного права є: принцип справедливості, який забезпечує рівний і справедливий підхід до всіх учасників сімейних правовідносин; принцип рівності, що гарантує рівні права та обов'язки для всіх членів родини; принцип добросовісності, який вимагає чесності та відкритості в діях та рішеннях сторін; принцип захисту прав і інтересів членів сім'ї, зокрема, дітей; а також принцип добровільності, що передбачає свободу волевиявлення у ряді сімейних відносин, таких як укладення шлюбу, розлучення або призначення опіки. Крім того, є й інші важливі принципи, які сприяють належному регулюванню сімейних відносин і забезпечують стабільність і гармонію в родині: державна охорона материнства, батьківства і сім'ї в цілому, пріоритет сімейного виховання і захисту прав та інтересів дітей, неприпустимість свавільного втручання в сімейне життя, тощо.

Принцип справедливості бере початок ще з римського права. Бабич І.Г. визначає, що він використовувався для правильного та відповідного розуміння норм позитивного права. Римському праву було властиве застосовування принципу справедливості як однієї з норм моралі [2 с.10].

У сімейному праві принцип справедливості можна розглядати як морально-правову ідею, на якій базується регулювання сімейних правовідносин як правильне, об'єктивне та неупереджене ставлення до всіх учасників. У відносинах між подружжям він забезпечує рівний розподіл прав і обов'язків, зокрема, в питаннях матеріального забезпечення та поділу майна. У контексті батьків і дітей цей принцип гарантує, що інтереси дітей будуть поставлені на перше місце при прийнятті рішень щодо опіки, виховання та утримання.

Суди загальної юрисдикції під час розгляду сімейних спорів так само застосовують принцип справедливості, в тому числі при розгляді справ про право на утримання, стягнення та зміну розміру аліментів [4].

Принцип справедливості має важливе значення в регулюванні шлюбних відносин, починаючи з моменту укладання шлюбу і до його розірвання. При вступі в шлюб встановлюється юридична рівність між подружжям, що передбачає рівні права та обов'язки щодо спільного життя, взаємного утримання та виховання

дітей. У разі розірвання шлюбу принцип справедливості вимагає, щоб кожен з подружжя мав можливість захистити свої інтереси і забезпечити належні умови для подальшого життя, з урахуванням економічних та соціальних умов кожної з сторін. Проявом цього принципу є і інститут утримання одного із подружжя, який потребує такої допомоги, навіть після розлучення.

У контексті регулювання аліментів та підтримки членів родини, можна сказати, що принцип справедливості сприяє досягненню балансу між інтересами батьків і потребами дитини. У судовій практиці необхідно, щоб сума аліментів відповідала реальним потребам дитини, зокрема для її виховання, навчання, медичного забезпечення та інших важливих витрат. Водночас принцип справедливості вимагає, щоб суд враховував фінансові можливості того з батьків, хто зобов'язаний сплачувати аліменти.

Один із важливих аспектів справедливості за статтями 182-184 Сімейного кодексу України, полягає в тому, що розмір аліментів має визначатися не лише на основі доходів платника, а й з урахуванням інших факторів, таких як його витрати на власне утримання, наявність інших зобов'язань, а також загальний рівень життя родини [1]. Такий підхід дозволяє уникнути ситуацій, коли одна зі сторін стикається з непропорційно великим фінансовим тягарем.

Отже, принцип справедливості є фундаментальним елементом у регулюванні сімейних правовідносин. Важливість цього принципу полягає в тому, що він дозволяє створювати справедливі умови для ефективного вирішення ситуацій та конфліктів, враховуючи індивідуальні обставини кожної справи. Застосування принципу справедливості гарантує не лише юридичний захист для всіх сторін, але й сприяє забезпеченню якісних результатів, що відповідають не лише правовим принципам, а й моральним. Такий підхід сприяє розвитку правової культури в суспільстві та зміцненню довіри до системи сімейного права в цілому.

Використані джерела:

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 29 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

2. Бабич І. Г. Принцип справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Одеса, 2006. 22 с.

3. Менджул М. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування). Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2019. 211 с.

4. Менджул М. В. Принцип справедливості в правовому регулюванні сімейних відносин в Україні (окремі аспекти): матеріали IX Міжнародн. наук.-практ. конференції [„Закарпатські правові читання”], (м. Ужгород, 20 - 22 квітня

2017 р.) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. В.І. Смоланки, О.Я. Рогача, Я.В. Лазура. Ужгород, 2017. Т. 1. С. 271 - 276.

5. Принципи сімейного права. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/pryntsyry-simejnogo-prava> (дата звернення: 11.11.2024).

ВАСИЛЕНКО В.В.,

студентка I курсу магістратури

*Миколаївського навчально- наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В СІМЕЙНИХ СПОРАХ

Актуальність теми зростає в умовах постійних змін у соціальних та правових нормах, що регулюють сімейні відносини. Сімейні конфлікти є одними з найбільш складних та емоційно навантажених, що часто призводять до затяжних судових розглядів і погіршення відносин між членами родини. Медіація як альтернативний метод вирішення спорів дозволяє зберегти мир у родині, уникнути тривалих судових процесів і знайти найбільш прийнятне для обох сторін рішення, яке враховує інтереси усіх учасників. Це особливо важливо у випадках, коли конфлікти стосуються дітей, що потребують делікатного підходу та обережного вирішення спору. Завдяки розвитку інституту медіації в Україні, цей метод вирішення спорів стає все більш популярним у сімейних спорах. Відповідно до сучасних тенденцій, медіація надає можливість не лише досягти ефективних результатів у розв'язанні конфліктів, а й запобігти ескалації ситуацій, які можуть призвести до насильства або значних психологічних травм. Вона сприяє збереженню довготривалих взаємин, що є важливим аспектом для партнерів та дітей, а також дозволяє знизити навантаження на судову систему, що є особливо актуальним в умовах високого рівня судової справи в Україні.

Сімейна медіація є важливим інструментом для вирішення сімейних спорів без втручання судових органів, що дозволяє сторонам прийти до взаємоприйнятного рішення через переговори з участю нейтрального посередника — медіатора. Цей процес є добровільним, самотійним і неформалізованим, що дає учасникам можливість обговорити свої проблеми в конструктивній атмосфері, зберігаючи при цьому контроль над результатом. Сімейна медіація може бути застосована як на досудовому етапі, так і під час судового розгляду або після винесення судового рішення, що дозволяє гнучко

підходити до вирішення конфліктів на різних стадіях правового процесу [1].

Особливістю сімейної медіації є її здатність працювати з такими питаннями, які не завжди можуть бути предметом судового розгляду, наприклад, конфлікти між поколіннями, міжособистісні непорозуміння або спадкові суперечки. Медіатор допомагає сторонам знайти спільне рішення навіть у ситуаціях, де традиційний судовий процес може бути непридатним або малоефективним. Окрім того, медіація може бути корисною для осіб, які планують укладення шлюбу, оскільки вона дозволяє обговорити питання, пов'язані із шлюбними договорами або іншими важливими аспектами сімейних відносин, що запобігає можливим конфліктам у майбутньому [5].

У процесі медіації важливу роль відіграє медіатор, оскільки його фаховість, стресостійкість і здатність направляти переговори у правильне русло визначають успіх процесу. Медіатор повинен залишатися об'єктивним і неупередженим, виконуючи свою роль справедливо, без втручання власних інтересів у конфлікт. Якщо медіатор відчуває, що не може залишатися неупередженим або є потенційний конфлікт інтересів, він має право припинити медіацію або отримати згоду сторін на подальше ведення процесу.

Медіація є важливою, оскільки вона надає сторонам можливість вирішувати конфлікти мирним шляхом, зберігаючи контроль над результатом процесу. Крім того, медіація є ефективним способом збереження психологічного комфорту учасників конфлікту. Вона дозволяє уникнути емоційних стресів, що можуть виникнути під час судового процесу, і знижує ризик ескалації конфлікту. Це особливо важливо у сімейних спорах, де важливо зберегти довіру та взаєморозуміння між людьми, навіть у складних ситуаціях, таких як розлучення або розподіл майна. Медіація створює можливість для конструктивного діалогу, що сприяє відновленню і підтримці здорових міжособистісних стосунків [4, с. 56-59].

Сучасні проблеми медіації в сімейних спорах в Україні пов'язані з низьким рівнем обізнаності громадян щодо цього методу вирішення конфліктів. Багато людей не знають про можливість застосування медіації, вважаючи, що єдиним способом вирішення сімейних спорів є судовий розгляд. Це часто призводить до того, що сімейні конфлікти розвиваються в серйозні судові справи, що негативно позначається на емоційному стані учасників, а також займає великі ресурси судової системи. Через брак інформації та розуміння медіація залишається менш популярною в порівнянні з традиційними судовими процесами.

Іншою проблемою є недостатня кількість кваліфікованих медіаторів, здатних ефективно проводити процеси медіації у складних сімейних спорах. Оскільки медіація потребує високих професійних і психологічних навичок, зокрема, вміння працювати з емоціями учасників, не всі медіатори мають

необхідний досвід та освіту. Це може призводити до неефективності медіації або навіть до її зриву, якщо медіатор не здатен належно управляти емоційною напругою або сторони не довіряють його об'єктивності [2, с. 118-121].

Крім того, в Україні існує проблема правового регулювання медіації, оскільки цей процес не завжди чітко визначений в законодавстві. Відсутність конкретних стандартів та нормативів у сфері сімейної медіації може призвести до юридичної невизначеності та незрозумілості для учасників процесу. Це також може зменшити рівень довіри до медіації з боку громадян, адже вони можуть сумніватися у законності та ефективності такого способу вирішення спорів. Використання медіації в сімейних спорах вимагає вдосконалення законодавчої бази та підвищення рівня кваліфікації медіаторів для забезпечення належного результату.

Для вирішення проблеми низької обізнаності про медіацію в сімейних спорах необхідно проводити активну інформаційну кампанію серед населення. Це можна здійснити через державні програми, медіа та соціальні мережі, де буде детально пояснено, як працює медіація, її переваги та можливості для вирішення конфліктів. Крім того, важливо включати медіацію як частину правової освіти в школах і вищих навчальних закладах, щоб громадяни з молодшого віку почали розуміти її значення та корисність у вирішенні сімейних питань без звернення до суду. Також, потрібно забезпечити доступ до безкоштовних консультацій для тих, хто має сумніви щодо застосування медіації [3].

Щодо проблеми недостатньої кваліфікації медіаторів, важливо запровадити системи сертифікації та постійного підвищення кваліфікації медіаторів, що дозволить забезпечити високу професійну підготовку та довіру до цього інструменту. Організація спеціалізованих тренінгів та курсів для медіаторів, а також створення асоціацій медіаторів, які стандартизують процес і вимоги до кандидатів, допоможе підвищити рівень професіоналізму в цій сфері. З метою розвитку правового регулювання медіації в Україні необхідно розробити та ухвалити чіткі нормативно-правові акти, що визначатимуть процедуру медіації, обов'язки медіаторів та права учасників процесу. Це створить більш прозору та законодавчо обґрунтовану основу для ефективного використання медіації в сімейних спорах.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що медіація в сімейних спорах в Україні є важливим інструментом для мирного та ефективного вирішення конфліктів, що дозволяє уникнути довготривалих судових процесів і зберегти взаєморозуміння між сторонами. Вона надає можливість знайти компромісні рішення, що враховують інтереси всіх учасників, особливо у складних ситуаціях, пов'язаних з розлученням, опікою над дітьми або розподілом майна. Розвиток медіації в Україні потребує активної підтримки на рівні правового регулювання,

підвищення кваліфікації медіаторів та популяризації цього способу вирішення спорів серед громадян. В результаті медіація стає важливим елементом правової культури, що сприяє створенню гармонійних стосунків у суспільстві.

Використані джерела:

1. Головченко А. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів. URL: <http://rtp.com.ua> (дата звернення: 13.11.2024)
2. Дяченко С., Колокольна Н. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020 рік. № 2. С. 118–121.
3. Медіація в Україні: на порозі нового розвитку. *Проект Право-Justice*. URL: https://lb.ua/blog/pravo_justice/573234_mediatsiya_ukraini_porozi_novogo.html (дата звернення 14.11.2024)
4. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт.кол: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.
5. Про медіацію: Закон України. Проект № 3504 від 19 травня 2020р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463 (дата звернення: 13.11.2024).

ДЯЧЕНКО А.В.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – ст. викладачка Данильченко О.В.*

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ В КОНТЕКСТІ САМОЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану питання самозахисту цивільних прав набуває особливої актуальності. У ситуаціях, коли державні органи не можуть повною мірою забезпечити захист прав і свобод громадян через надзвичайні умови конфлікту, індивідуальний захист прав стає важливою складовою правової реальності. Згідно з Цивільним кодексом України (ст. 19), особа має право на самозахист своїх цивільних прав від порушень і протиправних посягань [1]. У воєнний час це право набуває практичної важливості, адже захист прав може здійснюватися без можливості звернення до державних органів або в умовах їх обмеженої діяльності.

Крім того, Конституція України (ст. 27) гарантує право кожному захищати своє життя, здоров'я та права від протиправних посягань, що є особливо важливим під час збройного конфлікту, коли інститут державної влади може бути ослаблений або тимчасово призупинений.

Існують дві основні форми захисту прав: юрисдикційна, що передбачає звернення до державних органів (наприклад, судів), і неюрисдикційна, коли особа самостійно захищає свої права, враховуючи, що у періоди воєнного стану іноді є неможливим оперативне втручання органів влади. Тому, в умовах війни, забезпечення захисту прав і свобод громадян через самозахист стає не просто актуальним, а й необхідним, оскільки правова система може бути частково паралізована через зовнішні обставини.

Самозахист прав має кілька ключових аспектів. По-перше, особа, яка захищає свої права, повинна бути їхнім безперечним носієм (носієм суб'єктивного цивільного права). По-друге, захист має бути пропорційним порушенню прав, а по-третє, він не повинен перевищувати меж необхідності. У випадку порушення цих умов, особа, проти якої здійснено самозахист, може вимагати відшкодування збитків.

В умовах воєнного стану це набуває особливої актуальності, коли люди можуть бути змушені застосовувати фізичні або інші методи захисту для забезпечення своїх прав. Як приклад, можна згадати право на «утримання» в умовах війни, коли особа має право утримувати майно порушника до виконання зобов'язань. Водночас самозахист може бути застосовано як у позадоговірних, так і в договірних відносинах. Оперативні види самозахисту включають необхідну оборону, крайню необхідність, утримання майна чи затримання правопорушника за фізичного посягання на життя [2].

Соціальна справедливість передбачає рівність у доступі до ресурсів, рівність прав, незалежно від обставин, у яких перебувають люди. У цьому випадку соціальна справедливість спрямована на забезпечення захисту та підтримки цивільного населення, яке стає жертвою воєнних дій. У таких умовах самозахист стає важливою формою відновлення справедливості і забезпечення безпеки, зокрема через окремі види самозахисту.

Необхідною обороною вважаються дії, спрямовані на відбиття нападу. Такі дії, що здійснюються в межах необхідної оборони, не вважаються кримінальним правопорушенням і не тягнуть за собою відповідальності згідно зі статтею 1169 Цивільного кодексу України. Проте важливо зазначити, що межі необхідної оборони не повинні бути перевищені, оскільки в іншому випадку такі дії можуть бути визнані кримінальним правопорушенням. Крім того, необхідна оборона є

неприпустимою, якщо порушення має ознаки здебільшого кримінального проступку, тобто якщо рівень небезпеки не відповідає заходам захисту.

Крайня необхідність полягає в застосуванні заходів для усунення небезпеки, яка загрожує особисто особі або іншим особам, включаючи інтереси держави, якщо ця небезпека не може бути усунена іншими способами. Затримання правопорушника відбувається в момент, коли він здійснює фізичне посягання на життя, здоров'я або майно того, хто захищається. В юридичній практиці виділяють основні ознаки самозахисту: самозахист здійснюється у разі порушення права або реальної загрози його порушення; він здійснюється без звернення до компетентних органів; має форму дії; можливість самозахисту передбачена законом чи договором; спрямований на забезпечення недоторканності права і ліквідацію наслідків порушення; і наостанок, є можливість оскарження таких дій в юрисдикційних органах [3].

Охорона та захист цивільних прав є різними юридичними поняттями. Термін «захист» застосовується до порушених прав, тоді як «охорона» має більш широкий зміст, що включає запобігання порушенням і забезпечення їх недоторканності.

Однак існують випадки, коли закон об'єднує поняття «захист прав» та «охорона законних інтересів», ототожнюючи їх. Охорона прав включає в себе низку заходів, що забезпечують нормальне здійснення прав. Це можуть бути правові, економічні та політичні заходи, спрямовані на створення умов для реалізації прав. Наприклад, правовим заходом є відновлення порушених прав. У вузькому сенсі охорона прав може розглядатися як захист цивільних прав.

Цивільний кодекс України, вказуючи на можливість самозахисту, підкреслює, що це може бути здійснено різними способами. Підставою для застосування самозахисту є не лише фактичне порушення прав, але й будь-яке протиправне посягання. Позитивним аспектом регулювання самозахисту в Цивільному кодексі України є те, що це право чітко закріплене в законі, не суперечить моральним принципам суспільства і дозволяє застосовувати широкий спектр заходів, навіть якщо вони не конкретно вказані в нормативних актах [4].

Соціальна справедливість у здійсненні прав на самозахист під час воєнного стану залежить від декількох умов, які допомагають зберегти рівність інтересів та підтримку для цивільного населення і створити можливості для справедливого захисту прав. Однією з таких умов можна виділити поширення інформації. В умовах війни громадяни повинні бути обізнані щодо своїх прав та обов'язків, а також повинні чітко знати, як діяти у разі порушень своїх прав. Вчасне та точне інформування допомагає громадянам мінімізувати ризики і відстоювати свої права навіть у складних умовах.

Другою важливою умовою є підтримка вразливих груп населення. Соціальна справедливість передбачає, що найбільш уразливі групи населення – це діти, жінки, люди похилого віку, люди з інвалідністю повинні мати пріоритетний доступ до допомоги, захисту та ресурсів. Ці групи потребують особливої уваги з боку держави та міжнародних організацій, оскільки вони найбільш схильні до загроз і обмежень під час війни. Доступ до спеціалізованих медичних послуг, тимчасового житла, продовольчої допомоги, психологічної підтримки та юридичної допомоги є важливим для забезпечення їхнього виживання та захисту.

Третьою умовою є міжнародна допомога. У період воєнного стану залучення міжнародних організацій є не тільки необхідністю, а й важливою складовою соціальної справедливості. Міжнародні організації можуть моніторити ситуацію, надавати гуманітарну допомогу та сприяти дотриманню прав людини, включаючи нагляд за дотриманням Женевської конвенції. Міжнародна підтримка також допомагає привертати увагу світової спільноти до порушень прав людини та сприяє доступу населення до ресурсів, необхідних для самозахисту. Спільні зусилля держави, міжнародної спільноти та громадян дозволяють забезпечити соціальну справедливість навіть у найскладніших умовах воєнного стану, коли внутрішньодержавні механізми правового захисту можуть бути обмежені або недоступні.

Таким чином, в умовах воєнного стану самозахист цивільних прав стає критично важливим, оскільки державні органи можуть бути неспроможними повноцінно захистити права громадян через збройний конфлікт. Законодавство України, зокрема Цивільний кодекс, надає право особам самотійно захищати свої цивільні права від порушень або протиправних посягань. Самозахист може здійснюватися через різні форми: юрисдикційну (через звернення до органів влади) та неюрисдикційну (самотійно).

Важливими аспектами самозахисту є необхідна оборона, крайня необхідність, утримання майна та затримання правопорушника. Усі ці способи можуть застосовуватися для захисту прав людини під час війни, зокрема, коли доступ до судових органів або органів влади обмежений. В умовах воєнного стану захист і охорона прав громадян набувають критичної важливості для забезпечення стабільності та благополуччя суспільства.

Використані джерела:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 1 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Філик Н. В., Чемериська О. О. Самозахист як спосіб захисту цивільних прав: Thesis. 2012. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/14353>.

3. Марченко В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав: нотаріальний аспект. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. № 6. С. 44–49. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.6.09>.

4. Ромащенко І. Засоби та способи захисту цивільних прав: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 6 (174). С. 20–24.

ЗИМА К.С.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – ст. викладачка Данильченко О.В.*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОХОРОНА» ТА «ЗАХИСТ» СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

В юридичній науці поняття «охорона» та «захист» суб'єктивних цивільних прав займають дуже важливе місце. Нерідко ці поняття вживаються в нормах чинного Цивільного кодексу України та на сторінках юридичної літератури. Вони є активними елементами понятійно-категоріального апарату у юридичній сфері. Неодноразово поняття «охорона» та «захист» суб'єктивних цивільних прав використовуються як взаємозамінні, але насправді вони мають різні смислові відтінки та кожен виконує свою особливу функцію в системі цивільних правовідносин. Наразі, спостерігається тенденція щодо розмежування понять «охорона» та «захист» суб'єктивних цивільних прав, що є досить дискусійним поняттям, яке знайшло своє відображення в численних наукових працях.

Аналіз щодо співвідношення понять «охорона» та «захист» суб'єктивних цивільних прав є надзвичайно важливим для розуміння структури та механізмів забезпечення прав людини в правовій системі. Розглядаючи поняття «охорона» в широкому сенсі, зазначимо, що це сукупність усіх заходів, які спрямовані на забезпечення розвитку цивільних правовідносин у нормальному та непорушному стані. До такого комплексу заходів можна віднести закріплення правоздатності та дієздатності, встановлення обов'язків. Правова природа засобів охорони цивільних прав, щодо мети та підстав її застосування, створила основу для поглиблених наукових уявлень про сутність правової охорони. О. І. Мацегорін зазначає, що у широкому розумінні охорона суб'єктивних цивільних прав являє собою сукупність правових засобів, спрямованих на недопущення порушення

таких прав [1, с. 144]. Також є досить широкий правовий вплив, який відображається у нормативно-правових актах, які виключають або мінімізують протиправну поведінку суб'єкта. Таким чином, охорона суб'єктивних цивільних прав виконує превентивну функцію, яка покликана унеможливити порушення прав і сформувати такі умови, за яких суб'єкти цивільних прав можуть вільно та безпечно здійснювати свої права. У вузькому розумінні, охорона суб'єктивних цивільних прав набуває індивідуального характеру. Це пов'язано з тим, що об'єктом охорони буде виступати конкретне цивільне суб'єктивне право (майнове або особисте немайнове благо) певної особи. У свою чергу, забезпечення недоторканності певного суб'єктивного цивільного права особи, на думку Л.І. Ляшевської, покладається на поведінку учасників цивільних правовідносин або суб'єктів владних повноважень [2, с. 156]. Саме за таким підходом виражається відмежування поняття «охорони» від «захисту». Відмінність полягає в тому, що охорона у вузькому розумінні передбачає комплекс заходів, спрямованих безпосередньо на запобігання порушення конкретного майнового чи особистого немайнового блага, тоді як під поняттям захист розуміють весь спектр інших засобів і способів охорони, які не входять до вузького тлумачення.

Поняття «захист» у юридичній термінології трактується неоднозначно: одні вчені розглядають його як функцію, а інші як систему заходів, що здійснюється державою для забезпечення дотримання права. На думку О.І. Харитонова, захист – це правомірна реакція учасників, суспільства, держави на порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного права або компенсації завданої уповноваженій особі шкоди [3, с.209]. Відповідно до ч.1 ст. 15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання чи оспорювання [4].

Саме так званою «межею» між охороною та захистом суб'єктивного цивільного права, виступає реальна загроза порушення, невизнання чи оспорювання такого права. За часовими критеріями реальна загроза настає раніше, ніж зазначені обставини, в такому разі особа має право подати прогібіторний позов – вимогу про заборону вчинення дії, яка здійснюється ще до порушення, однак при реальній загрозі його вчинення.

До того ж, охорона права базується на принципі непорушності та здійсненні цивільних прав, а також здійсненні заходів, які спрямовані на попередження такого правопорушення. Одночасно захист базується на нормах, мета яких полягає у відновленні вже порушеного права.

Інші вчені вбачають, що варто сприймати ці поняття як ціле та його частина, але не ототожнювати їх. Поняття «охорона» є ширшим, ніж поняття «захист», у зв'язку з тим, що останнє включає в себе весь спектр засобів, які забезпечують

нормальний перебіг реалізації прав. Натомість поняття «захист» розглядається як складова охорони, забезпечувальний механізм існування суб'єктивного цивільного права. Синонімічне сприйняття цих понять не знаходить значної підтримки у наукових колах.

Отже, співвідношення понять «охорона» та «захист» суб'єктивних цивільних прав відображає комплексний підхід до забезпечення правового порядку та справедливості. Охорона здійснює превентивну функцію, яка спрямована на запобігання порушення прав і створення умов для їх вільної реалізації. Розуміння цієї дефініції допоможе усунути прогалини щодо напрямів реалізації охоронної функції цивільного права. Охорона має комплекс заходів, що забезпечують носієві суб'єктивних цивільних прав належну їх реалізацію. Захистом же є механізм відновлення порушених прав та компенсації за збитки. Заходи захисту застосовуються в результаті вчинення неправомірного посягання на цивільне право, в результаті чого нормальна його реалізація неможлива. Розмежування цих понять підкреслює важливість як профілактичних, так і відновлювальних заходів, що разом утворюють цілісну систему правової підтримки й захисту суб'єктивних цивільних прав, сприяючи правовій стабільності.

Використані джерела:

1. Мацегорін О. І. Поняття та зміст захисту цивільних прав. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2011. № 3. С. 143–147.
2. Ляшевська Л. І. До питання співвідношення самоохорони і самозахисту права власності в Україні. *Пробл. законності*. Харків, 2017. Вип. 139. С. 105–112.
3. Цивільне право України : підручник / Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Істина, 2013.
4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.11.2024).

КАЗАРЯН М.М.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Волкович О.Ю.*

ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ В ПОРЯДКУ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СПАДЩИНУ

З початком агресивної війни проти України національні суди переповнені справами щодо встановлення юридичних фактів. Переважають заяви, що пов'язані з реалізацією особою свого суб'єктивного права на набуття певного соціально-правового статусу. Наразі найбільшої актуальності набуває процес отримання одноразової допомоги сім'єю загиблого військовослужбовця. Юридично, постановою КМУ від 28 лютого 2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану», врегульовано дане питання. Проте процесуальний порядок вимагає тлумачення, адже в кожній окремій справі має специфічні особливості.

Розмір одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця в період воєнного стану під час виконання ним обов'язків військової служби не може становити менше 15 млн. гривень [1].

Право на отримання мають члени сім'ї, перелік яких чітко визначено в ч. 4 ст. 16¹ ЗУ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Зокрема, жінка (чоловік), з якою (з яким) загибла (померла) особа проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою (п. 5 ч.1 ст. 315 ЦПК України), за умови що цей факт встановлено рішенням суду, яке набрало законної сили.

Ст. 6 Європейської конвенції з прав людини гарантовано право кожному на справедливий розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. Звернення до суду про встановлення фактів, що мають юридичне значення здійснюється відповідно до ст. ст. 315-319 ЦПК України. Заяви про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу розглядаються компетентним судом в порядку окремого провадження. Такий факт породжує юридичні наслідки, адже від нього залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав. Законодавчим критерієм при розгляді заяви в порядку окремого провадження є відсутність спору про право (ч. 4 ст. 315 ЦПК України), за наявності спору суд залишає заяву без розгляду (якщо заява прийнята до судового розгляду). Визначальною обставиною під час розгляду заяви про встановлення певних фактів у порядку окремого провадження є те, що встановлення такого факту не пов'язане з наступним вирішенням спору про право цивільне.

Розглянемо конкретний приклад. Так, ухвалою Городоцького районного суду Львівської області у справі № 441/1215/24 від 27 травня 2024 р. було відмовлено у відкритті провадження за заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та встановлення факту батьківства. Метою заяви є реалізація права на спадщину і отримання одноразової грошової допомоги сім'єю загиблого військовослужбовця [2]. Надалі заявниця звернулася зі скаргою до суду апеляційної інстанції, проте суд вирішив скаргу залишити без задоволення, а ухвалу про відмову у відкритті провадження судом першої інстанції без змін. Наразі, ВС у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду ухвалою від 24 жовтня 2024 р. відкрив провадження за касаційною скаргою на ухвалу та постанову судів попередніх інстанцій.

У даній ситуації ми не можемо казати про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, адже надалі ставиться питання про право на спадщину і отримання одноразової допомоги в розмірі 15 млн. гривень. Спір про право – це не лише наявне суб'єктивне право особи, яке порушується, оспорується або невизнається, а також недоведеність його за умови, що існує реальна загроза перешкоди реалізації такого права.

Щодо встановлення факту перебування фізичної особи на утриманні (п. 2 ч. 1 ст. 315 ЦПК України) в порядку окремого провадження з метою отримання одноразової грошової допомоги відповідно до постанови КМУ від 28 лютого 2022 р. № 168 ухвалою Городищенським районним судом Черкаської області у справі № 691/361/23 від 3 червня 2024 р. залишено заяву без розгляду. Заявник просив в порядку окремого провадження встановити факт постійного проживання однією сім'єю та факт перебування на утриманні загиблого його рідного брата. Особа іншим шляхом, окрім звернення до суду, не має можливості документально встановити факт проживання із загиблим однією сім'єю та перебування на його утриманні, що є необхідним для отримання вищезазначеної грошової допомоги [3].

Сам по собі факт перебування заявника з загиблим у близьких стосунках не може свідчити про те, що вони проживали однією сім'єю. Встановлення такого факту передбачає наявність ведення спільного господарства, що включає в себе ведення спільного бюджету, купівлю майна для спільного користування, участь у витратах на утримання житла, його ремонт тощо. Зокрема, в обов'язковій наявності даного критерію висловлена подібна позиція ВС у постанові в справі № 490/4949/17 від 12 грудня 2019 р., а також у постанові в справі № 748/897/18 від 10 жовтня 2019 р. [4, 5].

Таким чином, відсутність будь-яких доказів, що свідчили б про ведення спільного господарства є визначальною обставиною для залишення заяви без розгляду щодо встановлення факту проживання однією сім'єю.

Вирішення питання про встановлення факту перебування заявника на утриманні загиблого його рідного брата також завершилося залишенням заяви без розгляду. Відповідно, метою звернення до суду і встановлення такого факту було отримання одноразової грошової допомоги у разі загибелі брата військовослужбовця. Одразу із заяви вбачається наявний спір про право цивільне, що виключає можливість встановлення юридичного факту, адже автоматично встановлення юридичного факту вбачає реалізацію права заявника на певний соціально-правовий статус та право на отримання одноразової грошової допомоги.

Також суд врахував, що згідно листа завідувача Городищенської державної нотаріальної контори від 8 травня 2024 р. № 325/02-14/280/2022, після померлого відкрито спадкову справу № 280/2022 за заявами його братів, видані свідоцтва про право на спадщину відповідно до їх заяв [3].

Підбиваючи підсумок, звертаємо увагу, що зазначені та дотичні до них справи необхідно розглядати в порядку загального позовного провадження з використанням відповідних цивільно-процесуальних інститутів. Початкове звернення до суду із заявою в порядку окремого провадження, а не позовною заявою може спричинити, по-перше, затягування реалізації особою наявного в неї права, а по-друге, призводить до безпідставного перезавантаження роботи суддів справами, які необхідно вирішувати в іншому процесуальному порядку. Проте, можливість подання «помилкових» заяв свідчить про дотримання національними судами ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, що регламентує право на справедливий суд і гарантування загальних засад цивільного процесу, які передбачені статтями ЦПК України.

Використані джерела:

1. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова КМУ від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF/#Text> (дата звернення: 27.11.2024)

2. Ухвала Городоцького районного суду Львівської області у справі № 441/1215/24 від 27.05.2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119324531> (дата звернення: 20.11.2024)

3. Ухвала Городищенський районний суд Черкаської області у справі № 691/361/23 від 03.06. 2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119605048> (дата звернення: 20.11.2024)

4. Постанова ВС у справі № 490/4949/17 від 12.12. 2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86400911> (дата звернення: 21.11.2024)

5. Постанова ВС у справі №748/897/18 від 10.10 2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84876828> (дата звернення: 21.11.2024)

КУБІНЕЦЬ І.М.,

студентка I курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – ст. викладачка Данильченко О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Договірні відносини є одним з важливих компонентів правової системи, що забезпечують впорядкування соціальних і економічних відносин. Вони забезпечують сторонам правову визначеність і безпеку, що служить механізмом реалізації приватних і державних інтересів. За звичайних обставин договірні відносини базуються на принципах свободи, цілісності, розумності та стабільності договору. Однак, у часи соціальних потрясінь, особливо воєнного стану, ці принципи піддаються серйозним випробуванням.

Війна створює незвичайні ситуації, які мають значний вплив на економічну, соціальну та правову сфери. Сторони договірних відносин часто змушені пристосовуватися до нових умов, які непередбачувані і нестабільні. Зокрема, руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюжків, мобілізація ресурсів, примусове переміщення осіб та інші фактори можуть унеможливити належне виконання договірних зобов'язань або змусити сторони переглянути вже підписані умови договору.

Крім того, правові норми в рамках воєнного стану часто змінюються, вводяться спеціальні правила, які змінюють традиційний підхід до виконання договорів. Наприклад, поняття форс-мажорних обставин має особливе значення, роль держави в регулюванні договірних відносин зростає, і часто необхідно задовольняти потреби населення і оборони.

Важливість вивчення договірних відносин у воєнний час обумовлена необхідністю аналізу нових викликів і пошуку ефективних правових механізмів їх виявлення. Це включає визначення меж державного втручання, адаптацію правових інструментів до кризових ситуацій, досягнення балансу між приватними та державними інтересами та розробку пропозицій щодо вдосконалення післявоєнної контрактної системи. Однак, завдяки всебічному аналізу і розумінню змін, що відбуваються в умовах війни, можна забезпечити стабільність правовідносин і зберегти основу для відновлення правопорядку і економіки.

М. Стефанчук досліджував це питання і підкреслив, що ключовим моментом при підписанні договору, спрямованого на запобігання порушення договірних прав сторін, є досягнення угоди між сторонами щодо всіх основних умов договору. Сьогодні сторони договору часто ігнорують певні умови, наприклад, підстави для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язань, що має ряд негативних наслідків. В результаті між сторонами виникають розбіжності з приводу можливості звільнення від відповідальності за порушення зобов'язань [4, с. 167].

Відповідно до статті 617 Цивільного кодексу України зазначається, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення обов'язку, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок нещасного випадку або непереборної сили [1]. Схоже положення міститься в статті 218 Господарського кодексу України, яка передбачає, що суб'єкти господарювання несуть фінансову та юридичну відповідальність за порушення економічних зобов'язань, якщо вони не доведуть, що належне виконання їхніх зобов'язань неможливе через форс-мажорні обставини [2].

У зв'язку з цим варто виділити ознаки форс-мажорних обставин під час воєнного періоду:

- збройний конфлікт: війна або військові дії, що ускладнюють виконання договору;
- блокади і ембарго: торгові обмеження, які можуть виникнути в результаті військових дій;
- загроза життю: ситуації, коли виконання зобов'язань ставить під загрозу життя або здоров'я сторін.

У період війни військові дії викликають серйозні труднощі з виконанням договірних зобов'язань, тому процедура підтвердження форс-мажорних обставин дуже важлива. У таких випадках необхідно підтвердити, що форс-мажорні обставини об'єктивно виключають виконання умов контракту, і звернутися до уповноваженого органу – Торгово-промислової палати України [3].

Процес перевірки форс-мажорних обставин починається з фіксування ситуації, що впливає на ймовірність виконання договірних зобов'язань. Під час війни це можуть бути військові операції, бомбардування, вторгнення, руйнування інфраструктури, введення комендантської години, блокування транспорту або інші наслідки воєнного стану. Важливо зібрати допоміжну документацію, таку як офіційні повідомлення місцевої влади, акти вандалізму щодо власності, висновки компетентних органів або сертифікати державних служб.

Наступним кроком є своєчасне повідомлення іншої сторони про виникнення форс-мажорних обставин. У такому повідомленні необхідно детально описати характер ситуації, вказати дату початку і точно описати, як це вплине на

виконання зобов'язань. Відповідно до вимог законодавства або умов договору, це повідомлення здійснюється якомога швидше після виникнення форс-мажорних обставин, щоб уникнути ризику звинувачень у недбалості або приховуванні інформації.

Для офіційного підтвердження форс-мажорних обставин необхідно звернутися до Торгово-промислової палати України із заявою. В цій заяві повинно міститися інформація про форс-мажорні обставини які виникли, копію договору, який не може бути виконаний, і документи, що підтверджують ситуацію. Наприклад, якщо виконання зобов'язань стає неможливим через обстріли, в пакет документів можуть входити фотоматеріали або довідка від місцевої адміністрації [5].

Торгово-промислова палата України розглядає подані документи, аналізує, чи дійсно вони відповідають стандартам форс-мажорних обставин, та видає документ у разі прийняття позитивного рішення. Така довідка є офіційним підтвердженням ситуації, що робить неможливим виконання зобов'язань, використовується як доказ для вирішення спорів або звільнення від відповідальності за порушення умов договору [5].

Хоча потрібно розуміти, що форс-мажорні обставини навіть у воєнний час не звільняють повністю від виконання зобов'язань, але відкладають їх виконання або звільняють від відповідальності за порушення під час таких ситуацій. Крім того, сертифікати не є універсальним захистом, бо кожна ситуація оцінюється індивідуально, а довести неможливість її виконання залишається за стороною, що вказує на форс-мажорні обставини. Особливість цієї процедури полягає в тому, що форс-мажорні обставини під час воєнного періоду можуть тривати довго і вимагають постійного оновлення документів, що підтверджують вплив ситуації на договірні відносини. Форс-мажорні обставини в зонах активних бойових дій можуть не сприйматися так, як в районах, де немає військових дій. Тому сторонам потрібно ще до підписання договору обговорити ці всі питання [5].

Отже, договірні відносини під час воєнного періоду мають певні проблемні аспекти, що вимагають адаптації до правових механізмів. Важливе місце займають форс-мажорні обставини, які можуть ускладнити чи унеможливити виконання сторонами умов договору. Тому роль держави, а також Торгово-промислової палати України є ключовими для підтвердження настання таких обставин. Але їх підтвердження не звільняє сторін від виконання умов договору, а лише дає сторонам певний час на їх усунення. Таким чином, правова визначеність є ключовою підтримкою у регулювання таких ситуацій між сторонами.

Використані джерела:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text>
4. Стефанчук М. Особливості договірної відповідальності в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Т. 1, № 1. С. 166–172.
5. Загнітко О. Форс-мажорні обставини у договорах під час воєнного стану - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/forsmazhorni-obstavini-u-dogovorah--pid-chas-voennogo-stanu-.html> (дата звернення: 19.11.2024).

ШВЕЦЬ Д.О.,

студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Волкович О.Ю.

ГЕНЕЗА ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Цивільно-процесуальне право є важливою частиною правової системи України. В умовах постійних змін в економіці, політиці та законодавстві в цілому, тема дослідження основоположних принципів цього права є актуальною. Саме вивчення історичного контексту формування принципів, допомагає краще зрозуміти їхню роль у забезпеченні справедливого та ефективного судочинства. Зміни в законодавстві, еволюція судової практики та потреба в захисті прав і свобод громадян вимагають уважного вивчення історії принципів, що лежать в основі цивільно-процесуального права. Метою цього дослідження є проаналізувати і систематизувати основні принципи цивільно-процесуального права в Україні, зрозуміти, яку роль вони відіграють в історичному контексті, а також вивчити їх вплив на сьогоdnішню судову практику.

Перш ніж розпочати досліджувати принципи цивільно-процесуального права, треба з'ясувати його сутність, тобто розуміння. Взагалі термін «принцип» (лат. *princīpium* – «начало, первень, основа») – основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку та ін. Принципи цивільно-процесуального права – це закріплені в нормах цивільно-

процесуального права основні керівні положення (засади), що відображають специфіку, сутність і зміст цієї галузі прав [6, с. 42].

У питанні визначення принципів цивільно-процесуального права, науковці не мали однакових точок зору, вони виділяли два основних підходи: нормативний та природно-правовий, який базувався на різних правових культурах. Кожен з підходів має свої переваги та недоліки, тому є важливим створення сучасного розуміння питання принципів, яке об'єднує та виділяє головне з кожного підходу [5, с. 15].

Позитивістський (нормативістський, юридико-позитивістський, етатистський) підхід є найпоширенішим, адже його прихильники вважали принципи цивільного процесу імперативно правовими категоріями. Сформовано критичний погляд щодо позиції окремих авторів, які кваліфікують принципи цивільного судочинства як ідеї правосвідомості та правової науки, як такі, що не мають імперативного та нормативного значення, а мають виключно доктринальний характер. Одним із недоліків визначень поняття принципу цією групою вчених є те, що в них не відображено таку його важливу ознаку, як нормативне закріплення [5, с. 16].

На сьогоднішній день зміст принципів закріплено в Конституції України [1], у нормах Цивільного процесуального кодексу (ЦПК України) [3], у ч.3 ст.2 та у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [2]. І позаяк вони є основоположною частиною усіх прав, є доцільним виділити поняття саме принципів цивільно-процесуального судочинства.

Основними ознаками принципів цивільно-процесуального права є:

1. зміст становлять ідеї та погляди держави і суспільства щодо здійснення правосуддя у цивільних справах;
2. вони визначають особливості та зміст цивільно-процесуального права;
3. є обов'язковими до виконання;
4. вважаються правовими засадами діяльності і закріплені у правових нормах;
5. принципи є гарантією справедливості, неупередженості і своєчасності розгляду та вирішення цивільних справ [6, с. 43].

Принципи цивільно-процесуального права в Україні можна класифікувати за різними критеріями, проте єдності в цьому питанні серед науковців немає. Вони закріплені в міжнародних актах, Конституції та ЦПК України, і мають спільний предмет правового регулювання.

Наразі, їх доцільно класифікувати за наступними критеріями:

По-перше, за джерелом: закріплені в міжнародних актах; закріплені в Конституції; закріплені в цивільно-процесуальному законодавстві.

По-друге, за сферою поширення: загальноправові (верховенства права; справедливості; гласності; верховенства прав людини); міжгалузеві (змагальності; диспозитивності; національної мови судочинства); галузеві (обов'язковість судового рішення; поєднання одноособового і колегіального складу в розгляді цивільної справи); принципи правових інститутів (судової істини; усність; безпосередність; недоторканість мінімуму майна).

По-третє, за об'єктом регулювання: організаційно-функціональні принципи (здійснення правосуддя виключно судами; незалежність суддів і підкорення їх лише закону); функціональні (законності; диспозитивності; змагальності).

По-четверте, за природою і процесуальним значенням: основоположні (верховенство права; гласність); «інші» принципи цивільного судочинства (співвідношення (чи поєднання) одноособового і колегіального складу суду; національної мови судочинства) [6, с. 48].

На думку більшості дослідників, основоположним у цивільному судочинстві є принцип верховенства права. Саме у судовій практиці він є загальноприйнятим стандартом і основою для застосування норм права. На перший погляд, може здатися, що визначення верховенства права як принципу цивільного судочинства має суто декларативний характер, адже в ЦПК України немає норми, яка пояснює зміст. Однак, якщо звернути увагу на ч. 1 статті 10 ЦПК України, то там вказується, що суд при розгляді справи керується принципом верховенства права [1], що підтверджує його важливість.

Але наразі відбуваються зміни в процесуальному законодавстві, які впливають на систему принципів цивільного судочинства. Є декілька тенденцій, які і виділяють трансформацію принципів. Перша тенденція полягає в генезису принципів, тобто те, що система принципів не є сталою і повинна адаптуватися до змін у суспільних відносинах. Друга тенденція опирається на введення нових принципів, адже дослідники активно намагаються створювати нові принципи цивільного судочинства, однак не всі з них є обґрунтованими. А третя тенденція у свою чергу вказує на скорочення кількості принципів.

В.А. Кройтор наголошував, що принципи безпосередньо впливають на суспільні відносини, що входять у предмет цивільно-процесуального права, і одночасно визначають особливості методу цивільно-процесуального регулювання. Взаємодіючи з предметом і методом правового регулювання, ці принципи формують єдину логіко-правову систему, яка визначає сукупність норм права як окрему галузь права [4, с. 13].

Аналізуючи викладену інформацію, можна зробити висновок, що розвиток цивільно-процесуального права в Україні є динамічним процесом, який безпосередньо пов'язаний зі змінами в законодавстві. Відображення принципів верховенства права, диспозитивності, а також забезпечення прав і свобод людини

в процесі судочинства є фундаментальними для створення ефективної правової системи. Ці принципи не лише визначають нормативну основу, але й активно сприяють формуванню справедливого і доступного правосуддя, яке відповідає сучасним вимогам як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Однак, для досягнення справжнього правосуддя в Україні, необхідно постійно вдосконалювати правові механізми та практики, щоб вони відповідали новим викликам і змінам у правовій системі. Важливим також є підвищення професіоналізму суддів та правознавців, що дозволить покращити якість судових рішень. Тому подальші дослідження в цій сфері є надзвичайно важливими для розвитку цивільного процесу, вдосконалення правового регулювання та створення такої судової системи, яка забезпечить справедливість і правовий захист кожному громадянину, відповідаючи на сучасні вимоги та міжнародні стандарти прав людини.

Використані джерела:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.11.2024).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 13.11.2024).
4. Кройтор В.А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики: монографія. Харків : Право. 2020. 672 с.
5. Кройтор В.А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів судочинства: автореф. дис. д-ра юрид.наук: 12.00.03. Харків, 2021. 40 с.
6. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В.О. Кучера, А.О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 728 с.
7. Які саме і як новели цивільного процесу вплинули на судову практику. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/134331.html> (дата звернення: 03.11.2024).

ШЕПЕЛЬ Д.О.,

студентка 4 курсу

ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Питання доказування в теорії сучасної юриспруденції, зокрема, в контексті вивчення цивільно процесуального законодавства є актуальним. У зв'язку з цим правова система України зазнає достатньо радикальних змін, оновлення застарілих форм для майбутньої перебудови цивільного судочинства, що відповідно має вплив на розвиток сучасної науки і відповідно законодавства.

Центральним інститутом у цивільному процесі посідають докази. Під час конституційної реформи цей інститут зазнав суттєвих змін розгляду цивільної справи у суді, було закладено підґрунтя для нових підходів відправлення правосуддя у цивільному судочинстві. Згідно зі ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України законодавець поклав цей обов'язок на суд з метою встановлення об'єктивної істини у цивільних справах та шляхом здійснення цивільного судочинства [1].

Судовий розгляд цивільних справ забезпечується повним, всебічним та об'єктивним вивченням всіх наявних фактів та обставин. Так, згідно з ч. 2 ст. 214 ЦПК України, головуючий судового засідання має забезпечити повним, всебічним та об'єктивним судовий розгляд цивільної справи, а також залишити поза увагою всі ті існуючі факти, які не мають істотного значення для справи [1]. Ця діяльність відбувається під час судового розгляду справи з учасниками, які беруть участь у судовому процесі, для з'ясування істини та доказування в установленому цивільному процесуальному порядку.

Відповідно до ч. 1 ст. 76 ЦПК України доказами є факти, які використовуються судом для встановлення наявних або відсутніх обставин, а також для підтвердження вимог або їх заперечення, та інших фактів, які мають фактичне значення для справи у суді [1].

На думку С.Я. Фурси, докази у цивільному процесі – це наявні фактичні дані, за допомогою яких суд встановлює наявність або відсутність певних обставин, які мають вагоме значення у вирішенні справи [11].

Такої ж думки припускається і відомий український правознавець А.С. Штефан. Він зазначає: «докази – це фактичні дані, які отримані у передбаченому законом порядку, і які слугують засобом для встановлення обставин, що мають вагоме значення при правильному вирішенні справи» [12].

Отже, на основі вищевикладеного докази у цивільному процесі – це будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутніх обставин

(«фактів», у зв'язку зі зміною законодавства України), які мають вагоме значення при вирішенні справи у суді.

У цілому, докази для суду не мають ніякої заздалегідь визначеної сили. Крім того, суд приймає для розгляду цивільної справи лише ті докази, які є належними, допустимими та достовірними, з урахуванням заявлених вимог та заперечень у цій справі [7, с. 55]. Згідно із законодавством, суд має право визнати докази неналежними і не брати їх до уваги у справі, якщо вони не мають жодного відношення до справи або були отримані неналежним чином, порушуючи права інших осіб або держави. Однак, згідно зі ст. 84 ЦПК України, якщо учасник судового засідання не згоден з рішенням судді, він має право подати клопотання про витребування доказів для більш детального їх дослідження [1].

З аналізу ЦПК України чітко видно, що законодавець встановлює певні вимоги, яким повинні відповідати докази у цивільному процесі. До таких вимог відноситься:

1. Відповідно до ст. 77 ЦПК України – належність доказів у цивільному процесі. Як зазначає Б. П. Ратушна: «Характеристика належності доказу є не просто ознакою, а є ознакою якісного доказу», так як суд бере до уваги лише ті докази, які стосуються безпосередньо предмету доказування [6, с. 83]. Також свою думку доводить і суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Наталія Сакара. Вона зазначає, що при встановленні належності доказів слід звернути увагу на ту інформацію, за допомогою якої можна встановити сам доказ [10].

2. Відповідно до ст. 78 ЦПК України – допустимість доказів у цивільному процесі. Означає, що докази повинні бути отримані лише в порядку, який встановлено законом. Таким чином, свою позицію нам довела суддя ККС у складі ВС Наталія Сакара. На її думку допустимість доказів повинна розглядатися в широкому та вузькому значенні:

у широкому значенні – докази є допустимими, якщо вони отримані відповідно до встановленого законодавства;

у вузькому значенні – докази можна розглядати як позитивну допустимість, тобто докази використовувалися з певних засобів доказування, які зазначені у законі, та негативну допустимість, тобто невикористання доказів із засобів доказування, передбачених у законі [10].

3. Відповідно до ст. 79 ЦПК України – достовірність доказів у цивільному процесі. Згідно ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: «Кожен має право на справедливий розгляд судом справи, розглянутої в розумні строки» [2]. Загалом, справедливий розгляд судової справи залежить від багатьох чинників доказування у цивільному процесі. Даний факт був неодноразово підтверджений практикою Європейського суду з прав людини, який визначає, що

якісним показником доведення доказів у суді є їх достовірність, адже в деяких випадках, як зазначає ЄСПЛ достовірність доказів може домінувати над іншими вимогами доказування [5, с. 269]. Тобто, на думку ЄСПЛ суд має враховувати якісний показник достовірності доказів, аби переконатися, що докази є достовірними і не викликали ніяких сумнівів у суді [9].

4. Відповідно до ст. 80 ЦПК України – достатність доказів у цивільному процесі. Тобто, докази є достатніми, якщо вони у своїй сукупності дають змогу визначити наявність або відсутність обставин, які входять до предмета доказування [1].

Доказування у цивільному процесі є важливою складовою для вирішення правових спорів у суді. Даний факт включає в себе надання таких доказів у суді як документи, пояснення сторін, висновки експертів тощо, що підтверджують або спростовують обставини, які є спірною точкою у вирішенні справи. Мета доказування в судовому процесі полягає в тому, щоб враховувати інтереси всіх сторін і створювати план дій для проведення процесуальних дій.

Відповідно до ст. 42 ЦПК України суб'єктами доказування у цивільному процесі виступають суд та безпосередньо учасники судового процесу, а також за п. 1, п. 2, п. 3 ст. 42 ЦПК можуть виступати учасниками судового процесу сторони, треті особи, заявник та боржники, заявники та інші особи, яким відповідно до п. 4 ст. 42 ЦПК надано право брати участь у судовому процесі та звертатися до суду в інтересах інших осіб [1].

Для того, аби правильно та своєчасно вирішити справу у судовому процесі, законодавець розробив три послідовних етапи, яких варто дотримуватися при вирішенні справи:

по-перше, встановити всі наявні обставини, які мають пряме відношення до справи;

по-друге, правильно встановити норми права, які варто застосовувати при вирішенні даної справи;

по-третє, безпомилково застосувати норми права до виявлених обставин.

Безпосередньо об'єктом доказування у цивільному процесі виступають обставини, які потрібно встановити для вирішення цивільної справи або для здійснення окремої процесуальної дії судом і учасниками справи.

Як правило, об'єкт доказування у цивільному процесі ототожнюють з предметом доказування. Ототожнення цих двох елементів здійснюється внаслідок їх функціонального сходження, наприклад, спільною метою та використанням традиційної юридичної практики. Проте, теоретично правильно вважається розмежування цих двох понять: об'єкт доказування охоплює всю сукупність фактів, що мають значення для справи, тоді як предмет доказування складається

лише з тих фактів, які мають спірні питання і потребують доведення в межах конкретної справи [4].

Загалом, предмет доказування є ключовим поняттям у цивільному процесі, оскільки правильне його визначення впливає на повноту та ефективність судового розгляду справи. Зазвичай, він охоплює обставини (факти), які суд має прийняти для законного та обґрунтованого рішення. Однак, ст. 82 ЦПК України визначає перелік фактів, які не підлягають доказуванню, зокрема, загальновідомі факти, визнані сторонами та підтверджені преюдиціальним рішенням суду [1].

На нашу думку, такі факти мають бути включені до предмета доказування, оскільки це забезпечить прозорість, системність та передбачуваність судового процесу. Даний підхід дозволить сприяти ефективності правосуддя та забезпечити повноту судового рішення, однак, він потребує більш детального розроблення, наукових обґрунтувань та вдосконалення нормативного регулювання з питань предмета доказування.

Отже, докази і доказування відіграють важливу роль у цивільному процесі, оскільки вони забезпечують встановлення істини у справі, а також захищають права та законні інтереси учасників справи. Вони допомагають сторонам підтвердити та спростувати свої аргументи перед судом, правильно оцінити деталі обставин справи та ухвалити об'єктивне рішення, яке забезпечить подальшу долю сторін, так як діяльність суду ґрунтується на повному, всебічному та об'єктивному розгляді справи.

Використані джерела:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 15.04.2024).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.04.2024).
3. Кучер В.О. Цивільний процес України. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / За ред. К. Г. Шеремета. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 768 с.
5. Ратушна Б. П., Грещук Г. І. Достовірність у цивільному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. С. 269–271.
6. Ратушна Б. П. Належність доказів у цивільному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. С. 82-83.
7. Резворович К. Р. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту. Частина друга : навч. посіб. / К. Р. Резворович, О. С. Юнін, М. П. Юніна та ін. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 216 с.

8. Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України». *Офіційний вісник України*. 2009. № 2. 442–443 с.

9. Сакара Н. Докази і доказування у цивільному процесі в умовах воєнного стану у практиці Верховного суду. *Верховний Суд*. 2019. С. 1-26.

10. Сакара Н. Належність і допустимість доказів, предмет доказування та застосування електронних доказів. *Верховний суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1348037/>

11. Фурса С. Я. Цивільний процес України: академічний курс: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / С. Я. Фурса. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2009. 848 с.

12. Штефан А. Докази і засоби доказування у цивільному процесі. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. С. 5-12.

Секція 3
СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ
У МІЖГАЛУЗЕВОМУ ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

БОДЕНЧУК Е.П.,

студент 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ ТА ЙОГО
АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Проблема подолання корупції залишається однією з найважливіших для нашої країни, потребуючи постійного контролю та уваги як з боку державного керівництва, так і всіх органів влади. Захист осіб, які сприяють запобіганню та протидії корупції (викривачі), є важливим елементом у боротьбі з корупцією як негативним соціальним явищем. Для ефективного розвитку інституту викривачів корупції в Україні необхідно дослідити сучасний позитивний досвід зарубіжних країн у цій сфері, щоб адаптувати його до правових та соціально-психологічних умов України.

Упродовж останніх років понад 30 країн світу прийняли або розробили спеціалізоване законодавство для захисту викривачів. У деяких випадках такі норми були інтегровані до трудового, антикорупційного законодавства або включені до етичних кодексів працівників. Країни, які ухвалили спеціальні закони для захисту викривачів, демонструють різноманітні підходи до вирішення цього питання. У Канаді діє закон Public Servants Disclosure Protection Act, а в Австралії з 2013 року впроваджено The Commonwealth Public Interest Disclosure Act. Нова Зеландія прийняла Protection Disclosures Act у 2000 році. У Сполучених Штатах законодавство включає низку важливих актів, таких як The Whistleblower Protection Act (1989), The Intelligence Community Whistleblower Protection Act (1998), The Sarbanes-Oxley Act (2002) та The Whistleblower Protection Enhancement Act (2012). Японія застосовує Whistleblower Protection Act (закон №122, ухвалений у 2004 році). У Південній Африці діє Protection Disclosure Act 2000 року, у Румунії – Romanian Whistleblower's Law (2004), а у Великій Британії прийнято Public Interest Disclosure Act у 1998 році. Також в цих країнах викривачі отримали підтримку від громадськості, адже це підтверджується такими прикладами: встановлення пам'ятників Сноудену, Ассанжу та Меннінгу в Женеві; акції на

підтримку захисту викривачів у Брюсселі; вручення щорічної міжнародної премії International Whistleblowing Prize, а також премії за відвагу у Сполучених Штатах [2, с.6].

Питання законодавчого регулювання захисту викривачів корупції на міжнародному рівні вперше було підняте у статті 22 Кримінальної конвенції, статті 9 Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та статті 33 Конвенції ООН проти корупції. В останньому нормативно-правовому акті зазначається, що кожна держава-учасниця може розглянути можливість впровадження у своє національне законодавство відповідних заходів для захисту осіб, які добросовісно та обґрунтовано повідомляють компетентні органи про факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією, від будь-якого несправедливого ставлення.

США по праву вважаються одним із лідерів за кількістю викривачів і першою країною, яка впровадила закони для їхнього захисту. Як зазначає професор Р. Вон, події, що відбувалися в країні в період з 1966 по 1978 роки, сприяли зміні сприйняття викривачів у суспільстві, формуючи до них більш позитивне ставлення. Це викликало широкий суспільний резонанс і спонукало Конгрес до реформування державного управління, включаючи впровадження правових гарантій для осіб, які повідомляють про порушення. Серед найбільш резонансних випадків того часу можна згадати свідчення нью-йоркського поліцейського Ф. Серпико про корупцію, гучний Вотергейтський скандал, а також оприлюднення документів Пентагону.

На сьогодні сформовано значний досвід, розроблено ефективні інструменти та процедури, які можна вважати взірцем або найкращими практиками у сфері захисту викривачів. Зокрема, у США ключову роль відіграють забезпечення анонімності викривача та його сумлінний підхід до надання інформації. Наприклад, в США важливою складовою є анонімність інформатора та його добросовісність. Викривач зобов'язаний заповнити спеціальну форму, що містить шість сторінок запитань, включаючи питання про підтверджуючі матеріали та джерела інформації. Викривачі повинні розкрити свою особу адвокату, а в разі виникнення питань чи підозр з боку правоохоронних органів щодо достовірності наданої інформації, особа викривача стає відомою, і його відповіді зв'язуються з особистими даними.

У Нідерландах функціонує окремий орган, відомий як Палата викривачів. Його діяльність спрямована на кілька ключових напрямів. Палата надає консультаційну підтримку людям, які сумлінно повідомляють про порушення, а також займається розслідуванням ймовірних фактів неправомірних дій, про які стало відомо завдяки викривачам.

Англія та Франція у своїх законах про захист викривачів встановили певні вимоги до осіб, які виконують цю роль. В Англії викривачами можуть бути лише працівники або колишні працівники конкретного підприємства, які виявили правопорушення під час виконання своїх трудових обов'язків. У Франції ситуація схожа, проте колишні працівники не визнаються викривачами.

Transparency International також відносить до країн з високим рівнем захисту викривачів Австралію, де забезпечено майже повний захист інформаторів у публічній сфері; Південну Корею, де чітко визначена роль інформаторів, гарантовано високий рівень конфіденційності та матеріальні винагороди для них; а також Румунію, яка має законодавство про захист інформаторів, механізм відмови працівників виконувати незаконні вказівки керівництва та можливість анонімного повідомлення про правопорушення [3, с.238].

Звичайно, в різних країнах реалізація відповідних стандартів відбувається по-різному. Проте, безсумнівно, що ефективний механізм захисту викривачів цілком залежить від того, наскільки повно і якісно ці стандарти впроваджуються.

Корупція виступає головною перешкодою для розвитку української держави, охоплюючи як державний, так і приватний сектори. Відсутність ефективних і всебічних реформ, особливо в державних інституціях, призводить до їх застою та поширення корупційних практик. Тому необхідно активно протидіяти цьому явищу. В Україні наразі досягнуто суттєвих змін у правовому забезпеченні захисту викривачів. Зокрема, люди, які інформують про ймовірні випадки корупції, отримали гарантії від незаконного звільнення з місця роботи. Також закон передбачає заходи безпеки для таких осіб і їхніх родичів у разі виникнення загрози життю або здоров'ю. Крім того, їм компенсуються витрати, пов'язані із забезпеченням їхнього захисту. Законодавство чітко визначає низку прав викривачів, серед яких: отримання безоплатної юридичної допомоги, дотримання конфіденційності та можливість анонімно подавати повідомлення, отримання винагороди у випадках, передбачених законом, а також доступ до психологічної підтримки [1].

Однак, для забезпечення захисту викривачів недостатньо наведених вище норм, оскільки положення Закону України «Про запобігання корупції» в основному мають декларативний, а не процедурний характер. Для досягнення реального результату в захисті викривачів необхідно прийняти окремий закон, який забезпечить ефективний механізм їх захисту.

Отже, можна зробити висновок, що питання забезпечення належного захисту викривачів корупції потребує подальшого обговорення і вдосконалення. Це особливо актуально, враховуючи той факт, що корупція залишається серйозною проблемою, яка гальмує політичний і економічний розвиток суспільства, а також негативно впливає на демократичний поступ України.

Викриття випадків корупції є одним із найефективніших та доступних методів протидії цьому явищу. Проте важливо, щоб викривачі не відчували загрози для свого життя, свободи чи безпеки через свої дії, навіть якщо вони спрямовані проти корумпованих чиновників чи представників влади.

Використані джерела:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 8 лист. 2024 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Правовий захист викривачів / ред.: Нестеренко О. В., Шостко О. Ю. Харків : ТОВ «Вид-во Права людини», 2016. 94 с.
3. Сметаніна Н. В., Коновалова І.О. Міжнародний досвід захисту викривачів корупції. *Право і суспільство*. 2018. С. 236–241.

БОРОДІНА В.Ю.,

студентка 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.*

ПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОЇ ГРУПИ: РОЗПІЗНАННЯ ЇХ СОЦІУМОМ

У теорії кримінального права розглядається декілька понять груп: група без попередньої змови – неформальне антисуспільне об'єднання без попередньої змови для спільного вчинення кримінальних правопорушень, в якому брали участь дві або більше особи; група за попередньої змови – неформальне антисоціальне об'єднання для спільного вчинення кримінальних правопорушень, в якому брали участь дві або більше особи, які попередньо домовились про вчинення кримінального правопорушення; організована група – стійке ієрархічне об'єднання для готування або вчинення кримінального правопорушення, в якому брали участь декілька (три і більше) осіб, об'єднаних єдиним планом і досягненням цього плану, відомого всім учасникам групи; злочинна організація [2, с.135].

Найбільш небезпечними серед цих груп є організовані форми, адже вони становлять більшу загрозу для суспільства порівняно з окремими кримінальними правопорушеннями. Це пояснюється тим, що організована злочинність має значний просторовий і масштабний вплив, охоплюючи цілі регіони. До того ж, її діяльність часто включає такі кримінальні правопорушення, як контрабанда, поширення аудіовізуальної контрафактної продукції, розкрадання у великих

масштабах, торгівля людьми тощо. Також характерною рисою є залучення до цієї діяльності великої кількості людей, серед яких можуть бути державні службовці, представники влади чи неповнолітні, що значно підвищує рівень небезпеки організованої злочинності.

У соціальній психології будь-яка мала група, включно з організованими злочинними угрупованнями, характеризується такими параметрами: склад та структура групи, групові процеси та групові норми і цінності. Груповими процесами є процеси, що організують діяльність групи. До таких процесів належать: керівництво і лідерство, прийняття групових рішень, вироблення групових норм, формування структури групи. Групові норми – визначені правила, що встановлюються, відпрацьовуються і приймаються в групі [2, с.137].

Кожна злочинна група має свою структуру. Аналізуючи діяльність злочинної групи, можна виокремити такі основні її елементи:

1. “Елітна група”. До її повноважень відносять організаторські, управлінські та ідеологічні функції;

2. “Група забезпечення і прикриття”. Така група складається з корисних осіб, які її забезпечують та прикривають;

3. “Бойова група”. Часто членами такої групи є охоронці, кримінальні авторитети, які мають судимість. Завданням цієї групи захоплення, викрадення та ліквідація.

Серед членів кримінально протиправних угруповань виокремлюють фігуру лідера. Питання психології лідера в межах злочинної групи є однією з ключових тем у сфері психології оперативно-розшукової діяльності. Лідером є особа, яка спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах певної, досить значимої ситуації, щоб забезпечити організацію групової діяльності для досягнення загальної кримінально протиправної мети. Так, як лідер, вважається керівник всієї групи, він повинен мати певні психологічні якості для здійснення своєї діяльності, зокрема: має значний досвід у кримінальній діяльності та життєвий досвід (понад 85% лідерів організованих злочинних угруповань знаходяться у віковій категорії 35-45 років, що відповідає соціально активній частині населення, яка вже встигла отримати достатній злочинний досвід); вирізняються сильними вольовими якостями, які дозволяють проявляти наполегливість у досягненні цілей, підкорювати волю інших, впливати на них; рішучістю в діях та цілеспрямованістю; мають розвинені інтелектуальні здібності, що переважають над іншими учасниками злочинної групи; вирізняються фізичною силою, здатністю дотримуватися слова, хитрістю, кмітливістю, комунікабельністю, що допомагає легко знаходити спільну мову з людьми, завойовувати їхню довіру, помічати їхні слабкості та використовувати це у власних інтересах; добре розуміють як зовнішні, так і внутрішні чинники, що

впливають на діяльність групи, швидко орієнтуються в складних ситуаціях, приймають ефективні рішення, уміють забезпечувати конспірацію під час підготовки та виконання злочинів; володіють організаторськими здібностями, які поєднуються з емоційною холодністю та жорстокістю, що обмежує їхню здатність до співчуття; часто не мають судимостей, є інтелектуально розвиненими, освіченими та мають психологічний вплив на підлеглих. У ролі консультантів вони залучають досвідчених злочинців із числа «авторитетів», які є наближеними радниками в організації злочинної діяльності; ведуть зовні законослухняний спосіб життя, який залишається поза увагою правоохоронних органів [2, с.140].

Отже, лідер кримінально-протиправного угруповання має особливе значення, адже саме він відіграє ключову роль у забезпеченні його існування та діяльності. Розуміння психологічних аспектів його лідерства може бути ефективним інструментом для послаблення, дезорганізації угруповання та припинення його функціонування, що є одним із дієвих методів протидії організованій злочинності [1, с.25].

Таким чином, було проаналізовано ключові психологічні особливості злочинних груп як одного з видів малих соціальних груп. До них належать такі аспекти, як загальні параметри, структура групи, особливості лідера. Ці характеристики мають значний вплив на ефективність і тривалість функціонування угруповань, що є важливим чинником у протидії організованій злочинності. Розуміння основних закономірностей та факторів, що визначають стабільність організованих злочинних груп, дає змогу використовувати ці знання для їхнього послаблення і руйнування. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю.

Використані джерела:

1. Дмитрієва С.М. Умови формування злочинної групи та злочинного способу мислення. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2016. № 3 (31). С. 22–26.
2. Розов В.І. Психологія оперативно-розшукової діяльності в схемах і таблицях. Київ: КНТ, 2022. 148 с.

ВОЛОДІЧЕВ О.В.,

студент 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.*

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОКРЕМИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Митний контроль є невід'ємною складовою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Його мета – забезпечення дотримання законодавства у сфері митної справи, запобігання економічним правопорушенням, а також підтримка економічної безпеки держави. У цій статті розглядаються основні аспекти митного контролю за окремими видами діяльності підприємств, його правова база, процедури та механізми реалізації.

Митний контроль експорту регулюється Конституцією України, а саме ст. 92 встановлює, що виключно законами України визначаються засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи, а також порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального, у свою чергу положення ст. 116 зобов'язують Кабінет міністрів України організовувати та забезпечувати здійснення зовнішньоекономічної діяльності України і митної справи [1].

Також вагому роль відіграє Митний кодекс України, де прописано у розділах IV та VIII весь механізм переміщення товарів та предметів через державний кордон України, а також процедуру митного контролю та нагляду за цим [2].

Отже, ми розібрались з основними джерелами права досліджуваного питання, варто дослідити які саме види окремої діяльності підприємств законодавець виділив для митного контролю. У свою чергу такими видами є:

- митна брокерська діяльність;
- відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання;
- відкриття та експлуатація вантажного митного комплексу;
- відкриття та експлуатація митного складу;
- відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу;
- відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі.

Гадаємо, що доцільніше буде розглянути деякі з них, аби загально зрозуміти систему митного контролю за такими видами діяльності. Отже, першим видом є митна брокерська діяльність. Варто зазначити в чому полягає сенс такої діяльності. Митний брокер – це підприємство, яке надає послуги щодо офіційного декларування товарів або транспортних засобів, що переміщуються через державний кордон України.

Гарним прикладом реформ та змін в митному законодавстві можна назвати запровадження однієї з європейських практик щодо провадження митної брокерської діяльності. На практиці це означає, що дозвіл на провадження митної брокерської діяльності замінюється на авторизацію. Загалом питання зближення законодавства правової системи нашої держави та законодавства Європейського Союзу стоїть на порядку денному, через курс нашої держави на євроінтеграцію та подальшим входженням в ЄС.

Отже, пояснити цю реформу можна новими правилами, що будуть встановлені в Митному кодексі України [2], які наберуть чинності 19.04.2025, разом з набуттям чинності Законом України від 22.08.2024 №3926-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» [3]. Загалом в цих нормативно-правових актах було роз'яснено, що дозвіл на провадження митної брокерської діяльності буде замінений на авторизацію. Авторизацію може отримати підприємство, яке має обліковий номер у митних органах та відповідає критерію «дотримання вимог митного та податкового законодавства України».

У свою чергу критерій дотримання вимог митного та податкового законодавства України включає в себе відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності, також передбачає, що на момент подання заяви на отримання авторизації посадові особи підприємства не повинні мати непогашеної або незнятої судимості за кримінальні правопорушення, а також такі особи не мали адміністративних стягнень за вчинення систематичних та/або серйозних порушень митних правил [4]. Також слід звернути увагу на ще один вид окремої діяльності підприємств, щодо яких здійснюється митний контроль, а саме відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі, вважаємо, що обраний нами вид окремої діяльності підприємств дасть чіткіше зрозуміти систему митного контролю за такими видами діяльності.

Отже, робота магазину безмитної торгівлі організовується таким чином, щоб забезпечити надходження, зберігання та продаж товарів відповідно до вимог Митного кодексу України в таких магазинах мають право реалізовуватись продовольчі і непродовольчі товари, які не заборонені для продажу на території України. У свою чергу такі магазини найчастіше відкриваються та провадять власну підприємницьку діяльність на територіях авіа- та водосполучення.

Контроль за діяльністю таких магазинів здійснює безпосередньо митний орган, а порядок реєстрації та утворення вже здійснюється шляхом подання всіх необхідних документів до Державної митної служби України, або безпосередньо до митниці та органу охорони державного кордону, у зоні діяльності яких планується відкрити магазин безмитної торгівлі [6]. Також можна зазначити

приклад, який також характеризує митний контроль, а саме постачання товарів з магазину безмитної торгівлі на повітряні транспортні засоби здійснюється під контролем митного органу в контейнерах за письмовою заявою власника магазину безмитної торгівлі.

Під час подання всіх необхідних документів відбувається детальний контроль за правильністю та достовірністю відомостей, зазначених у поданих заявником документах.

Така заява розглядається митним органом та органом охорони державного кордону протягом 5 робочих днів після її реєстрації. Якщо заявник відповідає вимогам законодавства то протягом 15 робочих днів після надходження документів до Державної митної служби України заявнику надається дозвіл на відкриття та експлуатацію такого магазину [5].

Загалом можна охарактеризувати такий окремий вид підприємницької діяльності більш як позитивно, адже підбиваючи підсумки можна сказати, що магазини безмитної торгівлі працюють відповідно до Митного кодексу України. Вони функціонують як окремий митний режим, який дозволяє реалізувати товари з податковими пільгами за умови, що продукція призначена для споживання за межами митної території України.

Контроль у свою чергу за такою діяльністю застосовується за загальними принципами щодо окремих видів діяльності підприємств. Він здійснюється митним органом, у зоні діяльності яких здійснюється підприємницька діяльність, також перевіряються відомості та документи, які заявник подає у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів та нормативно-правовими актами, що регламентують це питання.

Останнім досліджуваним питанням стане такий вид окремої підприємницької діяльності як склад тимчасового зберігання, а саме які контрольно-наглядові дії до нього застосовуються, та загальна характеристика, принципи діяльності. Отже, для того щоб відкрити склад тимчасового зберігання зацікавленій особі в першу чергу треба подати документи до митниці в паперовій та/або електронній формі, заяву про надання дозволу на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання. Ці документи перевіряються на достовірність, правильність оформлення перед тим як видати дозвіл на відкриття та використання складу тимчасового зберігання підприємцю.

Також митний орган має право вимагати, аби утримувач складу забезпечив:

- наявність прилеглої до складу території з твердим покриттям, обладнаної для стоянки транспортних засобів; цілодобову охорону складських об'єктів або функціонування на них охоронної сигналізації;

- обладнання складських об'єктів складу ґратами на вікнах; функціонування протипожежної сигналізації на складських об'єктах;

- наявність повірених засобів для зважування товарів, а на складі тимчасового зберігання, призначеному для зберігання наливних чи насипних товарів, повірених засобів обліку таких товарів і контролю за ними;

- наявність рампи, оглядового майданчика.

Також утримувач має дотримуватись правил щодо безперешкодного доступу посадових осіб митниці до складу тимчасового зберігання для перевірки в будь-який момент. Митний орган відповідно вимог Митного Кодексу України здійснює контроль за дотриманням утримувачем складу тимчасового зберігання вимог законодавства. Контроль за діяльністю такого складу здійснюється шляхом проведення посадовими особами митниці огляду складських об'єктів.

Річний план оглядів складів тимчасового зберігання доводиться до відома утримувачів, розташованих у зоні діяльності митниці, протягом п'яти робочих днів з дня його затвердження. Для здійснення огляду створюється комісія з посадових осіб митниці. У складі комісії повинно бути не менше ніж три посадових особи. Максимальний строк здійснення відповідного огляду та контролю становить 5 робочих днів. У подальшому складається акт огляду та надається кожному утримувачу.

Підводячи підсумки щодо дослідження теми митного контролю окремих видів підприємницької діяльності, можна зазначити, що загально весь процес контролю покладається саме на митний орган, в юрисдикції якого здійснюється певний вид діяльності. Митниця наділена повноваженнями видавати дозволи на провадження окремих видів діяльності та анулювати їх, у своїй роботі митний орган покладається на нормативно-правові акти, такі як Конституція України, Митний кодекс України, Постанови Кабінету Міністрів та інші нормативно-правові акти, і здійснює свою діяльність згідно законодавства в питанні митного контролю за окремими видами діяльності.

Нами було проаналізовано та досліджено три окремих види підприємницької діяльності, а саме: митна брокерська діяльність та процес реформації законодавства щодо нього на шляху до євроінтеграції, відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі; відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання. В кожному з цих видів було зазначено, який митний контроль вони проходять та як провадять власну діяльність.

Використані джерела:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

2. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI : станом на 31 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

3. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу : Закон України від 22.08.2024 № 3926-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

4. 7eminar. Митна служба роз'яснює зміни до Митного кодексу, що запрацюють у 2025 році. 7eminar. URL: <https://7eminar.ua/news/2202-ipk> (дата звернення: 21.11.2024).

5. Про затвердження Правил продажу товарів магазинами безмитної торгівлі : Постанова Каб. Міністрів України від 17.07.2003 № 1089 : станом на 4 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2003-п#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

6. Про затвердження Порядку подання та розгляду заяв, надання, зупинення дії, анулювання дозволів на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі та форми Заяви на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі : Наказ Міністерства фінансів України від 08.06.2012 № 692 : станом на 22 лют. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1080-12#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

ДЯЧЕНКО А.В.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцентка Василяка О.К.*

МИТНА ВАРТІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Соціальна справедливість у публічному праві, особливо в контексті митної вартості, є важливим елементом, що забезпечує захист економічних інтересів держави та її громадян. Встановлення митної вартості є інструментом регулювання торгівлі, що впливає на рівень конкуренції, економічну рівновагу і сприяє соціальній справедливості в суспільстві. Митна вартість товарів відіграє важливу роль у забезпеченні економічних інтересів держави, оскільки вона є основою для нарахування митних платежів, податків та інших зборів, що надходять до державного бюджету. Окрім цього, митна вартість впливає на захист національних виробників від недобросовісної конкуренції та сприяє збереженню внутрішнього ринку.

Митна вартість – це сума, яку декларант заявляє на митниці як вартість товарів, що ввозяться або вивозяться з країни. Вона визначає базу для розрахунку митних зборів, ПДВ та акцизів [1, с. 271]. Точне визначення митної вартості є критичним для правильного функціонування митної системи, оскільки від цього залежить обсяг надходжень до державного бюджету. Відповідно, маніпуляції з митною вартістю можуть призвести до значних збитків для держави, зокрема через заниження або завищення цієї вартості.

Соціальна справедливість у контексті митного регулювання означає створення таких умов, коли митна політика захищає економічні інтереси всіх учасників економічних відносин, таких як: споживачі, виробники, держави. Вона також створює рівні умови для зовнішніх та внутрішніх суб'єктів господарювання. Митна політика, зокрема правильне визначення митної вартості, є ефективним інструментом для захисту національної економіки. Встановлення справедливих митних зборів сприяє створенню рівних умов для внутрішніх виробників й імпортерів, запобігає демпінгу, що може завдати шкоди вітчизняним підприємствам.

Водночас митна вартість допомагає контролювати потоки імпортованих товарів і підтримувати баланс між національним виробництвом та імпортом. Наприклад, у випадках, коли митна вартість занижена, імпортні товари можуть

потрапляти на ринок за значно нижчими цінами, що призводить до витіснення місцевих товарів і негативно впливає на внутрішнє виробництво [2, с.8].

Незважаючи на важливість митної вартості, процес її визначення може бути складним і піддаватися спробам маніпуляції. Однією з ключових проблем є те, що декларанти можуть намагатися занижувати митну вартість товарів, щоб зменшити обсяг митних платежів. Це призводить до недоотримання коштів до державного бюджету та підриває конкурентні умови на ринку.

Ще однією проблемою є відсутність уніфікованого підходу до визначення митної вартості в різних країнах, що створює можливості для ухилення від сплати податків та митних зборів. Для вирішення цієї проблеми міжнародні організації, зокрема Світова організація торгівлі (СОТ), розробляють стандарти і методи, спрямовані на гармонізацію процедур визначення митної вартості на глобальному рівні.

Для забезпечення належного визначення митної вартості держава повинна здійснювати контроль за процесом декларування та оцінки вартості товарів. Це включає перевірку документів, що підтверджують вартість товарів, а також проведення аудиту операцій після митного оформлення.

Ефективний контроль сприяє зменшенню кількості порушень і допомагає державі запобігти втратам, пов'язаним із незаконними діями імпортерів. Окрім цього, такий контроль дозволяє підтримувати стабільність внутрішнього ринку та забезпечувати справедливі умови для бізнесу [3, с. 29].

Глобалізація торгівлі потребує міжнародної координації у сфері визначення митної вартості. Україна, як член Світової організації торгівлі, зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів і правил щодо митної оцінки товарів. Це сприяє розвитку прозорості та передбачуваної митної політики, що полегшує торгівлю та зміцнює економічні зв'язки з іншими країнами.

Міжнародна співпраця у цій сфері також дозволяє боротися з шахрайством та ухиленням від сплати митних платежів шляхом обміну інформацією та досвідом між митними органами різних держав.

Отож, митна вартість є важливим інструментом захисту економічних інтересів держави, що впливає на економічну стабільність і соціальну справедливість у суспільстві. Її правильне визначення дозволяє забезпечити справедливі умови для бізнесу, захистити національного виробника та наповнити державний бюджет. Для ефективного функціонування цієї системи важливо забезпечити чітке законодавче регулювання, належний контроль та міжнародне співробітництво у сфері митної оцінки товарів.

Використані джерела:

1. Абрамова А. С., Савчук Т. Н., Жаворонок А. В. Митні платежі як складова доходів державного бюджету. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 4 (4). С. 270–275.

2. Губа М. О. Місце митної безпеки держави серед основних складових її забезпечення. *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С. 19–23

3. Годяк, Андрій Іванович та ін. Митне право України : навч. посібн. / А. І. Годяк, О. М. Ілюшик, Я. П. Павлович-Сенета. Львів : СПОЛОМ, 2017. 308 с.

ЗАГРАНИЧНИЙ Д.В.,

студент 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ДОКТРИНА «ПЛОДІВ ОТРУЄНОГО ДЕРЕВА» В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ

Доктрина «плодів отруйного дерева» була визначена Європейським судом з прав людини у таких справах як «Гефген проти Німеччини», «Яременко проти України» та ін. Дана доктрина була розроблена в країнах з англо-саксонською системою права. Згідно з цією доктриною, коли джерело доказів є неналежним, всі докази, отримані з його допомогою, також будуть вважатися неналежними. Докази, отримані внаслідок незаконних дій, які порушують права людини, є недопустимими. На думку Європейського суду з прав людини, потрібно оцінювати допустимість не тільки окремих доказів, а й усього ланцюжка доказів, що пов'язані між собою [1]. Українське законодавство втілює цю доктрину у положеннях ст. 87 ч. 1 Кримінального процесуального кодексу України. Згідно з цієї статтею, докази, отримані в результаті порушення прав людини, гарантованих Конституцією, законами України та міжнародними договорами, вважаються недопустимими [2].

При розгляді кримінального провадження національні судові органи повинні керуватися виконанням вимог Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Згідно зі звітом Європейського суду з прав людини, Україна є однією з трьох країн, які подають найбільше звернень до Європейського суду з прав людини. Багато з цих скарг стосуються порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на справедливий суд [3]. Недоліки у системі засобів правового захисту громадян призвели до посилення співпраці Ради Європи з українською державою з метою

надання підтримки у забезпеченні загальнодоступного та повного правосуддя, а також ефективної гармонізації національного кримінального процесуального законодавства за допомогою використання міжнародного досвіду у сфері кримінального судочинства. Одним з елементів цієї гармонізації є впровадження доктрини «плодів отруєного дерева» у кримінальних провадженнях. Проте, останні дослідження показують, що окремі аспекти цієї доктрини, зокрема винятки її застосування, залишаються предметом активних дебатів і поки що не вирішені. Це наголошує на актуальності, важливості та потребі у подальшому дослідженні цього питання, оскільки правильне використання доктрини «плодів отруєного дерева» гарантує захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження в Україні та сприяє уникненню помилок у кримінальній процесуальній діяльності [1].

У 2009 році Європейський суд з прав людини вперше впровадив доктрину «плодів отруєного дерева». Однак в Україні ця доктрина набула популярності тільки останніми роками. На сьогодні вже сформувалося ряд позицій національних судів щодо застосування цієї доктрини. Наприклад, у справі №404/700/17 Касаційний кримінальний суд погодився з рішенням апеляційного суду про скасування вироку суду першої інстанції. Касаційний кримінальний суд погодився з тим, що копія відеозапису з камери зовнішнього відеоспостереження, яка була направлена на експертизу, не є допустимим доказом. Це пов'язано з тим, що така копія не є оригіналом. Суди не врахували висновку експертизи, оскільки вона була проведена на підставі копії відеозапису, який не є допустимим доказом. Це пов'язано з тим, що копія відеозапису не є оригіналом, і суд першої інстанції вже визнав її недопустимим доказом. Касаційний кримінальний суд погодився з висновком апеляційного суду про те, що висновок експерта інженерно-транспортної (автотехнічної) експертизи є недопустимим доказом у справі про дорожньо-транспортну пригоду. Це пов'язано з тим, що висновок експерта був заснований на неправильних даних, отриманих з копії відеозапису.

Незважаючи на те, що доктрина «плодів отруєного дерева» є загальноприйнятою в кримінальному процесі, існують випадки, коли суди відмовляються її застосовувати. У справі №153/109/17 Верховний Суд України відхилив касаційну скаргу захисника, зазначивши, що доводи скарги не є обґрунтованими. Суд зазначив, що докази, які сторона захисту просить визнати недопустимими, були отримані на підставі закону і не викликають сумнівів у колегії суддів. Крім того, сторона захисту не довела, як недопустимість цих доказів вплинула чи могла вплинути на недопустимість інших доказів у справі [4].

Серед ключових рішень Європейського суду, які ілюструють принцип «плодів отруєного дерева», проти України, можна відзначити наступні:

-у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» Європейський суд з прав людини відмітив, що незаконне отримання доказів, незалежно від їхньої доказової сили та значущості для обвинуваченого, порушує справедливість кримінального провадження в цілому [5];

- у справі «Шабельник проти України», Європейський суд з прав людини застосував модифіковану доктрину «плодів отруєного дерева», визнаючи недопустимими не лише докази, які були отримані з порушенням процесуальних норм, а й ті, які не могли б бути отримані без первинних. Отже, навіть якщо докази самі по собі могли б бути допустимими, не визнаються такими, якщо вони отримані з неприйнятного джерела. [6].

На основі проведеного аналізу виникнення та суті доктрини «плодів отруєного дерева», можна зробити висновок, що вона отримала широке застосування як у рішеннях Європейського суду з прав людини, так і в національній правозастосовній практиці, бо є суттєвим компонентом права на справедливий суд. Зміст цієї доктрини виявляє принцип: якщо початкове джерело доказів недопустиме, то всі отримані за його участю докази отримують такий же статус.

Використані джерела:

1. Доктрина плодів отруйного дерева: коли суди її застосовують. *Судебно-юридическая газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/154876-doktrina-plodiv-otruynogo-dereva-yak-yiyi-zastosovuyut-sudi>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 24 серп. 2023 р.

3. *ECHR - Homepage of the European Court of Human Rights - ECHR -ECHR / CEDH*. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats_analysis_2022_eng

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

5. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 21.03.2011р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text

6. Справа «Шабельник проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 01.09.2017р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c_48#Text

КАЗАРЯН М.М.,
студентка 4 курсу
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ НА МИТНИЦІ ЯК ШЛЯХ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА В УКРАЇНІ

Корупція як ганебне явище сповільнення розвитку економічного потенціалу будь-якої галузі діяльності в Україні, становить наймасштабнішу проблему державної влади. Наявність факторів протидії та запобігання вчинення корупції на митниці слугує фундаментом міцності національної економіки, сприяє збільшенню державного бюджету і забезпечення справедливості, що здійснюється завдяки затвердженню наказом Державної митної служби України Антикорупційної програми Державної митної служби на 2023 – 2025 роки від 31 травня 2023 року № 236, що відповідає вимогам та меті Державної антикорупційної програми на 2023 – 2025 роки.

Основою наповнення державного бюджету є результат роботи в напрямку забезпечення надходжень митних платежів. Так, протягом 2022 року шляхом митного оформлення імпорту та експорту товарів Державна митна служба України перерахувала до бюджету 300,8 млрд грн. У 2023 році відповідна сума становила 459,8 млрд грн. митних та інших платежів, що порівняно з періодом 2022 року збільшилась більш ніж на 52,9 % або 159 млрд грн [1, 2].

За 10 місяців 2024 року під час митного оформлення товарів, що імпортуються, до державного бюджету надійшло 340,4 млрд грн. При митному оформленні експорту товарів, на які встановлене вивізне мито, сплачено 251,7 млн грн [3]. Детальний огляд надходжень наданий в таблиці.

*Таблиця. Надходження митних платежів до державного бюджету за
2022, 2023, 2024 р.р.*

Рік надходжень	Імпорт	Експорт	Загалом
2022 р.	\$55, 5 млрд (товарообіг)	\$44, 2 млрд (товарообіг)	300,8 млрд грн
2023 р.	319, 9 млрд грн (\$52, 6 млрд оподаткований товарообіг)	559, 2 млн грн (\$36 млрд – товарообіг)	459,8 млрд грн

2024 р. (січень - жовтень)	340, 4 млрд грн. (\$47,4 млрд оподаткований товарообіг)	251, 7 млн грн. (\$34, 6 млрд – товарообіг)	340, 4 млрд грн. 251, 7 млн грн
----------------------------	--	--	------------------------------------

Відсоток надходжень до бюджету в порівнянні з 2022 роком видається прогресивним, проте, корупційна діяльність негативно впливає на національний бюджет, що призводить до дефіциту, особливо в умовах війни, та необхідності з більшою потужністю забезпечувати життєдіяльність механізму державного управління. Схемами незаконного імпорту, маскуванню товарів та оформленням за меншою митною вартістю, згідно з даними Державної митної служби України за 2023 рік та перше півріччя 2024 року, державі було завдано збитків понад 765 млн грн.

За спільної діяльності національних антикорупційних органів та закордонних колег у 2023 році викрито злочинну організацію, що діяла на Волинській митниці. Члени організації забезпечували незаконну мінімізацію митних платежів за схемою «сірого імпорту» – переміщення через митний кордон України товарів, що підлягали оподаткуванню із маскуванню їх товарами зі значно меншою вартістю та застосовували схеми «чорного імпорту», що полягає у повній відсутності сплати будь-яких митних платежів, чим заподіяли збитків на суму більш ніж 475 млн грн [4].

20 вересня 2024 року завершено досудове розслідування у справі стосовно двох службових осіб Волинської митниці. Службовці використовуючи надані їм повноваження, впродовж жовтня – грудня 2020 року сприяли незаконному переміщенню комп'ютерної техніки Apple без належної сплати митних платежів. Імпортовану продукцію видавали за вживану сільськогосподарську техніку та механічне обладнання. Задokumentовано вісім епізодів, коли службовці митниці умисно «не помічали» незаконне переміщення товарів, складали підроблені документи, вносили до автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор» неправдиву інформацію, чим незаконно мінімізували митні платежі.

Розглянемо випадок корупції на митниці за перше півріччя 2024 року. Завдяки співпраці САП, НАБУ з компетентними органами іноземних країн затримано злочинну організацію, яка шляхом мінімізації митних платежів завдала державному бюджету дефіциту на майже 290 млн грн. До її складу входили відомі підприємці з міста Чернівці, экс-депутат Чернівецької обласної ради та службові особи Чернівецької митниці, її экс-начальник. Учасники використали як і попередньо схему «сірого імпорту». Зокрема, організували незаконне ввезення високоліквідних товарів з Туреччини (одяг, взуття, аксесуари), маскуючи їх товарами зі значно меншою митною вартістю. Викрито випадки, коли службовці митниці оформлювали транспорт з товаром як порожній або ж як такий, що

перевозив речі для особистих потреб водія. НАБУ і САП також не залишили поза увагою факт побиття на замовлення одного з членів злочинної організації місцевих журналістів, які піддавали розголосу незаконні дії її учасників. Наразі про підозру повідомили трьом службовцям Чернівецької митниці та вісьмом фізичним особам [6].

Таким чином, викриття корупції на митниці є важливим складником подолання загальнодержавної корупції. Активна робота антикорупційних органів пов'язана із упровадженням напрямків боротьби з корупцією, що активно беруть початок:

1) із затвердження Антикорупційної програми Державної митної служби на 2023 – 2025 роки та Державної антикорупційної програми на 2023 – 2025 роки;

2) логічного рішення про виділення САП як окрему юридичну особу публічного права від Офісу Генерального прокурора, що ефективно вплинуло на посилення самостійності спеціалізованої прокуратури, її активну співпрацю з іншими українськими, так і в межах міжнародного співробітництва, закордонними антикорупційними органами;

3) цифрової трансформації органів, а саме системи електронного кримінального провадження «іКейс», яка дозволила суттєво оптимізувати процес розслідування, тим самим зекономити часові і матеріальні ресурси установ;

4) міжнародної співпраці, яка залишається пріоритетним напрямком взаємодії САП, НАБУ та інших органів. Інститут міжнародного співробітництва позиціонується як засіб відбудови держави, а також збереження і підтримання національного авторитету та незалежності тощо.

Продовження ефективної політики боротьби та протидії корупції сприятиме підвищенню економічного становища в Україні. Підсумовуючи, надаємо рекомендований перелік порад для виконання в галузі митного права, що взаємопов'язані з питанням запобігання та протидії корупційним проявам. До державної митної політики та митного адміністрування необхідно застосовувати способи посилення антикорупційних заходів та підвищення довіри до митних органів; продовження розвитку міжнародного митного співробітництва; сприяння інституційного розвитку національних митних органів; подальше удосконалення процесів цифровізації та діджиталізації митного адміністрування, що втілюються у забезпеченні технічного митного контролю відповідно до норм гармонізованого митного законодавства ЄС.

Використані джерела:

1. Надходження митних платежів до державного бюджету та товарообіг України за 2022 рік / вебсайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/za-2022-rik-tovaroobig-sklav-997-mlrd-1055> (дата звернення: 20.11.2024)
2. Надходження митних платежів до державного бюджету та товарообіг за 2023 рік / вебсайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/u-2023-rotsi-derzhmitsluzhba-pererakhuvala-do-biudzhetu-4598-mlrd-grn-1438> (дата звернення: 20.11.2024)
3. Надходження митних платежів до державного бюджету та товарообіг України за 2024 рік / вебсайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/za-10-misiatsiv-2024-roku-tovaroobig-ukrayini-sklav-92-mlrd-1851> (дата звернення: 20.11.2024)
4. Звіт за II півріччя 2023 року / офіційний вебсайт НАБУ. 2023. С. 36. URL: <https://nabu.gov.ua/site/assets/files/47192/zvit2023p.pdf> (дата звернення: 21.11.2024)
5. Звіт за I півріччя 2024 року / офіційний вебсайт НАБУ. 2024. С. 19. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/47676/zvit_2024_ukrai_nska_versiia.pdf (дата звернення: 21.11.2024)

КОБРИНЧУК Р.Д.,

студент 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.*

ЗНАЧЕННЯ МОРАЛІ ТА ЕТИКИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА

В умовах сучасного світу професійна діяльність оперативного працівника не лише обумовлена високим рівнем кваліфікації та фізичної підготовки, але й вимагає чіткого дотримання морально-етичних норм. Вплив на долі людей, доступ до чутливої інформації, рішення в екстремальних ситуаціях – усе це ставить оперативного працівника перед важкими моральними та етичними викликами. Виникає питання: які принципи повинні визначати його поведінку, щоб зберегти баланс між необхідністю ефективно виконувати обов'язки та повагою до прав і свобод людини?

Принципи оперативно-розшукової діяльності мають ключову роль у регулюванні правових відносин у цій сфері. Вони важливі для практичної

діяльності оперативних підрозділів, адже забезпечують належне використання правових норм і прийняття обґрунтованих та законних рішень в умовах оперативного ризику. Завдяки цим принципам стає ефективне застосування оперативних і тактичних методів. При цьому уповноважені оперативні підрозділи, відповідно, їх посадові особи усіх рівнів підпорядкування зобов'язані дотримуватися встановлених принципів оперативно-розшукової діяльності. Вони несуть відповідальність за порушення цих принципів відповідно до чинного законодавства України [3, с. 65-64].

На законодавчому рівні положеннями ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплені основні принципи оперативно-розшукової діяльності: верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини [1]. Крім цих принципів, які зазначені в законі, специфіка оперативно-розшукової діяльності визначає також низку спеціальних принципів, притаманних саме цій сфері, особливо нас цікавить принцип гуманності. Він є одним із ключових елементів, що визначає її спрямованість на захист і підтримку основних прав людини. Гуманність у цьому контексті означає, що всі дії оперативних підрозділів повинні бути націлені на забезпечення безпеки громадян, захист їхнього життя, здоров'я та конституційних прав, так як їх діяльність спрямована на запобігання загрозам громадській та державній безпеці [3, с. 73]. Особлива увага в рамках принципу гуманності приділяється засобам і методам, які використовуються для отримання необхідної інформації чи досягнення інших цілей. Закон суворо забороняє застосовувати будь-які технічні засоби, психотропні, хімічні чи інші речовини, які могли б завдати шкоди здоров'ю людей, пригнічувати їхню волю. Це обмеження слугує гарантією того, що оперативно-розшукові заходи проводитимуться із дотриманням етичних норм і стандартів.

Під час аналізу моральних основ діяльності оперативного працівника можна виділити три основні групи правил, які визначають його поведінку під час виконання професійних обов'язків:

1) Сутність, форма та зміст слідства – під цими аспектами розуміють загальну основу слідчої діяльності, яка формується на підставі процесуального законодавства і матеріального права, включаючи кримінальне, цивільне, адміністративне та інші.

2) Методи, прийоми і тактика розслідування – це набір інструментів і технік, які допомагають працівнику швидко, ефективно та максимально повно розкрити злочин і встановити винних. До них належать різноманітні слідчі дії, такі як допити, огляди, обшуки, слідчі експерименти тощо. Використання правильних методів і тактики дозволяє отримати достовірну інформацію, встановити всі обставини події та належним чином зібрати докази.

3) Допустимість і законність застосування методів та особиста ініціатива – ця група правил пов’язана з етичним і законним аспектом застосування прийомів та тактичних методів. Оперативний працівник має діяти в межах закону, поважаючи права всіх учасників кримінального процесу і дотримуючись етичних норм, особиста ініціатива допустима лише тоді, коли вона відповідає вимогам закону і судової етики. Забороняється застосовувати незаконні або недопустимі методи, які могли б порушити права людини [2, с. 117-118].

Ще одним важливим аспектом є повага до прав людини. Оперативна діяльність повинна здійснюватися у межах чинного законодавства, що спрямоване на захист прав і свобод громадян. Дотримання етичних норм, забезпечення захисту прав є особливо актуальним під час допитів та взаємодії зі свідками чи підозрюваними, коли оперативник повинен дотримуватися не лише професійних, а й загальнолюдських норм поведінки. Головним правовим орієнтиром є конституційний принцип презумпції невинуватості. Презумпція невинуватості в поєднанні із «золотим правилом» «поводься з іншими так, як хочеш, щоб поводитися з тобою», що визнано моральним ідеалом поведінки людини, становлять основу діяльності оперативного працівника [2, с. 119]. На практиці це означає уникнення приниження гідності, маніпуляцій, залякування чи застосування сили до підозрюваних або свідків. Також в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено: особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави, а у разі виникнення загрози життю, здоров’ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань, оперативні підрозділи повинні вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки – зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України [1].

На завершення, морально-етичні аспекти є фундаментальними складовими професійної діяльності оперативного працівника. Вони визначають не лише правила поведінки, але й сприяють формуванню довіри до правоохоронних органів з боку суспільства. Дотримання етичних норм допомагає оперативному працівнику приймати обґрунтовані рішення у складних ситуаціях, забезпечуючи захист прав і свобод громадян. Моральні принципи є орієнтиром у виборі засобів і методів роботи, запобігаючи зловживанням службовими обов’язками. Таким чином, високий рівень моральності та етичності є незамінними складовими професійної діяльності оперативного працівника й підтримки гуманності та справедливості в суспільстві.

Використані джерела:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

2. Етика юриста: конспект лекцій / укладач Л. В. Теліженко. Суми: Сумський державний університет, 2020. 163 с.

3. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : навч. посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, та ін.; за заг. ред. В .В. Аброськіна. Одеса : ОДУВС, 2020. 400 с.

КОЛОДІЙ Д.І.,

студентка 1 курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України у багатьох професійних сферах відбулись значні зміни, включаючи медіацію. Фахівці з вирішення спорів опинилися серед мільйонів українців, які були змушені залишити свої домівки та робочі місця через бойові дії. В умовах, коли базові потреби у безпеці та виживанні стають пріоритетними, професійна діяльність неминуче відходить на другий план. Ця криза торкнулася не лише самих медіаторів, а й усієї системи альтернативного вирішення спорів, оскільки їхні клієнти також змушені були тікати від війни.

У відповідь на ці виклики, професійна спільнота медіаторів активно адаптувалася до нових реалій. Важливим кроком стало створення спеціалізованої платформи Громадської спілки «Українська академія медіації» (УАМ) в межах проєкту «CONSENT: Посилення альтернативного вирішення спорів (АВС) в Україні з акцентом на медіацію» [5]. Ця ініціатива спрямована на підтримку українців за кордоном, які стикаються з конфліктними ситуаціями, а також на збереження професійної мережі українських медіаторів та розвиток їхньої експертизи в нових умовах.

Особлива увага приділяється роботі з внутрішньо переміщеними особами. На територіях, де проживають вимушені переселенці, працюють мобільні групи медіаторів, які допомагають врегульовувати конфлікти різного характеру.

Показовим прикладом є проєкт «Ініціатива з підтримки взаємодії та управління конфліктами у місцях надання допомоги переселенцям» [6]. Такі ініціативи особливо цінні в умовах, коли доступ до традиційної судової системи може бути ускладнений.

Варто додати, що в умовах війни медіація набула нових важливих функцій. Окрім традиційного вирішення спорів, медіатори часто виступають як фасилітатори діалогу між приймаючими громадами та ВПО, допомагають у вирішенні житлових питань, сприяють інтеграції переселенців на нових місцях проживання. Медіатори також активно долучаються до процесів відновлення громад, постраждалих від конфлікту, допомагаючи знизити рівень соціальної напруги, полегшуючи адаптацію людей до нових обставин та сприяючи вирішенню побутових і правових питань. Важливим аспектом роботи стало впровадження онлайн-медіації, що дозволяє надавати послуги навіть у випадках, коли особисті зустрічі неможливі через безпекову ситуацію.

Національне законодавство України віднедавна почало активніше включати медіацію, як правовий інструмент, однак процес її правового регулювання ще перебуває на стадії розвитку. Закон України «Про медіацію» [1], який був прийнятий у 2021 році, встановлює основні положення, що регламентують процедуру медіації, принципи та обов'язки медіатора.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію» медіація розглядається, як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Відповідно, медіатор – це спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [1]. Важливо також усвідомлювати, що медіатори – це ті люди, які незважаючи на відсутність закону про медіацію, несприйняття з боку суспільства та інших нюансів вірять в процедуру медіації та її актуальність для нашої держави.

Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема Європейській директиві про медіацію (2008/52/ЄС) [2], яка спрямована на сприяння використанню медіації в цивільних і комерційних спорах. Директива визначає, що конфіденційність є ключовою характеристикою медіації, а сторони та медіатори зобов'язані зберігати таємницю інформації. Модельний Закон ЮНСІТРАЛ «Про міжнародну примирну процедуру» 2002 року [3] передбачає, що медіатор не має права розголошувати будь-яку інформацію, отриману під час процесу, без згоди сторін. У статтях 9 і 10

закріплюють обов'язок медіатора зберігати конфіденційність, а порушення цього обов'язку може призвести до юридичної відповідальності.

Важливо відзначити, що в Україні медіація раніше не була чітко регламентована, що створювало певні труднощі для її впровадження на практиці. До ухвалення закону вона використовувалася на основі окремих положень Цивільного та Господарського кодексів України та стандартів соціальної послуги посередництва. Ситуація змінилася з ухваленням закону, який чітко визначає процес медіації, права та обов'язки сторін та медіатора, а також юридичні наслідки досягнутої угоди.

Однією з ключових переваг медіації є її конфіденційність. Інформація, розкрита під час процесу, залишається конфіденційною, що дозволяє сторонам бути більш відкритими і готовими до компромісу. Цей принцип є одним з фундаментальних у медіації, оскільки сприяє створенню довірливої атмосфери та мінімізує ризик негативних наслідків у разі, якщо сторони не досягнуть згоди.

Принцип конфіденційності в медіації має особливе значення, оскільки забезпечує можливість відвертого обговорення конфлікту без страху, що інформація може бути використана проти однієї зі сторін у майбутньому. Це означає, що медіатор не має права розголошувати отриману інформацію без згоди сторін, навіть якщо вона була надана під час окремих зустрічей. Це правило поширюється також на документи, електронну переписку, усні заяви та інші матеріали, отримані у процесі медіації. Дотримання цього принципу є основою довіри до медіаційного процесу та сприяє його ефективності.

Судова практика в Україні також підтверджує важливість дотримання цього принципу. Наприклад, у справі, розглянутій Сватівським районним судом Луганської області по справі №426/12022/19, було визнано, що медіатор не може бути допитаний як свідок у справі щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до медіації та проведення медіації. Це рішення підкреслює важливість належного документального оформлення процесу медіації та включення медіаційних застережень у договір.

У разі пред'явлення стороною медіації вимог до медіатора щодо невиконання чи неналежного виконання ним умов договору про проведення медіації медіатор звільняється від обов'язку збереження конфіденційної інформації в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому разі суд, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги сторони медіації до медіатора або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до конфіденційної інформації та її розголошення [1].

Окрім правових аспектів, етичні стандарти відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності медіації. Медіатор зобов'язаний дотримуватись етичних норм, які включають неупередженість, компетентність, відповідальність і чесність. В Україні ці стандарти регламентуються професійними асоціаціями медіаторів, наприклад, Національною асоціацією медіаторів України (НАМУ) [4]. Порухення етичних стандартів може призвести до дисциплінарної відповідальності, яка може включати попередження, призупинення членства або виключення з професійної асоціації. Важливо, щоб медіатори дотримувалися високих стандартів професійної етики, оскільки це безпосередньо впливає на їхню репутацію та довіру з боку клієнтів. Крім того, медіатор може нести відповідальність перед сторонами медіації за завдану шкоду, якщо він не дотримується умов договору або розголошує конфіденційну інформацію.

Медіація має багато переваг порівняно з традиційним судовим процесом, серед яких економія часу та ресурсів, можливість збереження відносин між сторонами, гнучкість у виборі умов угоди та відсутність формального судового розгляду. Проте існують і певні виклики у впровадженні медіації в Україні. Перш за все, це недостатнє розуміння принципів медіації серед правників та суддів, що може призводити до плутанини щодо сутності та меж застосування цього процесу. З огляду на це, необхідно розробити освітні програми для підвищення рівня обізнаності серед юридичних фахівців та підготовки кваліфікованих медіаторів.

Іншим важливим аспектом є створення єдиних стандартів етики медіаторів, що відповідатимуть міжнародним нормам. Це допоможе підвищити довіру до медіації як процесу та забезпечити його прозорість і відповідність правовим нормам [4].

З огляду на вищевикладене, медіація є перспективним та ефективним способом альтернативного вирішення спорів. Її застосування дозволяє уникнути затяжних судових процесів, зберігаючи при цьому конфіденційність та добровільність. Використання медіації сприяє більш гармонійному вирішенню конфліктів, що може мати позитивний вплив як на окремих учасників процесу, так і на суспільство в цілому. Однак, для повноцінного розвитку медіації в Україні необхідні подальші законодавчі ініціативи, створення єдиних етичних стандартів та підвищення рівня правової обізнаності серед населення і професіоналів. Медіація як інструмент вирішення конфліктів має потенціал стати невід'ємною частиною правової системи України, забезпечуючи можливість швидкого, ефективного та взаємовигідного вирішення спорів без зайвих судових витрат та збереження репутації сторін.

Використані джерела:

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 09.11.2024).

1. Європейська директива про медіацію (2008/52/ЄС). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0052> (дата звернення: 09.11.2024).

2. Модельний закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну примирну процедуру 2002 року. URL: <https://uncitral.un.org/en/texts/mediation> (дата звернення: 10.11.2024).

3. Громадська організація «Національна асоціація медіаторів України» (НАМУ). URL: <https://civilmplus.org/uk/actors/natsionalna-asotsiatsiya-mediatoriv-ukrayini/> (дата звернення: 11.11.2024).

4. Громадська спілка «Українська академія медіації» (УАМ) в межах проєкту «CONSENT: Посилення альтернативного вирішення спорів (АВС) в Україні з акцентом на медіацію». URL: <https://mediation.ua/konkurs-malih-grantiv> (дата звернення: 13.11.2024).

5. Проєкт «Ініціатива з підтримки взаємодії та управління конфліктами у місцях надання допомоги переселенцям». URL: <https://national-platform.org/konflikty-v-chasy-vijny-yak-z-nymy-mozhna-praczyuvaty/> (дата звернення: 14.11.2024).

МИКОЛЕНКО В.М.,

студентка 2 курсу магістратури

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ПРИНЦИПУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Одним із основних завдань на шляху до трансформації і розвитку незалежної України є перехід до розвиненої ринкової економіки, що передбачає підвищення її конкурентоспроможності і обумовлює потребу в постійному вдосконаленні трудового законодавства, зокрема його узгодження з міжнародними нормами і стандартами. Реалізація принципу соціальної справедливості є надзвичайно важливою у сфері праці, що визнано світовою спільнотою і закріплено в офіційних документах. Так, ст. 7 Міжнародного пакту

про економічні, соціальні і культурні права [1] визначено право на справедливі та сприятливі умови праці [2, с. 105].

На сьогоднішній день досить актуальною темою є здійснення реформи у трудовому законодавстві, через те що основним джерелом механізму регулювання зазначених відносин є Кодекс законів про працю України, прийнятий у 1971 році.

Діюче законодавство сформувалося в період правового регулювання трудових відносин, коли економічною основою була державна власність (соціалістична власність радянського народу), що зумовлює його застарілість, наявність прогалин і в цілому неспроможність забезпечити ефективне регулювання всіх відносин у сфері праці в умовах ринкової економіки.

З метою зміни діючого законодавства, Міністерство економіки України у січні 2024 року представило проєкт Трудового кодексу, що у свою чергу є кроком до реалізації реформування суспільних відносин у сфері праці. Проте чи вирішує проєкт питання щодо покращення умов праці і запровадження норм, що повною мірою забезпечать захист всіх учасників трудового процесу? Розглянемо деякі з них.

Статтею 43 Конституції України передбачено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [3].

Таким чином, Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України) передбачена «зміна істотних умов праці» (місце роботи, обов’язки, оплата праці тощо), натомість у проєкті це формулювання зазначено як «зміна умов трудового договору», що за своїм характером є досить неконкретизованим, адже до таких умов можуть належати будь-які аспекти правовідносин між роботодавцем і працівником. Законодавцем також передбачено припинення трудового договору у разі незгоди працівника зі зміною умов трудового договору, на яких наполягає роботодавець. В реальності така прогалина може бути підставою для зловживання роботодавцем і спричинити звільнення працівника. Але, з іншого боку, дана норма зобов’язує роботодавця узгоджувати будь-які організаційні рішення під час ведення власного бізнесу.

Ще одним спірним питанням у проєкті є визначення права роботодавця на тимчасове переведення працівника (за його письмовою згодою), проте механізму реалізації та наслідків у разі відмови від такого переводу не зазначено.

Якщо говорити про розірвання трудового договору за ініціативи працівника, то автори проєкту встановлюють лише право, а не обов’язок роботодавця (як

наразі у ст.38 КЗпП України) розірвати трудовий договір в строк, про який він просить.

Натомість чіткий перелік підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, передбачений ст.40 КЗпП України, виключено і викладено в такій редакції «з причин економічного, технологічного, структурного чи аналогічного характеру». Ми не погоджуємось з даним формулюванням, через те що воно є надто загальним і потребує уточнення та конкретизації для запобігання безпідставних звільнень.

Не будемо оминати увагою і розірвання трудового договору у зв'язку з нез'явленням працівника на роботу внаслідок тимчасової непрацездатності, яка становить більше 40 робочих днів підряд або 60 робочих днів протягом робочого року. А якщо мова йде про строковий договір строком до 120 днів, то працівник підлягає звільненню за відсутність на роботі більше 10 робочих днів підряд або 15 робочих днів протягом строку дії трудового договору.

Тобто, отримавши, наприклад, перелом чи іншу травму, у разі оперативного втручання або маніпуляцій, які зумовлені тривалим перебуванням на лікарняному, працівник підлягає звільненню. Даний метод є невдалою спробою інкорпорації практики деяких країн, Зокрема Великобританії, Нідерландів, Данії, проте в проєкті не враховано, що роботодавці зазначених держав повинні довести, що таке звільнення є крайнім засобом, і працівника ніяк вже не можна забезпечити роботою, включаючи надання легшої, дистанційної роботи чи протягом неповного робочого дня. До того ж, період відсутності працівника на роботі повинен бути досить тривалим (120 днів, два роки, чи 50% строку трудового договору, якщо йдеться про строкові трудові відносини) [4]. Однак, важливою ознакою вказаних країн є їх економічна спрямованість і фінансова спроможність, яка забезпечується належною сплатою податків, що і дає змогу врегулювати питання тривалої відсутності на робочому місці за рахунок держави.

Аналізуючи проєкт, слід розглянути і позитивні аспекти, такі як єдина форма договору – письмова, адже існування будь-якого усного договору потребує доведення, що спричиняє затягування процесу відновлення прав у разі їх порушення. Запровадження інституту медіації, з одного боку, теж є дієвим інструментом у вирішенні спорів, проте у випадку з трудовими відносинами досить важко сказати наскільки ефективним буде таке нововведення, через специфічність складу суб'єктів і консенсуальний характер механізму дій. Іншими словами, до взаємної згоди мають дійти всі сторони спору, а зі сторони роботодавця під час цієї процедури можуть виникнути перепони.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що Кодекс законів про працю містить у собі норми, прийняті за різних історичних та економічних умов, певна частина яких відповідає вимогам часу, а інша – застаріла і не може адекватно регулювати сучасні трудові відносини. Прогнозуючи соціально-економічні та інші наслідки прийняття нового Кодексу, можна стверджувати, що його основне завдання – забезпечити правове регулювання трудових відносин, дотримання державних гарантій трудових прав працівників, усунути існуючі суперечності між законодавчими актами у сфері праці, а також сприяти подальшому розвитку соціального діалогу між усіма учасниками трудових відносин [5, с. 175]. В існуючому проєкті Трудового кодексу хоч і врегульовано низку необхідних аспектів, проте все ще є над чим працювати, аби дійсно забезпечити соціальну справедливість у сфері трудового законодавства.

Використані джерела:

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148–08) від 19.10.1973 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 17.10.2024).
2. Близнюк В., Яценко Л. Соціальна справедливість у сфері праці України: сучасні реалії, проблеми та протиріччя. *Економіка, соціальна політика, стратегічні пріоритети*. 2017. № 4. С. 105.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (зі змін. та доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
4. Сандул Г., Кудінська І., Музиченко А., Швець К., Йолкіна Н. Проект Трудового кодексу 2024: ключові моменти: *Трудові ініціативи*. URL: <https://trudovi.org.ua/analytics/proekt-trudovoho-kodeksu-2024-kliuchovi-momenty/> (дата звернення: 17.10.2024).
5. Лукаш С. Проблеми й прогалини в трудовому законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2018. №53. С. 151.

СПИЦЬКА Н.Р.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ І МИТНОГО КОНТРОЛЮ ВАНТАЖІВ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Після запровадження в Україні воєнного стану уряд зіткнувся з численними викликами, які вимагали оперативних та ефективних рішень у сфері митного регулювання. Державні органи, зокрема Міністерство фінансів України та Державна митна служба України були змушені адаптувати наявні процедури до нових реалій, впроваджуючи спрощення митних процедур та законодавчі зміни, що дозволяють швидше доставляти гуманітарну допомогу. Метою запровадження таких змін є не лише забезпечення швидкості і безперешкодної доставки вантажів, а й забезпечення ефективного контролю за їх якістю та призначенням, що допомагає уникнути порушень та зловживань.

Дефініція «гуманітарна допомога» чітко наведена в Законі України «Про гуманітарну допомогу», відповідно до ст. 1 цього Закону гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з мотивів гуманності отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [1].

Дослідивши обсяг гуманітарної допомоги, що надходить в Україну, починаючи з початку війни, можна поділити її на такі види, а саме:

- допомога військового призначення (спрямована на підтримку військових потреб, включає в себе поставки техніки, обладнання, спеціального спорядження та інших ресурсів, необхідних для забезпечення боєздатності збройних сил і підвищення їх ефективності у виконанні завдань);
- медична гуманітарна допомога (охоплює всі необхідні ресурси для лікування та догляду за постраждалими, включаючи медикаменти, медичне

обладнання, засоби особистої гігієни та матеріали для надання першої допомоги, що є критично важливими для підтримки як цивільного населення, так і військових);

- допомога, що надається цивільним (включає задоволення продовольчих потреб, таких як харчування, надання засобів гігієни, одягу, взуття, санітарних засобів і побутових товарів, також може включати психологічну підтримку, освітні матеріали та інформаційні ресурси для відновлення нормального життя в громадах, що постраждали від воєнних дій);

- паливо.

У той же час, дані про гуманітарну допомогу військового призначення, як правило, є конфіденційними, не містяться у відкритих джерелах і містять певні особливості щодо їх ввезення на відміну від другої, третьої та четвертої груп.

Законом України «Про гуманітарну допомогу» передбачено виключний перелік юридичних осіб, які вправі виступати отримувачами гуманітарної допомоги. Це право юридичної особи реалізується з моменту його реєстрації в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги з присвоєнням йому реєстраційного номера отримувача.

Отримувач за реєстром для пропуску гуманітарних товарів через митний кордон України та їх митне оформлення вносить до автоматизованої системи дані про товар і отримує унікальний код, що є однією з підстав вважати, що відповідний товар є дійсно гуманітарною допомогою. Наступна дія полягає у виборі відповідної системи митного контролю, яка в Україні складається з двоканальної системи, що включає в себе зелений та червоний коридори. Товари гуманітарної допомоги ввозяться через митний кордон України через червоний коридор з поданням митному органу декларації про перелік товарів, що визнаються як гуманітарна допомога, що може бути здійснено в електронній формі через Автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги з подальшим її друком для подання в паперовому варіанті митному органу в пункті пропуску. Обов'язковою умовою для спрощеного пропуску товарів гуманітарної допомоги є наявність унікального коду.

Важливо, щоб всі дані були перевірені та відповідали вимогам, оскільки це допомагає уникнути затримок і сприяє ефективному митному оформленню гуманітарних вантажів. Не допускається вносити зміни до декларації після її подання, але законодавець допускає вносити зміни до подання її митному органу.

У разі невідповідності даних, зазначених у декларації, фактичному отриманню товарів, отримувач зобов'язаний подати інвентаризаційний опис отриманих товарів у зареєстрований електронний кабінет не пізніше дня подання звіту про фактичне надходження товару.

Відповідно до частини 1 статті 287 Митного кодексу України при ввезенні (пересиланні) на митну територію України товари, визначені відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу» Комісією з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України як гуманітарна допомога, звільняються від оподаткування ввізним митом [2].

З метою раціонального та ефективного використання товарів гуманітарної допомоги, а також для запобігання зловживань з боку осіб, яким надано право отримувати відповідні товари, встановлений митний контроль, що здійснюють спеціально уповноважені державні та податкові органи. Контроль полягає не лише в перевірці декларації та вантажу, який фактично в ній зазначений, а й з подальшим її розподілом відповідно до її призначення та потреб як цивільного населення, так і Збройних Сил України.

У результаті дослідження особливостей митного оформлення та митного контролю гуманітарних вантажів в Україні під час воєнного стану спостерігається адаптація законодавства та процедур митного контролю, що є важливим для забезпечення ефективного надходження гуманітарної допомоги.

Спрощення митних процедур та впровадження нових механізмів реєстрації дозволяє оперативно реагувати на потреби населення та Збройних Сил України. Однак, існує потреба в підвищенні прозорості інформації про гуманітарні вантажі, щоб уникнути зловживань і забезпечити контроль за їх цільовим використанням. Також важливо забезпечити належний рівень підготовки митних органів до роботи в умовах воєнного стану.

Використані джерела:

1. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення 25.10.2024)
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (у редакції від 19.10.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n2399> (дата звернення 25.10.2024).

ТЮПА С.О.,

студентка 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Тенденція становлення та розвитку антикорупційного законодавства має тривалий та складний шлях до сприйняття як обов'язкової складової суспільної правосвідомості, що в результаті закріпило правила та обмеження на законодавчому рівні. Хід цього процесу спрямований на підвищення прозорості, боротьбу з корупцією та зниження впливу корупційних діянь на державні процеси. Адже саме законодавство щодо запобігання та протидії корупції є однією з основ кожної сучасної правової держави, що гарантує прозорість та підзвітність влади. В Україні боротьба з корупцією набула особливого значення після здобуття незалежності, а потім – у ході подій Помаранчевої Революції 2004 року та Революції Гідності 2014 року, де суспільство зробило потужний запит на реальні зміни. Такий розвиток став не лише внутрішньою вимогою України, але й умовою інтеграції з Європейським Союзом. У цьому контексті важливо розглянути, як формувалося антикорупційне законодавство України, які інституції були створені та які виклики залишаються і на сьогодні.

Існує багато підходів і думок щодо класифікації етапів розвитку антикорупційного законодавства. Науковці та державні службовці мають й встановлюють різні погляди на систематизування етапів та становлення даного законодавства. Іванов А.В. та Гаврилюк Р.А. зазначають, що антикорупційне законодавство почало зароджуватися саме в незалежній Україні – з часу її проголошення 24 серпня 1991 року: відродження України як незалежної держави на карті світу поєднувалося з внутрішніми процесами в країні: по-перше, воно ґрунтувалося на свободі підприємництва в економічній системі; по-друге, розвиток політичної системи, заснованої на демократії, свободі слова, волевиявленні, відродженні демократичних інститутів, використанні багатопартійних систем при побудові державного управління [2, с.91]. Також це поєднувалося з внутрішніми процесами в країні, поряд з розвитком національної ідентичності та культурним відродженням. Це сприяло формуванню національної єдності та вихованню патріотизму у громадян. З посиленням міжнародного співробітництва та інтеграцією європейських і світових структур, передбачається

активізація зовнішньої політики, зміцнення дипломатичних відносин, участь у міжнародних організаціях, пошук стратегічних партнерів для закріплення незалежних позицій України на міжнародній арені та забезпечення стабільності в різних напрямках, а особливо в антикорупційних.

Навіть після здобуття Україною незалежності правовою основою її розвитку тривалий час залишалася стара правова система, розроблена в колишньому Радянському Союзі, в тому числі й у сфері антикорупційного законодавства. Ця нестабільність поклала початок стрімкому розвитку таких негативних явищ як шахрайство, хабарництво та основне – корупція, які згодом мали значний вплив на державні інститути, оскільки подібні явища проникли і туди [2, с.91]. З цього моменту і починається відлік початку й боротьби з таким явищем як корупція.

У таких умовах (негативний вплив корупції на суспільні відносини, зростаючий інтерес суспільства і влади до проблеми корупції в органах державної влади) науковці змогли запропонувати шляхи боротьби з цим негативним явищем і подоланням його [2, с.93]. Вчені у своїй роботі пропонують різні варіанти періодичності розробки антикорупційного закону.

У своїй статті «Етапізація та періодизація антикорупційного законодавства в Україні» Р.Ю. Половинкіна [3] визначає таку класифікацію розвитку етапів:

1. Загальний (пострадянський, 1991– 1995 рр.) етап.
2. Спеціальний (1995–2006 рр.) етап.
3. Етап імплементації норм міжнародного права (2006–2014 рр.).
4. Сучасний (інституційний, 2014 р. – по даний час) етап [3, с.23].

Вона зазначила, що з початку 1990-х років український уряд робив кроки з розробки стратегій подолання корупції в країні, проаналізувавши перший загальний етап, були прийняті відповідні документи у вигляді державних програм, планів, концепцій і т. д. [3, с.23]. Попри те, що закон розкриває, що корупційні правопорушення караються, відповідні заходи не є достатньо суворими або застосовуються неналежним чином. В результаті це не зупинило корумпованих чиновників, й існував високий ризик того, що вони не будуть покарані або отримають мінімальні санкції. Ця ситуація не створювала реальної перешкоди для корупційної поведінки, і закон залишався скоріше формальним [3].

У свою чергу Іванов А.В. та Гаврилюк Р.А. у статті «Про періодизацію становлення антикорупційного законодавства в Україні» [2] визначили, на наш погляд, більш доречні етапи розвитку:

1) перший період – доконституційний етап (1991-1996 рр.) – протягом цього періоду правова база молодій незалежній державі Україна створювалася на тлі дуже небезпечного процвітання організованої злочинності та корупції в суспільстві;

2) другий період – з моменту прийняття Конституції України у 1996 році до Помаранчевої Революції 2004 року, суспільство почало діяти проти корупції масової фальсифікації для досягнення мети формування органів державної влади;

3) третій період – (2004-2014 рр.) коли формування інститутів влади відбулося в результаті «Помаранчевої Революції» 2004 року, а повноваження Верховної Ради України і Президента України змінилося в 2014 році в результаті «Революції Гідності»;

4) четвертий період – з 2014 року, в результаті безвідповідальної політики правлячої партії, уряду України щодо напрямку економічного і політичного розвитку країни відповідно до європейських рекомендацій, – дотепер [2, с.94].

Саме ця класифікація етапів більш вдало показує особливі виклики: незалежність від розробки базових правових норм на початковому етапі до сучасного впровадження спеціалізованих антикорупційних органів, спрямованих на прозорість та підзвітність органів влади. Відсутність ефективного законодавства та невиконані обіцянки минулих реформ призвели до зростання корупції та розчарування громадськості. Водночас, після «Революції Гідності» Україна значно посилила боротьбу з корупцією, прийнявши новий закон «Про запобігання корупції» [1] 14 жовтня 2014 року, але викорінення цього явища залишається актуальним завданням.

На нашу думку, можна запропонувати ще один етап, який більш точно закріпить актуальну етапізацію розвитку антикорупційного законодавства – це 5 період, в умовах воєнного стану з 2022 року. Шило С.М. приходить до висновків, що крім наявності відповідної політичної волі, для того щоб ефективна боротьба з корупцією в Україні тривала в умовах воєнного стану, така діяльність вимагає адекватної законодавчої підтримки (для запобігання корупції), формування ефективної системи державних інституцій, належна координація утворення та реалізації антикорупційної політики, превентивні заходи щодо запобігання корупції, забезпечення її подолання в умовах воєнного стану [4, с.86].

Україна продовжує реформувати антикорупційну сферу з урахуванням нових ризиків і вимог воєнного часу, а також виконувати свої зобов'язання перед міжнародними партнерами – це перший крок до відновлення і подальшої інтеграції в Європейське співробітництво. Таким чином, боротьба з корупцією продовжує залишатися одним із пріоритетів України для зміцнення влади, відновлення економіки, забезпечення довіри з боку міжнародного співробітництва та становлення високого рівня соціальної справедливості в нашому суспільстві.

Використані джерела:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. (дата звернення: 11.11.2024).
2. Іванов А.В., Гаврилюк Р.А. Про періодизацію становлення антикорупційного законодавства в Україні. *Тридцять п'яти економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. - Львів, 2019. С. 90–94.
3. Половинкіна Р.Ю. Етапизація та періодизація антикорупційного законодавства в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2019. №3(65). С.22–27.
4. Шило С.М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С.86–93.

ШВЕЦЬ Д.О.,

студентка 3 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

МІЖНАРОДНІ АКТИ ЯК НОРМАТИВНА ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНОСТІ

Запобігання кримінальності є однією з актуальних тем у сучасному суспільстві, вона потребує різностороннього підходу як з боку державних органів, так і з боку міжнародних організацій. Міжнародні акти відіграють важливу роль у запобіганні кримінальності, адже вони є нормативною основою розробки ефективних механізмів для боротьби з нею. Метою роботи є аналіз міжнародних актів та їх ролі у запобіганні кримінальних правопорушень, а також їх вплив на українське законодавство.

Міжнародні акти – договори та інші міжнародні документи, які служать юридичними джерелами міжнародного права прав людини та захисту прав в цілому.

Серед завдань міжнародних актів можна виділити: забезпечення прав людини, регулювання міжнародних відносин, стимулювання економічного розвитку, врегулювання конфліктів, підтримка міжнародної безпеки та стимулювання соціального розвитку.

Основними видами міжнародних актів є: договори (письмова угода між державами або організаціями), конвенції (договори, що регулюють конкретні питання), протоколи (додатки, що уточнюють або доповнюють положення). Також можна виділити за змістом політичні, економічні, соціальні, екологічні міжнародні акти. Вони всі є дуже важливими у сучасному житті, адже регулюють основні питання життя людства загалом.

Відповідно до п.4 ст.2 Статуту ООН «Усі члени ООН утримуються в їх міжнародних відносинах від погрози або її застосування», з чого можна зробити висновок, що усі держави ООН на міжнародному рівні не можуть застосовувати силу, що є основою для подальшого співробітництва, в тому числі і у боротьбі з кримінальністю. Досліджуючи принципи на рівні міжнародно-правової протидії кримінальності, можна виділити: невідворотність покарання, який полягає у тому, що кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, має нести покарання; гуманність означає, що метою покарання повинно бути не тільки саме покарання, а перевиховання особи та спроби її виправити; захист прав і свобод громадян; справедливість [4].

Серед актів, які є нормативною основою запобігання окремим видам кримінальності можна назвати такі:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції – міжнародний документ, який прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 року. Метою конвенції є попередження, протидія та запобігання корупції.

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності – документ, який прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї 15 листопада 2000 року. Метою є сприяння співробітництву у справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею [1].

- Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми – ратифіковано Законом №2530-VI від 21.09.2010. Дата набрання чинності для України 01.03.2011. Цілями цієї конвенції є запобігання торгівлі людьми й боротьба з нею з одночасним гарантуванням гендерної рівності, захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробка всеосяжної структури захисту жертв і свідків і допомоги їм, а також забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування тощо [2].

Ці та інші акти сприяють формуванню політики запобігання кримінальності через установлені принципи та стандарти боротьби з нею; вони допомагають країнам розроблювати свої програми у боротьбі з окремими видами кримінальних правопорушень; також є основою для міжнародної співпраці, направленої на протидію кримінальності. Також механізм контролю за дотриманням правил

міжнародних актів є великим стимулом виконання зобов'язань державою і формування правосвідомості громадян.

Виконання державами міжнародних обов'язків (імплементация) може відбуватися по-різному. У країнах з прецедентним правом міжнародні акти можуть застосовуватися у суді. Країни з адміністративною системою можуть видавати свої певні укази для реалізації зобов'язань. А в деяких країнах є спеціалізовані органи, які забезпечують реалізацію міжнародних зобов'язань.

У нашій державі для виконання міжнародних обов'язків вводять певні закони, які і спрямовані на виконання зобов'язань, наприклад, Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Суди при здійсненні правосуддя можуть застосовувати норми міжнародних договорів безпосередньо як частину законодавства України, якщо вжиття відповідних заходів належить до компетенції суду або якщо вони сформульовані в міжнародному договорі як норми прямої дії [3].

Співробітництво між Україною та іншими державами є важливою складовою запобігання кримінальних правопорушень. Характеризуючи форми та методи співробітництва, можна виділити: обмін інформацією, спільне проведення розслідувань, екстрадицію та фінансову і технічну підтримку.

Так, можна прийти до висновку, що у світі, де активно зростає відсоток кримінальних правопорушень, міжнародні акти відіграють важливу роль у запобіганні кримінальності. Вони забезпечують правову основу, що дозволяє країнам спільними силами встановлювати стандарти та методи у боротьбі з різними видами та формами кримінальних правопорушень. Міжнародні акти є і будуть важливим інструментом для зміцнення правопорядку і захисту прав людини. Лише за умов додержання правил та спільних зусиль можна досягти високих результатів у боротьбі з кримінальністю.

Використані джерела:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 03.11.2024).

2. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 03.11.2024).

3. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL:

03.11.2024).

4. Міжнародні нормативно-правові акти, що спрямовані на запобігання приховування правопорушень. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287289> (дата звернення: 03.11.2024).

ШЕПЕЛЬ Д.О.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.*

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Митна справа в Україні почала свій розвиток 25 червня 1991 року, коли Верховна Рада ухвалила Закон України «Про митну справу в Україні». У цьому законі було встановлено, що відтоді суверенна держава самостійно формує митну систему та здійснює регулювання митної діяльності [3].

Згодом, 11 грудня 1991 року Указом Президента України було створено центральний орган виконавчої влади – Державний митний комітет України (далі – Державна митна служба України). Завданнями цього органу було:

1. Контроль переміщення товарів, транспортних засобів та інших речей через митний кордон України.

2. Здійснення контролю за вчасно перераховані митні платежі до державного бюджету.

3. Запобігання та протидія контрабанді й порушенням митних норм. Це включає в себе виявлення та недопущення переміщення через державний кордон України незаконних товарів, які суперечать національному законодавству та загрожують безпеці громадян і навколишньому середовищу.

4. Міжнародне співробітництво. Співпраця з іншими митними органами різних держав дозволяє вдосконалювати митні процедури, здійснювати обмін інформацією між різними країнами, а також запобігання надважливим міжнародним правопорушенням.

5. Захист прав інтелектуальної власності.

6. Захист економічних інтересів держави. Тобто, митні органи забезпечують дотримання законодавства задля безпеки національного ринку від появи демпінгових товарів та інших товарів, які становлять загрозу.

7. Сприяння міжнародній торгівлі – створення електронних сервісів, що допомагають оптимізувати митні процедури та скоротити час на митне оформлення [4].

Положення Закону «Про митну справу в Україні» були інтегровані до Митного кодексу України та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Митний кодекс визначає порядок регулювання митних процедур і контроль за діяльністю митних органів, тоді як Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» регулює відносини у цій сфері, забезпечуючи розвиток міжнародної торгівлі та співпраці з іншими державами [2].

Перший Митний кодекс був прийнятий в грудні 1991 року та введений в дію в січні 1992 року після здобуття Україною незалежності та був спрямований на формування нової митної системи та регулювання митних відносин в новій незалежній державі.

Митний кодекс є основним кодифікованим актом в системі митного права, який регулює переміщення товарів, транспортних засобів через кордон України, а також регулює права та обов'язки державних митних органів та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

7 лютого 1994 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову про прийняття Положення про митно-тарифну раду. Згодом, того ж року почала діяти Конвенція митної декларації пасажирів, а також у 1996 році була заснована Академія митної служби України.

З часом, наша держава виходячи на якісно новий, вищий рівень приймає другий Митний кодекс України. Верховною Радою він був прийнятий 11 вересня 2002 року та вступив в законну силу 1 січня 2004 року. У порівнянні з першим митним кодексом, другий був прийнятий з метою гармонізувати українське законодавство з міжнародними стандартами і передбачав спрощення митних процедур, запровадження нових митних режимів, захист інтелектуальних прав, співпрацю з міжнародними митними органами і т.д.

Також не менш важливим етапом розвитку митного законодавства в Україні постало питання прийняття Податкового кодексу, який набрав чинності з 1 січня 2011 року і поєднав Митний кодекс із законом з питань оподаткування. У свою чергу, 01 червня 2012 (з подальшою ред.) Верховна Рада прийняла третій новий Митний Кодекс. Він передбачав суттєву гармонізацію з європейськими стандартами, що дозволило значну частину положень розробляти на основі міжнародного Митного кодексу Європейського Союзу, спрощення митних процедур, заснування інституту уповноваженого економічного оператора, захист держави та боротьба з контрабандою, електронне декларування та ін [1].

Отже, сучасна митна система України стала більш прозорою та цифровою, відповідаючи сучасним міжнародним стандартам, що позитивно впливає на імідж

країни та її економічну привабливість. Проте вона все ще стикається з викликами, такими як інтеграція в європейський простір, боротьба з контрабандою, зменшення корупції та покращення сервісів для бізнесу.

Реформи в митній справі сприяють економічному зростанню, зміцненню суверенітету та міжнародній співпраці.

Використані джерела:

1. Митний Кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4495-17> (дата звернення 03.11.2024 р.)
2. Про зовнішньоекономічну діяльність від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення 03.11.2024 р.)
3. Про державну митну службу України від 29.11.1996 р. № 1145/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145/96> (дата звернення 03.11.2024 р.)
4. Кормич Б. А., Коваль Н. О. Митне право: навчально-метод. посібник. Одеса : Фенікс. 2021. 132 с.

Секція 4

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ВОЛКОВИЧ О.Ю.,

к. ю. н., доцентка, доцентка кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ У БЮДЖЕТ ДЕРЖАВИ

З 2014 року у зв'язку із введенням антитерористичної операції в Україні було введено на тимчасових засадах військовий збір, який було продовжено у зв'язку із довготривалим агресивним вторгненням росії на нашу територію. Ці кошти мали цільове використання для забезпечення обороноздатності держави, оскільки фінансовий стан цієї сфери був на досить недостатньому рівні. Військовий збір збережено терміном до 2024 року включно, оскільки військове вторгнення набирає нових форм, а фінансовий стан України, як показують звіти керівництва держави, і досі має багато недоліків та прогалин. Відповідно до Національної Стратегії доходів до 2030 року закріплено заходи та цілі реформи: стратегічні цілі, податкове адміністрування, податкову політику, митне адміністрування, митну політику та ін. Відповідно до офіційних даних за січень-листопад 2023 року Зведений бюджет України отримав (оперативні дані) 2794,1 млрд. грн., що на 953,9 млрд. грн., або на 51,8% більше ніж за аналогічний період 2022 року. Найбільшу питому вагу в загальному обсязі надходжень до Зведеного бюджету України становили податкові надходження – 53,2 % з них: ПДВ – 18,7%; ПДФО та військовий збір – 15,6%, акцизний податок – 6,2%; ПнП – 5,5% [1, с.13].

На підставі «Стратегії Сталого розвитку «Україна – 2020» наша держава взяла курс в нову епоху історії і Український народ отримав унікальний шанс побудувати нову Україну. Ця Стратегія в рамках обраних векторів руху: розвитку; безпеки; відповідальності; гордості передбачено для реалізації шістдесят дві реформи та програми розвитку держави [2]. Правовий принцип економічності оподаткування має зміст щодо вимоги до економічної підстави оподаткування доходів. Розвиток цих принципів у податковому праві країн-членів Європейського Союзу проявляється через певні форми визначення маркерів застосування

наукових підходів у модельних ситуаціях оподаткування, що базуються на певних рішеннях суду у справах про визначення сум податкового обов'язку. Таким чином, можна стверджувати, що правові положення актів ЄС повинні належним чином адаптовані та імплементовані в національне законодавство країни-учасниці ЄС, забезпечуючи рівне застосування тих положень оподаткування, які гармонізовані на рівні ЄС.

Податкова система є одним із важливих елементів суспільного життя, яка повинна будуватися на принципі соціальної справедливості з метою максимальної мінімізації соціальної напруженості у країні. Провідним науковцем у сфері економічних та податкових відносин, що досліджував основоположні принципи оподаткування був Адам Сміт. Він у своїй фундаментальній праці «Багатство народів дослідження про природу та причини добробуту націй» вивів чотири фундаментальні принципи оподаткування: принцип справедливості (загальність оподаткування та рівність розподілу податку між громадянами відповідно до доходів); принцип визначеності (величина, спосіб і час платежу мають бути точно й заздалегідь відомі платникові податків); принцип зручності (стягувати податок так, щоб гарантувати найбільшу зручність для платника податків); принцип економії (зменшення оподаткування понад розумну міру) [3, с. 761]. Ці фундаментальні принципи стали певними постулатами для сучасної податкової системи. Для того щоб побудувати потужну українську державу на європейський доктринальних принципах, що відповідають правовим стандартам, доцільно уніфікувати правові норми, зокрема податкові. Так, на думку науковців, принципи права ЄС визначено як основні засади цієї правової системи, що визначають саме зміст правотворчої, правозастосовної, правоохоронної діяльності Європейського Союзу, відповідно держав-членів.

Провідними науковцями у сфері фінансових та податкових відносин доцільно згадати таких учених як: О.М. Бандурка, Д.О. Гетманцев, Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко, А.І. Крисоватий, Н.І. Хімічева та ін. Як слушно зауважує М.П. Кучерявенко, при дослідженні принципів податку акцентується увага на принципі справедливості, який реалізується через реальне оподаткування і відображає демократизм державного ладу, цінності державного устрою [4, с. 32]. А.І. Крисоватий, досліджуючи соціальні аспекти оподаткування, зазначив, що «сума податкової соціальної пільги під час оподаткування доходів фізичних осіб не повинна бути менше законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. При цьому ефективність податкової політики забезпечуються за умови наукового поєднання таких ознак: фіскальної достатності, економічної ефективності, соціальної справедливості, стабільності, гнучкості» [5]. В цілому,

досліджуючи податкові правовідносини, на думку Л.К. Воронової, це правовідносини, що виникають відповідно до податкових норм, які регулюють встановлення, зміну і відміну податкових платежів та юридичних фактів, учасники яких наділені суб'єктивними правами та несуть юридичні обов'язки, пов'язані із сплатою податків і зборів до бюджету [6, с. 143].

Відповідно до статті 4 Податкового кодексу України (далі – ПК України) мова йде саме про принцип соціальної справедливості, що визначається як «принцип податкового законодавства та розуміється як принцип устаткування податків і зборів відповідно до платоспроможності платників податків» [7]. Із прийняттям у 2010 році нового законодавчого акту, а саме – Податкового кодексу України, сутність принципу соціальної справедливості в системі оподаткування, зазнала кардинальних змін. У сучасному податковому законодавстві не використовують термін «неоподаткований мінімум доходу громадян», замість нього запроваджено термін «податкова соціальна пільга», яка є дієвим інструментом реалізації соціальної справедливості оподаткування доходів громадян.

Завжди є слушним вивчення досвіду щодо дослідження судової практики в податкових спорах. Так, досліджуючи окремі норми Постанови Палати КАС ВС від 19 квітня 2022 року у справі № 816/687/16 Судова палата зазначила, що норми підпункту 4.1.9 п.1.4, п.56.21 та ст.56 ПК України [7], ст.27 Бюджетного кодексу України [8], які застосували суди першої та апеляційної інстанції, задовольняючи позов підприємства, не можуть самі собою бути підставами для незастосування інших норм ПК України, в тому числі норми п.252.20 ст.252 цього Кодексу (де закріплено ставки рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин), яка діяла з 1 січня 2015 року. Щодо наявності легітимної мети відступу Верховної Ради України від принципу стабільності в оподаткуванні при прийнятті Закону №71-VIII судова палата виходила з того, що цей принцип був застосований у балансі з принципами змагальності оподаткування, фіскальної достатності та соціальної справедливості з огляду на таке. Так, порівняння наслідків підвищення ставок рентної плати за користування надрами для відповідних суб'єктів господарювання, зокрема для позивача (додаткове податкове навантаження як чинник, що призводить до зменшення активів), із фіскальним та соціальним ефектом, на досягнення якого це було спрямовано, а саме в частині реального забезпечення видатків виконання функцій держави (збалансування бюджету і забезпечення видатків на оборону, соціальний захист населення в складних економічних умовах фактичної військової агресії), демонструє ознаки того, що підвищення ставок рентної плати не порушило норм

Конституції України, тобто було пропорційним у відповідній ситуації щодо втручання держави у право власності платників податків, для яких був встановлений обов'язок сплатити до бюджету додаткові кошти, а також забезпечило баланс між публічними та приватними інтересами. Так, Верховний Суд сформулював висновок, що норми підпункту 4.1.9. п.4.1. ст.4 ПК України не скасовують дію норми, якою встановлено (змінено) податок (збір) та /або будь-який елемент податку (збору) і яка запроваджена законом, що прийнятий пізніше ніж за шість місяців до початку бюджетного періоду, в якому запроваджується податок (збір) та/ або зміни будь-якого елементу податку (збору). Колізії між такою нормою та принципом стабільності немає, оскільки принцип стабільності застосовується в систематичному зв'язку з іншими принципами податкового законодавства. Така норма не застосовується лише тоді, коли вона суперечить принципу верховенства права в контексті права платника податку на мирне володіння майном [9].

На підставі проведеного нами моніторингу слід зауважити, що серед першочергових заходів досягнення стратегічних пріоритетів щодо реформування податкової системи, не визначено напрямів в контексті податкової грамотності, підвищення рівня податкової культури громадян. На нашу думку, ці вектори розвитку є дуже важливими для розбудови нашої держави, оскільки саме культурна та освітня складові мають вплив на формування майбутніх стратегічних пріоритетів сталого розвитку держави.

Таким чином, наша держава взяла курс на підтвердження таких суттєвих змін і задекларувала в «Стратегії сталого розвитку Україна – 2020», але, на жаль, більшість задекларованих векторів розвитку були загальмовані через військову агресію. Так, відповідно до цієї Стратегії ця реформа була пов'язана із податковою, відповідно до завдань якої має бути в перспективі побудована проста та економічно справедлива податкова система з мінімальними затратами часу на розвиток та сплаті податків. Головними напрямками податкової політики у сфері реформування залишається перехід від наглядово-каральної функції фіскальних органів до сервісної; зменшення кількості податків, їхнього розміру та спрощення порядку розрахунку й сплати; упровадження електронних сервісів для платників податків; забезпечення зручності порядку розрахунку й сплати; упровадження електронних сервісів для платників податків; зменшення податкового навантаження на заробітну плату з метою її детінізації; удосконалення законодавства України, спрямованого на посилення боротьби зі схемами ухилення від сплати податків як юридичними, так і фізичними особами та ін. Для вирішення цих питань доцільна розробка якісного механізму запровадження

інновацій у податковій сфері, ураховуючи особливість податкових правовідносин у нашій державі, сприяння розбудові цифровізації податкових правовідносин та підвищення податкової культури населення.

Використані джерела:

1. Національна Стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf. (дата звернення 25.11.2024).
2. Стратегія сталого розвитку «Україна -2020». Указ Президента України. №5/2015 від 12 січня 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>. (дата звернення 25.11.2024).
3. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. пер. з англ. Київ: Наш формат, 2018. 736 с.
4. Податкове право України: навч. посібн. за заг.ред. М.П. Кучерявенка. Х.: Право. 2010. 256 с.
5. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2005. 371 с.
6. Банковско-фінансово-правовой словарь-справочник: словарь сост. Воронова Л. К. К. : А.С.К. 1998. 287 с.
7. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №13-14, №15-16. №17. Ст.112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (дата звернення 28.11.2024).
8. Бюджетний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. С.572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. (дата звернення 28.11.2024).
9. Розвиток практики в податкових справах: знакові рішення КАС ВС у 2023 - 2024 роках. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_znakovi_rish_KAS_VS_2023_2024.pdf.

ЧОРНОЗУБ Л.В.,

*к.ю.н., доцентка, в.о. завідувача кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивілістичної юриспруденції
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРИЗЕМНИЙ С.С.,

*студент 2 курсу магістратури
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У НОРМАТИВНИХ АКТАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз є результатом масштабних політичних, економічних та соціальних змін, які відбулися на національному і міждержавному рівнях після II Світової війни. Можна стверджувати, що передуючі ЄС Європейські співтовариства, створені у 1950-х роках, стали юридичним втіленням нової повоєнної моделі співіснування країн та їхніх народів у рамках мирного союзу, який спрямований на економічний розвиток у межах спільного ринку та водночас ґрунтується на ідеалах соціальної справедливості.

Поняття «соціальна справедливість» не має офіційного нормативного визначення у праві ЄС, водночас, на переконання багатьох європейських учених, воно відображає центральний конститутивний елемент законності та стабільності будь-якого європейського політичного суспільства [1, с.13]. У контексті Європейського Союзу соціальна справедливість може бути визначена як принцип забезпечення рівності, солідарності та справедливого розподілу ресурсів, прав і можливостей серед громадян і соціальних груп у межах ЄС. Вона спрямована на подолання дискримінації, сприяння соціальній інтеграції та гарантування рівного доступу до соціального захисту, освіти, медичних послуг та працевлаштування, водночас зміцнюючи згуртованість між державами-членами.

На рівні установчих договорів Євросоюзу принцип соціальної справедливості закріплений у цінностях ЄС, таких як недискримінація, солідарність та рівність, що є фундаментальними правовими засадами Європейського Союзу та його 27-ми держав-членів (ст. 2 Договору про ЄС 1992 р., далі – ДЄС). Задля підтримки миру, своїх цінностей та добробуту своїх народів, що проголошено метою Союзу, він функціонує «заради сталого розвитку Європи, ...що ґрунтується на соціальній ринковій економіці, спрямованій на цілковиту

зайнятість та соціальний прогрес...», та «бореться проти соціального вилучення та дискримінації, підтримуючи соціальну справедливість...» [підкреслено нами – Л. Ч., С. П.] (ст. 3 ДЕС). Крім того, Хартія ЄС про основоположні права 2000 р. консолідує зобов'язання ЄС та його держав-членів у сфері соціальної справедливості, гарантуючи низку прав та свобод, зокрема, рівність (ст. 20), заборону дискримінації (ст. 21), рівність жінок та чоловіків (ст. 23), права вразливих категорій осіб – дітей (ст. 24), літніх осіб (ст. 25) та осіб з інвалідністю (ст. 26), а також соціальні права, зокрема, право на справедливі та належні умови праці (ст. 31), право соціальне забезпечення та соціальну допомогу (ст. 34), право на охорону здоров'я (ст. 35), доступ до послуг загального економічного інтересу (ст. 36) та інші.

Принцип соціальної справедливості реалізується через законодавчі акти ЄС, судову практику та політичні ініціативи, які спрямовані на захист трудових прав, запобігання соціальному виключенню та забезпечення належного рівня життя громадян. Зокрема, у сфері трудових правовідносин серед найважливіших нормативних актів Союзу варто вказати Директиву 2003/88/ЄС про окремі аспекти організації робочого часу та Директиву 2000/78/ЄС про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. Задля забезпечення соціального захисту та інклюзії були прийняті регламенти про координацію систем соціального захисту (Регламент 883/2004 та Регламент 987/2009). Директива 2000/43/ЄС про реалізацію принципу рівного ставлення до осіб незалежно від їхнього расового чи етнічного походження спрямована на попередження дискримінації у різних аспектах суспільних відносин.

Суд ЄС відіграє ключову роль у просуванні і захисті ідеї соціальної справедливості, що відображається у його прецедентному праві. Зокрема, серед найважливіших рішень, які були ухвалені в добу Лісабонського договору, варто назвати рішення у справі C-438/05 “Viking Line” від 11.12.2007 та рішення у справі C-341/05 «Laval» від 18.12.2007. У цих рішеннях Суд ЄС вкотре підкреслив, що у рамках Європейського Союзу держави інтегруються не лише в економічному, але й у соціальному просторі. Відтак ринкові та соціальні елементи європейської інтеграційної моделі мають бути узгоджені.

Важливо звернути увагу, що для досягнення соціальної справедливості у рамках бюджету ЄС запроваджено спеціальні програми цільового фінансування. Зокрема, у рамках Європейського соціального фонду передбачено довгострокове фінансування проєктів, спрямованих на працевлаштування, соціальну інклюзію та освіту. Європейський фонд глобалізації та адаптації для переміщених працівників є спеціальним короткостроковим фінансовим інструментом ЄС для підтримки

осіб, які були переміщені через реструктуризацію або банкрутство, для допомоги у пошуку нових робочих місць. За умовами цього інструменту фінансування може бути виділено, якщо у рамках однієї юридичної особи (малого або середнього підприємства) відбувається звільнення понад 200 працівників у різних секторах в тому самому регіоні або в окремому секторі в одному чи кількох сусідніх регіонах. Фонд відновлення та стійкості передбачає фінансову підтримку держав-членів задля пом'якшення соціальних та економічних відмінностей у постковідний період. Примітним є те, що у рамках цього фонду ЄС передбачено також фінансування України у рамках Європейської політики солідарності задля допомоги у подоланні соціально-економічних викликів у зв'язку із повномасштабним російським вторгненням.

Чи вдалося побудувати модель соціальної справедливості у рамках ЄС? На сьогодні попри значну законодавчу базу ЄС та низку фінансових інструментів, спрямованих на допомогу держав-членів у втіленні ідей соціальної справедливості, вона залишається ідеалом суспільного розвитку, який у повній мірі не реалізований на практиці. Одним із ключових викликів є суттєві економічні відмінності між державами-членами, які породжують нерівномірну трудову міграцію та дисбаланс на ринку робочої сили, значний тиск на системи соціального забезпечення окремих держав-членів ЄС тощо.

У цьому контексті варто звернути увагу на спроби виміряти, наскільки модель соціальної справедливості забезпечена державами-членами ЄС. Так, Т. Хелльман, П. Шмідт та С. М. Хеллер (Thorsten Hellmann, Pia Schmidt, Sascha Matthias Heller) у Звіті про соціальну справедливість в Європейському Союзі та Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 р. [3] представили комплексне порівняння 41 країни, що є державами-членами останньої, включаючи усі країни ЄС. Індекс соціальної справедливості було визначено за шістьма показниками: (1) механізмом попередження бідності, (2) доступності освіти, (3) доступу до ринку праці, (4) соціальної інклюзії та недискримінації, (5) механізмом розподілу відповідальності та благ між поколіннями та (6) охороною здоров'я. Вказаний індекс ґрунтувався на поєднанні показників за кожним із цих напрямків по кожній країні окремо. Дослідження показало, що держави-члени ЄС мають різний рівень імплементації елементів соціальної справедливості. Найвищий індекс соціальної справедливості серед держав-членів ЄС характерний для Данії та Фінляндії, а найнижчий – для Болгарії та Румунії.

Як підсумок зазначимо, що Україні на шляху до членства в ЄС важливо забезпечити узгодження національного правопорядку відповідно до стандартів соціальної справедливості, які відзначаються установчими договорами ЄС, його законодавчими актами і судовою практикою, а також взяти до уваги кращі підходи

держав-членів Союзу. Це надзвичайно складне завдання, яке потребує комплексу реформ та заходів, спрямованих на забезпечення рівності, соціальної захищеності та інклюзивного розвитку, що є значним викликом в умовах повномасштабної війни.

Використані джерела:

1. Social Justice in the EU – A Cross-national Comparison. URL: https://news.sgi-network.org/uploads/tx_amsgistudies/Social-Justice-in-the-EU-2014.pdf
2. Analysing Conceptions of Social Justice in the European Union / Zoe Louise Adams, European University Institute. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/45686472.pdf>
3. Social Justice in the EU and OECD Index Report 2019 / Thorsten Hellmann, Pia Schmidt, Sascha Matthias Heller. URL: <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/12/Social-Justice-Index-2019.pdf>

ЛАЗАРЄВА Н.М.,

викладачка кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського науково-навчального інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

24 серпня 1991 року Верховною Радою УРСР було прийнято Акт про проголошення незалежності України та створення нової, незалежної та суверенної держави Україна [1].

Відповідно до вимог сучасного міжнародного права наступним кроком було Закон України «Про правонаступництво України», відповідно до якого закони Української РСР та інші акти, ухвалені Верховною Радою Української РСР, діють на території України, оскільки вони не суперечать законам України, ухваленим після проголошення незалежності України [2].

Таким чином, на сьогоднішній день трудові правовідносини в нашій країні й досі регламентуються Кодексом законів про працю України, прийнятим ще за радянських часів [3].

Звісно, за весь цей час до Кодексу законів про працю України (далі КЗпП України) вносились зміни, але ж переважна більшість норм залишається без змін

і це свідчить про те, що існує нагальна потреба у розробці та прийнятті нового Трудового кодексу, норми якого б відповідали потребам сучасного часу, без сумного, інколи недоречного «успадкування» радянських часів.

01.09.2017 року набрала чинності Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яку було ратифіковано 16.09.2014 року [4].

В Угоді, крім зобов'язань дотримання загальних принципів поваги та захисту прав людини, передбачені спеціальні норми, зокрема стаття 17 «Поводження з працівниками» та стаття 18 «Мобільність працівників», які безпосередньо присвячені питанням регулювання трудових правовідносин.

Необхідно зазначити, що питання розробки та прийняття нового закону, присвяченого регламентації відносин між найманими працівниками та працедавцями в нашій країні періодично розглядалось.

Були проєкти Трудового кодексу України у 2003, 2007, 2017, 2019 роках, які передбачали нові підходи до правового регулювання зазначених суспільних відносин, але вони не враховували всі питання, що потребували змін та сучасних підходів ЄС. Важливим є відхід від радянського змісту трудових відносин та ролі держави в їх регулюванні.

Зміна економічної системи з адміністративно-командної до ринкової потребує докорінної зміни й нормативного забезпечення регулювання відносин між роботодавцями (власниками суб'єктів господарської діяльності юридичних осіб всіх форм власності та будь-яких організаційно-правових форм, фізичних осіб із статусом підприємця, органів публічної влади та інших).

Важливо врахувати виклики останніх років: вплив COVID; військового стану; подій, що відбуваються на території інших країн, але наслідки впливають на діяльність СГД тощо.

Так, COVID та військовий час привніс в наше життя поняття локауту, призупинення трудового договору, роботи на дому, віддаленої роботи тощо.

Крім цього, проєктом передбачено й відмінні від існуючих сьогодні вимог до можливості укладання строкових трудових договорів. Це стосується регламентації можливості переукладання строкових договорів декілька разів поспіль без об'єктивних на це передумов для укладання безстрокового трудового договору. Пропонується можливість укладання строкових договорів або їх переукладання не більш як в часовому просторі – до п'яти років з системністю два та більше разів, з обов'язковим повідомленням працівника про можливість укласти безстроковий трудовий договір у разі з'явлення такої можливості.

Такий підхід до практики використання строкових договорів відповідає європейському підходу до аналогічних питань, а саме Директиві ЄС 1999/70/ЄС щодо рамкової угоди про роботу на визначений строк [5].

Цікавою також є пропозиція визначення юридичного змісту договору щодо його природи: регламентація трудових відносин або цивільно-правових. Пропонується при здійсненні аналізу визначати конкретні ознаки і якщо три або більше будуть відповідати закріпленим у проєкті характеристикам – то правова природа такої угоди – регламентація саме трудових відносин з усіма наслідками.

Перелік ознак складається з вже опрацьованих в судовій практиці нашої країни умов договору: вказівка на конкретну професію, спеціальність кваліфікацію, посаду; здійснення вертикального контролю за роботою; вказівка на необхідність перебування на робочому місці; посилення на правила внутрішнього трудового розпорядку; систематична оплата (два рази на місяць) тощо.

Отже є нагальна потреба у прийнятті нового Трудового кодексу для забезпечення якісного регулювання правовідносин між роботодавцем та найманим працівником в Україні з урахуванням сучасних реалій та забезпечення соціальної справедливості.

Новий трудовий кодекс повинен:

- забезпечити кодифікацію законів, як регламентують трудові відносини (на сьогодні це досить розгалужена система);
- визначити паритетні вимоги до всіх учасників трудових правовідносин;
- врахувати вимоги міжнародних актів, які визначають принципи, яким повинно відповідати законодавство правової, демократичної держави;
- запобігати порушенням з боку працедавця по відношенню до найманих осіб шляхом використання цивільно-правової угоди замість трудової;
- започаткувати нові дієві гарантії діяльності профспілкових організацій в напрямку забезпечення законності та соціальної справедливості.

Використані джерела:

1. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР. *Відомості Верховної Ради України*, 1991, № 38, ст.502 24 серпня 1991 року № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення 20.11.24)

2. Про правонаступництво: України Закон України 12 вересня 1991 року № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення 20.11.24)

3. Про затвердження Кодексу законів про працю Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки 10 грудня 1971 року 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322%D0%B0-08#Text> (дата звернення 20.11.24)

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_011 (дата звернення 20.11.24)

5. Директива Ради 1999/70/ЄС від 28 червня 1999 року щодо рамкової угоди про роботу на визначений термін, укладений ETUC, UNICE та CEEP (Європейською асоціацією профспілок, Союзом конфедерацій промисловців та підприємців Європи та Європейським центром підприємств із державною участю). URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40europe/%40ro-geneva/%40sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_830340.pdf (дата звернення 20.11.24)

БЄЛАН Є.В.,

студентка 3 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Судово-експертна діяльність під час воєнного стану займає ключову позицію у процесі забезпечення правосуддя, особливо в умовах збройного конфлікту. Вона виконує важливу функцію у встановленні об'єктивної істини в судових процесах, зокрема у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, злочинами проти людяності та іншими правопорушеннями, що виникають у період війни. Однак, воєнний стан накладає низку обмежень і специфічних умов на роботу судово-експертних установ, які потребують особливої уваги з правової точки зору.

Однією з основних особливостей судово-експертної діяльності в цей період є правове забезпечення безперервності роботи судово-експертних установ, навіть в умовах активних бойових дій або загрози життю експертів. Згідно з положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1], забезпечення безпеки експертів є першочерговим завданням держави. Однак, в

умовах воєнних дій, експертам часто доводиться працювати в складних і небезпечних умовах, що вимагає створення належних засобів захисту та спеціальних процедур евакуації з небезпечних зон. Це питання регулюється, зокрема, через спільну координацію дій між правоохоронними органами, Збройними Силами України та іншими відповідальними структурами, щоб забезпечити належний рівень захисту під час виконання обов'язків.

Крім того, воєнний стан вимагає внесення змін до організаційних аспектів судово-експертної діяльності. Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [2] та інших нормативних актів, експертиза проводиться на підставі відповідного процесуального документа про призначення експертизи, складеного уповноваженою на те особою (органом).

З метою підвищення ефективності судово-експертної діяльності під час воєнного стану важливим аспектом є міжнародна співпраця. Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом (МКС) та іншими міжнародними організаціями для координації зусиль у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів [4]. Це дозволяє забезпечити доступ до передових методик і технологій, а також отримати експертну підтримку для проведення комплексних експертиз, які відповідають міжнародним стандартам.

Також значна увага приділяється підвищенню кваліфікації судових експертів, які працюють у сфері воєнної судової експертизи. Участь у міжнародних тренінгах, семінарах та програмах обміну досвідом сприяє удосконаленню їхніх навичок у роботі з доказами воєнних злочинів та інших злочинів проти людяності, а також покращує розуміння вимог міжнародного права щодо проведення розслідувань у зоні конфлікту [5].

Особливої уваги вимагає питання матеріально-технічного забезпечення судово-експертних установ у період воєнного стану. Згідно з чинним законодавством, судово-експертні установи повинні бути забезпечені усім необхідним обладнанням для проведення досліджень, однак, руйнування інфраструктури або відсутність доступу до спеціального обладнання в зоні бойових дій може суттєво ускладнити проведення експертиз. У цьому контексті використання новітніх технологій, таких як дистанційне сканування або застосування безпілотних літальних апаратів для збору інформації, може бути вирішальним для продовження роботи експертних установ. Дистанційні методи фіксації матеріалів та їх подальшого дослідження дозволяють уникати прямих ризиків для експертів, зберігаючи при цьому якість та об'єктивність експертиз.

Однією з важливих юридичних особливостей судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану є зміна підходів до документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із воєнними діями. Зокрема, фіксація воєнних злочинів та порушень міжнародного гуманітарного права є ключовим завданням

для судових експертів. Такі злочини підпадають під юрисдикцію не тільки національних судів, але й міжнародних органів, таких як Міжнародний кримінальний суд (МКС) [4]. У цьому контексті важливо, щоб експерти дотримувалися норм і стандартів міжнародного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року та Римського статуту МКС, що регулюють відповідальність за воєнні злочини [5; 4]. Правове регулювання таких експертиз має бути належно адаптоване для забезпечення відповідності міжнародним нормам. Наприклад, це включає проведення експертиз з урахуванням міжнародних протоколів, таких як Стамбульський протокол, який визначає стандарти документування тортур та інших порушень прав людини [6].

Важливо також зазначити, що в умовах воєнного стану зростає ризик втрати або знищення доказів через активні бойові дії або саботажні дії з боку агресора. Це ставить перед судово-експертними установами завдання оперативної фіксації фактів, що можуть бути використані в подальших розслідуваннях як в Україні, так і на міжнародному рівні. З огляду на це, важливим є також питання правомірності використання свідчень постраждалих осіб та свідків воєнних злочинів. Згідно з міжнародними стандартами правосуддя, свідчення очевидців мають відповідати критеріям допустимості та надійності, що є критично важливим для доведення вини в злочинах проти людяності та воєнних злочинах. В українському законодавстві цей аспект врегульований статтями 95 і 96 КПК [3], де визначено порядок залучення свідків та оцінки їх показів. Однак, в умовах війни можуть виникати ситуації, коли свідки не мають змоги особисто з'явитися до суду через небезпеку або перебування на окупованих територіях. У таких випадках використовуються відео- чи аудіосвідчення, що мають бути документовані з дотриманням правових процедур.

Підсумовуючи зазначимо, що судово-експертна діяльність в умовах воєнного стану стикається з багатьма правовими викликами, що вимагають оперативної адаптації існуючих норм і процедур. Захист експертів, організація їх роботи в небезпечних умовах, забезпечення відповідності міжнародним стандартам та ефективне використання технологій є ключовими напрямками правового регулювання цієї сфери. Це має важливе значення не тільки для національного правосуддя, але й для документування воєнних злочинів і забезпечення справедливого покарання винних на міжнародному рівні.

Використані джерела:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 27 липня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII: станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 1 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

4. Римський статут міжнародного кримінального суду: Статут Міжнародних судів від 17.07.1998: станом на 21 серпня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 02.11.2024).

5. Питання виконання Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 31.05.2022 № 434-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434-2022-p#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

6. Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2022 edition) // PROFESSIONAL TRAINING SERIES No. 8/ Rev. 2 // The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, New York and Geneva, 2022. С. 210-212. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/2022-06-29/Istanbul-Protocol_Rev2_EN.pdf (дата звернення: 13.11.2024).

БОРОДІНА В.Ю.,

студентка 2 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

ІНСТИТУТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ЗАХИСТ ТА ПРОБЛЕМИ

Корупція в Україні є надзвичайно важливою темою, оскільки вона виступає одним із основних чинників, що гальмують розвиток нашої країни. Її витoki охоплюють усі сфери діяльності держави та суспільства. Внаслідок цього корупція підриває моральні основи соціуму і становить серйозну загрозу національній безпеці. Для подолання корупції в Україні важливо, насамперед, почати зі свідомості громадян, які можуть впливати не лише на рівень корупції, а й інформувати антикорупційні органи про неправомірні дії. Тому створений у 2020 році інститут викривачів є важливою частиною механізму боротьби з корупцією.

Кожен громадянин має розуміти, що його активна позиція може сприяти виявленню корупційних правопорушень і він може надавати допомогу антикорупційним органам у боротьбі із незаконними діями посадовців. Способом участі осіб у виявленні корупційних правопорушень є надання інформації про такі дії викривачами. Відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції», викривачем вважається фізична особа, яка, будучи переконаною в достовірності інформації, повідомляє про можливі факти корупційних чи пов'язаних із корупцією правопорушень. Ця особа володіє фактичними даними щодо обставин правопорушення, його місця, часу та особи, яка його вчинила. Таку інформацію вона отримала у зв'язку зі своєю трудовою, професійною, господарською, громадською чи науковою діяльністю, навчанням, проходженням служби або участю в процедурах, передбачених законодавством, які є обов'язковими для початку відповідної діяльності, навчання чи служби [2]. Важливо, щоб всі зазначені умови були виконані, в іншому випадку особа не набуває статусу викривача, а є лише заявником.

Проте варто усвідомлювати, що українське суспільство має негативне ставлення до викривачів, сприймаючи їх як «стукачів». І це є актуальною проблемою сьогодення, адже протягом поколінь українці жили в умовах замовчування і вважали корупцію як «норма життя». Викривачі відіграють ключову роль у виявленні та запобіганні корупційним діям, але часто стикаються з ризиками репресій, втрати роботи чи навіть загрозами для життя. Належний захист для них та їхніх близьких вважається важливою складовою ефективної антикорупційної політики, яка має стати основним засобом для запобігання, виявлення та боротьби з корупцією. Аналізуючи поточне антикорупційне законодавство, гарантіями захисту викривачів є:

1. безоплатна правнича допомога;
2. конфіденційність відомостей про особу викривача;
3. анонімність при повідомленні про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;
4. винагорода;
5. звільнення від юридичної відповідальності;
6. захист від будь-яких санкцій з боку роботодавця (не може бути відмовлено у прийнятті на роботу, не може бути звільнено чи примушено до звільнення, притягнуто до дисциплінарної відповідальності);
7. варіативність способів повідомлення інформації (внутрішні, зовнішні, регулярні канали) [2];
8. правові, організаційно-технічні та інші заходи державного захисту, які здійснюються правоохоронними органами у разі загрози життю, житлу, здоров'ю та майну, відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які

беруть участь у кримінальному судочинстві». Це включає особисту охорону, охорону житла та майна; надання спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку; за клопотанням або згодою особи – заміну документів та зміну зовнішності, переселення в інше місце проживання, зміну місця навчання або роботи з компенсацією різниці в заробітній платі; проведення закритого судового розгляду [1].

Важливу роль у системі захисту викривачів виконує Національне агентство з питань запобігання корупції (далі НАЗК). Цей орган, що має спеціальний статус, який відповідає за розробку та впровадження державної політики у сфері протидії корупції. До компетенції НАЗК у цьому напрямку входять такі повноваження:

1. Розробка й впровадження політики у сфері запобігання корупції, підготовка проєктів нормативно-правових документів, спрямованих на захист викривачів.

2. Адміністрування Єдиного порталу для подання повідомлень від викривачів.

3. Опрацювання та аналіз отриманих повідомлень, а також взаємодія з викривачами.

4. Гарантування правового захисту для осіб, які повідомляють про корупцію.

5. Проведення перевірок дотримання законодавства у сфері захисту викривачів.

6. Складання приписів щодо усунення порушень трудових прав викривачів (наприклад, звільнення, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у підвищенні, зменшення заробітної плати тощо) та притягнення до відповідальності осіб, які допустили такі порушення.

7. Організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у питаннях захисту викривачів [4, ст.23].

Упродовж останніх років Національне агентство з питань запобігання корупції приділяло особливу увагу захисту викривачів. Саме тому НАЗК оперативно реагувало на випадки порушення їх трудових прав, вимагаючи усунення порушень законодавства та забезпечення відновлення прав викривачів. У період з 2020 по 2023 роки НАЗК активно розвивало інститут викривачів, у результаті чого було винесено 37 приписів: 20 із них стосувалися порушень, виявлених під час планових і позапланових перевірок, а ще 17 – за результатами перевірок, проведених на підставі повідомлень викривачів[4].

Отже, на 2024 рік в антикорупційному законодавстві задекларовано більше заходів щодо захисту викривачів в порівнянні з 2020 роком, коли тільки почав свою роботу зазначений інститут. Проте практичний досвід виявив недоліки та суперечності в законодавстві, а також недостатньо ефективну взаємодію з

громадськістю для формування свідомої, відповідальної та доброчесної поведінки у протидії корупції. Тому зараз перед державою та суспільством стоїть низка наступних проблем.

Першою і головною проблемою є недостатній рівень мотивації потенційних викривачів звертатися до уповноважених органів із повідомленнями про можливі випадки корупції, правопорушень, пов'язаних із корупцією. І проблема полягає не тільки в правовому захисті викривачів, а й в соціально-психологічному характері особи. Адже більшість громадян побоюються зазнати осуду від свого оточення (родини, друзів, колег). У свою чергу, засудження дій викривачів корупції з боку суспільства та брак поваги до них обумовлені низкою факторів, серед яких ключовими є: толерантне ставлення до корупції, що негативно впливає на ефективність викривання та стримує його розвиток; недостатній рівень сформованої культури повідомлення про можливі випадки корупції в суспільстві.

Сформована культура викривання повинна привести до утвердження в суспільстві повної нетерпимості до корупції, усвідомлення важливості викривання, розуміння ролі викривачів у суспільному житті, шанобливого ставлення до них як до захисників доброчесності, а також недопущення переслідувань, дискримінації на робочому місці чи порушення їхніх прав.

Іншою проблемою є інституційна інфраструктура захисту прав викривачів. В Україні крім НАЗК повноваженнями щодо співпраці та захисту викривачів наділені Національна поліція, органи прокуратури, НАБУ, уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції державних органів. Серед обов'язків уповноважених підрозділів (або уповноважених осіб) є, зокрема, гарантування захисту працівників, які повідомили про факти корупції, від можливого тиску чи негативних дій з боку керівництва або роботодавця відповідно до законодавства про захист викривачів. Однак, на практиці вищезгадані підрозділи не завжди ефективно виконують свої функції щодо недопущення порушень трудових прав викривачів та забезпечення їхнього належного захисту у разі таких порушень.

Отже, можна зробити висновок, що законодавець має створити максимальні гарантії безпеки для викривачів корупції, оскільки їх діяльність супроводжується значними ризиками як для них самих, так і для їх родин. Для того щоб ті, хто свідомо вирішив боротися з корупцією, могли відчувати підтримку з боку держави, важливо забезпечити їм належний правовий статус, фінансову підтримку та захист. Це допоможе уникнути ситуацій, коли викривачі залишаються наодинці з небезпечними суб'єктами, здатними завдати їм шкоди через їх діяльність на благо України.

Крім того, необхідно удосконалити перевірку повідомлень до Єдиного порталу, адже до Єдиного порталу було внесено 4.1 тис. повідомлень, а статус викривача на сьогодні мають тільки 72 особи.

Використані джерела:

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 № 3782-ХІІ : станом на 20 трав. 2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 16.11.2024)

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 8 лист. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 16.11.2024)

3. Чотири роки НАЗК 2.0: розвиток інституту викривання. НАЗК | Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/> (дата звернення: 16.11.2024)

4. Науково-практичний коментар законодавства України про захист викривачів корупції / за заг. ред. О. Нестеренко. Київ : РЕД ЗЕТ, 2021. 136 с.

БУДАК К.Ю.,

студентка 3 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Чорнозуб Л.В.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У сучасному світі стрімкий розвиток технологій істотно впливає на всі сфери людської діяльності, включаючи судово-експертну. Наше суспільство знаходиться в постійному русі, який супроводжується змінами, і ці зміни найчастіше спричинені розвитком у науці та технологіях.

Загалом, судово-експертна діяльність являє собою спеціалізовану діяльність, яка передбачає проведення наукових досліджень матеріальних доказів, документів та інших об'єктів з метою встановлення фактів, що мають значення для розгляду справи в суді. Вона базується на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [1]. Саме інноваційні технології, такі як машинне навчання, цифрові платформи та аналітика великих даних, відкривають нові горизонти для підвищення ефективності, точності та

об'єктивності судово-експертних досліджень, що є критично важливим для правосуддя. Запровадження таких технологій не лише модернізує традиційні методи роботи, але й сприяє покращенню процесу розслідування, зменшуючи час, необхідний для отримання результатів експертизи, та підвищуючи їх надійність. У цьому контексті важливо розглянути, як інновації впливають на якість судово-експертних висновків, а також на взаємодію між експертами, правозахисниками та судами. Вступаючи у нову еру цифровізації, судова система має адаптуватися до нових викликів і можливостей, що постають перед нею, щоб забезпечити справедливість і законність у суспільстві.

Одним із ключових напрямів технологічних нововведень у судово-експертній діяльності є цифровізація процесів, використання комп'ютерних баз даних та документів на електронних носіях. Це дозволяє автоматизувати багато рутинних завдань, таких як обробка даних, зменшуючи ймовірність людських помилок.

На прикладі товарознавчої експертизи можна стверджувати, що використання комп'ютерних баз даних про товари для формування товарознавчої частини судової експертизи дозволить:

- всього за два кліки миші створити основну частину висновку судового експерта;
- підвищити швидкість і ефективність проведення експертизи, скоротивши час, необхідний для виконання завдань;
- зменшити ризики, пов'язані з об'єктивністю висновку експерта і повнотою його дослідження, завдяки використанню повного списку класифікаційних ознак товару, що виключає ймовірність пропуску будь-яких ознак через суб'єктивні фактори (неуважність, забування тощо) [2, с. 64].

А от переваги використання електронних документів експертами є також очевидними, наприклад через: швидкий доступ до інформації, можливість організації даних за різними критеріями, виконання розрахунків із застосуванням фільтрів, а також аналіз і узагальнення даних за допомогою програмного забезпечення [3, с. 69].

Безсумнівно, з початком повномасштабного вторгнення на територію України, галузь судової експертизи зазнала значних втрат через виїзд багатьох спеціалістів. У цих складних умовах особливо важливим стало впровадження цифровізації судово-експертної діяльності, що забезпечило можливість дистанційної участі експертів у процесі формування висновків. Про цю проблему у своїй науковій роботі зазначив Дмитро Кішко, директор Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (ОНДІСЕ). У статті також зазначено, що з лютого 2022 року ОНДІСЕ активно займається розвитком системи «Платформа», яка дозволяє інституту зберігати всі

інформаційні ресурси, зокрема електронний архів, що містить 90% експертних висновків. А вже у серпні 2022 року лабораторія психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень ОНДІСЕ вперше успішно реалізувала можливість переходу на виключно електронні експертні висновки [4, с. 15].

Окрім вже вищезгаданих технологічних інструментів, слід також зазначити, що одним із найвагоміших досягнень у цій сфері стало впровадження автоматизованих систем та штучного інтелекту. Ці технології не тільки пришвидшують процес судових розслідувань, але й допомагають виявляти зв'язки та шаблони, які можуть бути недоступні для людського сприйняття. Автоматизація значно підвищує продуктивність, зменшує ймовірність помилок та зміцнює довіру до результатів експертизи. А зі збільшенням обсягу цифрових доказів, виникає потреба у висококваліфікованих експертах та ефективному управлінні великими даними [5, с. 215]. Тому, у сучасних умовах цифровізації важливим також постає питання щодо підготовки та адаптації фахівців до нових технологій, адже вони повинні мати змогу ефективно їх використовувати, не відстаючи від сучасних стандартів та вимог. Це легко забезпечити шляхом безперервного навчання та оновлення своїх знань. Окрім традиційних форм навчання, таких як семінари та курси, варто впроваджувати онлайн-освіту, вебінари та сертифікаційні програми, які дозволяють фахівцям вчитись у зручному для них темпі. Крім того, важливо забезпечити практичні тренінги, які надають можливість відпрацювати нові навички на реальних кейсах.

Отже, запровадження інноваційних технологій у судово-експертну діяльність кардинально змінює підхід до розслідувань і надання експертних висновків. Цей процес є важливим та необхідним кроком для адаптації до сучасних викликів та вимог, що постають перед правовою системою. Сучасні інструменти дозволяють проводити експертизи швидше, точніше й об'єктивніше, що сприяє ефективнішій боротьбі із кримінальністю та забезпеченню справедливого судового розгляду. Разом із подальшим розвитком технологій ми можемо очікувати ще більших проривів у цій важливій галузі правосуддя. Однак, для успішної реалізації таких змін необхідно не лише впровадження нових технологій, а й підготовка фахівців, створення відповідної нормативно-правової бази та забезпечення інтеграції нових підходів у традиційні процедури. Тільки за умови комплексного підходу можливо досягти істотного прогресу у сфері судово-експертної діяльності, що в кінцевому рахунку позитивно вплине на справедливість і ефективність правосуддя.

Використані джерела:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 05.10.2024).
2. Заяць Р. Експрес довідник судового експерта – інноваційний крок до цифрової трансформації судово-експертної діяльності. *Вплив інновацій на розвиток судової експертизи: від традиційних методів до цифрової трансформації*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 26 квітня 2024 року) / Укладачі: Зелінська М. Б., Хомич Н. П., Грицишин П. М., Чабанюк О. М. Львів: ЛНДІСЕ МЮ України, 2024. С. 62-66.
3. Ількова Н. Перспективи використання електронних документів під час проведення судової економічної експертизи в умовах цифровізації. *Вплив інновацій на розвиток судової експертизи: від традиційних методів до цифрової трансформації*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 26 квітня 2024 року) / Укладачі: Зелінська М. Б., Хомич Н. П., Грицишин П. М., Чабанюк О. М. Львів: ЛНДІСЕ МЮ України, 2024. С. 67-70.
4. Кішко Д. Цифровізація судово-експертної діяльності в умовах війни як шлях забезпечення безперервної роботи експертних установ. *Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Львів, Київ, Одеса 28 вересня 2023 року) : тези доповідей / відп. ред. Роман Заяць, Юрій Чечіль, Дмитро Кішко. Львів : Растр-7, 2023. С. 15-16.
5. Саєнко О. Досягнення судової експертизи: орієнтування в сучасних викликах і технологічних тріумфах. *30 років Закону України «Про судову експертизу»: сучасний стан та перспективи вдосконалення* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 лютого 2024 року) / відп. ред. А. Черемнова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 214-217.

ВЕКМАН М.І.,

студентка 2 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному суспільстві дотримання прав і свобод людини є однією з основних цінностей, які визначають демократичний розвиток держави.

Оперативно-розшукова діяльність є важливим інструментом для підтримання правопорядку та боротьби з кримінальністю, проте вона повинна здійснюватися у рамках законодавства, яке забезпечує захист прав людини. Важливо зазначити, що оперативно-розшукова діяльність часто пов'язана з втручанням у приватне життя громадян, що може призводити до конфліктів між необхідністю забезпечення безпеки та захистом особистих прав. З одного боку, правоохоронні органи мають обов'язок реагувати на злочини і підтримувати громадський порядок. З іншого боку, їхні дії не повинні порушувати основоположні права людини, такі як право на приватність, свободу слова та право на справедливий суд. Будь-які порушення конституційних прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності, ким або чим би вони не були вмотивовані, неприпустимі [2]. Отже, вивчення цього принципу в оперативно-розшуковій діяльності є не лише теоретично значущим, а й практично важливим для забезпечення справедливого та ефективного правосуддя.

Правові основи оперативно-розшукової діяльності в Україні визначаються рядом законодавчих актів, які встановлюють порядок здійснення цих заходів, а також визначають права правоохоронних органів і гарантії дотримання прав і свобод людини. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» регулює порядок проведення оперативно-розшукових заходів з метою забезпечення безпеки держави, боротьби з кримінальністю та захисту прав і свобод громадян. Не менш важливим законом країни є Конституція України, яка містить загальні положення про права і свободи людини. Ці положення повинні дотримуватися під час проведення оперативно-розшукових заходів. Також в Україні діє ряд міжнародних договорів та угод, що зобов'язують державу забезпечувати дотримання прав людини. Серед них Європейська конвенція про захист прав людини: цей документ встановлює основні права і свободи, які повинні гарантуватися кожній людині, та передбачає механізми їх захисту. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: цей пакт закріплює основні громадянські та політичні права, такі як право на життя, свободу слова, право на справедливий суд та інші. Ці міжнародні зобов'язання є важливими елементами правової системи України, сприяючи захисту прав людини на національному рівні.

Оперативно-розшукова діяльність зазвичай має на меті захист суспільства від кримінальності та підтримання правопорядку. Проте, незважаючи на ці благородні наміри, слід пам'ятати, що методи, які використовуються в цій сфері, можуть порушувати основні права людини. Забезпечення безпеки не повинно здійснюватися за рахунок основних свобод особи. Кожен громадянин має право на повагу до своєї приватності, свободи слова та інших прав, закріплених у міжнародних та національних нормативних актах. Крім того, кожна особа має право на справедливий судовий процес, що включає право на захист і доступ до інформації про обвинувачення. Усі докази, отримані під час оперативно-

розшукових заходів, повинні бути зібрані законно. Це забезпечує те, що права громадян не будуть порушені в ім'я безпеки, а правосуддя залишиться справедливим і прозорим.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» під час проведення оперативно-розшукової діяльності забороняється порушувати права і свободи осіб, а також юридичних осіб. Будь-які обмеження цих прав можуть бути лише винятковими та тимчасовими, і їх застосування можливе тільки за рішенням слідчого судді, з метою виявлення, запобігання чи припинення тяжких або особливо тяжких злочинів, а також у випадках, визначених законодавством України, для захисту прав і свобод інших осіб та безпеки суспільства. Якщо під час проведення оперативно-розшукових заходів були порушені права і свободи людини або юридичних осіб, або якщо не була підтверджена причетність особи, щодо якої ці заходи здійснювалися, це може стати підставою для відповідальності. Продовжуючи цю думку, важливо підкреслити, що дотримання прав і свобод людини в процесі оперативно-розшукової діяльності є не лише юридичним, але й етичним обов'язком правоохоронних органів, таких як Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Національна поліція, центральний орган виконавчої влади, що відповідає за охорону державного кордону, Управління державної охорони України, Бюро економічної безпеки України [3].

Тема дотримання прав і свобод людини в європейському контексті є надзвичайно важливою та багатогранною. Міжнародні стандарти, що регулюють умови утримання ув'язнених, в основному мають рекомендаційний характер. Проте багато норм і принципів, закладених у Європейських пенітенціарних правилах, є загальновизнаними та обов'язковими до виконання. Країни Європи також ухвалюють спеціалізовані закони, які деталізують і розширюють конституційні права. Наприклад, у Великій Британії діє Закон про права людини 1998 року, який інтегрує Європейську конвенцію з прав людини в національне законодавство. Це надає можливість громадянам звертатися до суду за захистом своїх прав у разі їх порушення [1]. Порівняльно-правове дослідження захисту прав, свобод і законних інтересів громадян в пенітенціарних установах країнах ЄС дає можливість оцінити, в яких аспектах національне законодавство повністю відповідає загальноприйнятим підходам, а в яких випадках це суперечить з переважаючими в ЄС тенденціями.

Важливо зазначити що, дотримання прав і свобод людини має значний вплив на ефективність оперативно-розшукової діяльності. Дотримання прав людини забезпечує законність дій правоохоронних органів. Також допомагає уникнути помилок, таких як незаконні затримання або обшуки, які можуть призвести до невірних звинувачень і засуджень невинних осіб. Не менш важливим є репутація країни на міжнародному рівні. Країни, що дотримуються прав

людини, зазвичай мають кращу міжнародну репутацію, що може сприяти їхній співпраці з іншими державами у боротьбі зі злочинністю та тероризмом. Узагальнюючи, дотримання прав і свобод людини є не лише етичним і юридичним зобов'язанням, але також має значний вплив на ефективність оперативно-розшукової діяльності.

У процесі дослідження теми було встановлено, що забезпечення прав людини є невід'ємною складовою ефективною та легітимною діяльності правоохоронних органів. Оперативно-розшукова діяльність, як важливий інструмент у боротьбі з кримінальністю, повинна здійснюватися в межах законодавства та з урахуванням міжнародних стандартів прав людини. Аналіз чинного законодавства, міжнародних стандартів і практики вказує на наявність суттєвих прогалин у механізмах контролю за діяльністю правоохоронних органів, що може призводити до зловживань і порушень прав людини. Ключовою умовою для поліпшення ситуації є впровадження системи навчання правоохоронців принципам дотримання прав людини, а також створення незалежних органів для моніторингу та розгляду скарг.

Використані джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Вікіпедія, Вільна енциклопедія*, 15 жовтня 2023.
2. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навч. посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, та ін.; за заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 400 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

ГЕНТОШ С.М.,

студент 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року повністю змінило умови функціонування митної системи України. Масштабні руйнування інфраструктури, блокади портів, зростання гуманітарних

потоків через державний кордон, збільшення обсягів контрабанди та зміна орієнтації логістичних маршрутів стали новими викликами на шляху розвитку нашої країни.

Митна система в цій ситуації відіграє ключову та дуже важливу роль у забезпеченні економічної безпеки, національної стабільності та інтеграції України до європейського економічного простору.

Митна система України уособлює невід'ємну частину державного апарату та забезпечує контроль над переміщенням товарів через митний кордон, боротьбу з незаконним ввезенням та вивезенням товарів, наповнення бюджету за рахунок митних зборів та розвиток міжнародної торгівлі [1]. В основі правового регулювання лежить Митний кодекс України, прийнятий у 2012 році, який визначає принципи роботи митних органів [1].

Ключовими функціями митної системи є:

- контроль над дотриманням митного законодавства;
- збір митних платежів;
- забезпечення економічної безпеки держави;
- сприяння зовнішньоекономічній діяльності.

Збройна агресія з боку росії викликала низку змін у функціонуванні митної системи, оскільки в першу чергу це призвело до втрати контролю над частиною кордону. Неконтрольовані ділянки кордону стали каналами для незаконного переміщення товарів. Як приклад, за оцінками Міністерства фінансів втрати від контрабанди могли перевищити 20 млрд грн [2].

Блокування шляхів та знищення інфраструктури змусили прилаштовуватись до сьогоденних умов логістичну систему, через що, доведеться перенаправляти транспортні потоки та в результаті збільшилось навантаження на митні пункти західного кордону.

Зростає незаконне ввезення та вивезення товарів через окуповані території, оскільки здійснюються неконтрольований експорт вугілля, металів та іншої продукції. Водночас на ринок України надходять товари без сплати митних платежів.

Також на митниці зросло навантаження через необхідність швидкого оформлення гуманітарної допомоги, як для постраждалих регіонів, так і для військовослужбовців.

У січні-травні 2022 року експорт товарів з України скоротився на 5 млрд доларів США, до 19,6 млрд доларів. Зростання на 36,9% у перші два місяці не компенсувало падіння на 50,3% у березні – травні.

Основними причинами стали скорочення експорту металів на 37,6%, мінеральних продуктів на 38,4%, продовольства на 6,4% машин на 17,3%. Натомість зросли поставки паливно-енергетичних товарів і деревини. Частка

продовольства в структурі експорту зросла з 37,5% до 44%, металів – знизилася з 22,9% до 17,9% [3].

Розглядаючи інформацію від Державної митної служби, кількість адміністративних справ щодо порушень митного законодавства у 2023 році зросла на 25% порівняно з 2021 роком [2].

Незважаючи на такі проблеми та зміни в митній політиці України, вона все ж таки була спрямована на забезпечення національної безпеки, підтримку економіки та максимальне сприяння імпорту критично важливих товарів.

До основних заходів включали:

- Спрощення митних процедур для імпорту гуманітарної допомоги, озброєння, військової техніки, енергоресурсів та критично важливої товарів, що сприяло швидшому надходженню вантажів до країни [4].

- Запровадження обмежень та заборон на експорт стратегічно важливих товарів для забезпечення внутрішніх потреб держави [4].

- Співпраця з митними органами ЄС та Великої Британії для боротьби з обходом санкцій і контрабандою з росії [4].

Попри складнощі воєнного стану, митна служба України проявила оперативність і адаптивність до нових викликів. Водночас бойові дії значно ускладнюють її повноцінну роботу. Подальша модернізація митної системи є ключовою для економічного відновлення та посилення інтеграції у світову торгівлю.

Як висновок, збройний конфлікт суттєво ускладнив функціонування митної системи України, проте на зважаючи на це продовжується впровадження реформ та посилення міжнародної співпраці, що дозволяє і надалі забезпечувати її адаптацію до сьогоденних умов життя.

Потрібно і надалі продовжувати працювати над розширенням міжнародної взаємодії із сусідніми державами, використовувати сучасні технології для контролю та аналізу, а також працювати над залученням інвестицій для модернізації митної інфраструктури.

Використані джерела:

1. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI : станом на 31 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 21.11.2024)

2. Звіт Міністерства фінансів України про втрати бюджету через контрабанду (2023 р.).

3. Микуляк О.В. Митні Відносини України та світу в умовах війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 17. С. 110.

4. Тімошенко Н.М., Дідик О.О., Смоляр Л.В. Митна політика України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61.

ДОБРЯНСЬКА Є.Є.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцентка Василяка О.К.*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗМІНИ ДО МИТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПОЧАТОК ВЕЛИКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В умовах воєнного стану бізнес в Україні кожен день стикається із новими викликами. Незважаючи на економічний спад та наслідки військової агресії російської федерації, підприємці в Україні продовжують успішно працювати, а держава намагається всіляко покращувати можливості для ведення бізнесу.

Станом на сьогодні як ніколи постало питання справедливого балансу між інтересами бізнесу та держави.

Україна вже давно обрала євроінтеграційний курс і поступово змінює своє законодавство з урахуванням вимог Європейського Союзу. Митне право не є виключенням. Такі новації є обов'язковою умовою в рамках виконання угоди між Україною та Європейським Союзом.

18 жовтня 2024 року в «Голосі України» було офіційно опубліковано Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» (документ №3926-IX).

Відповідний нормативно-правовий акт є результатом спільної праці між офісом підтримки реформ, законодавцями, бізнесом та громадськістю.

Прийняті зміни є суттєвими за обсягом. Вони наближають Україну до повного застосування митного законодавства Європейського Союзу та фактично завершують впровадження основної частини митного права ЄС (EU *acquis*) у законодавство України. Наступними масштабними змінами до митного законодавства України буде вже прийняття нового Митного кодексу України, який повністю ґрунтуватиметься на Митному кодексі ЄС [1].

Відповідні зміни в першу чергу направлені на поліпшення умов ведення бізнесу з орієнтацією на норми європейського права.

У Державній митній службі України неодноразово зазначали, що такий перехід від старих правил ведення зовнішньоекономічної діяльності до нових правил є «м'яким» варіантом євроінтеграційних змін, які поступово направлені на відновлення та зміцнення справедливого балансу між бізнесом та державою.

Окрім цього, відповідні зміни мають на меті привнести в українське митне законодавство, яке досить тривалий час було статичне, європейські принципи, цінності та підходи.

Основними новаціями Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» є:

- запровадження концепції митного представництва, аналогічної тій, що функціонує в країнах ЄС, з розділенням видів представництва на пряме та непряме, розмежування обов'язків і відповідальності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та його митного представника;
- поступовий протягом 18 місяців перехід підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, на систему авторизацій, аналогічну тій, що діє в ЄС: запровадження для митних брокерів, утримувачів митних складів, складів тимчасового зберігання та інших єдиної системи критеріїв та умов для всіх митних авторизацій;
- запровадження європейської моделі типів митних складів та розширення спектру послуг;
- розширення можливості для авторизованих економічних операторів підтверджувати достатність свого фінансового стану;
- запровадження європейського підходу щодо застосування митних режимів;
- приведення у відповідність до регламентів ЄС положення Митного кодексу щодо доставки, пред'явлення товарів, а також їх зберігання під митним контролем;
- скасування необхідності виклику митника для здійснення переміщення товарів між об'єктами підприємства, на які отримано різні авторизації (наприклад, між митним складом та авторизованим вантажовідправником або вантажоодержувачем в межах однієї території підприємства);
- розвиток пост-митного контролю та поєднання його із заходами митного аудиту;
- удосконалення положення щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України [2].

Відповідні зміни ще не є повним оновленням українського митного законодавства, це лише частина необхідних змін та новацій. Проте навіть вона оцінена митними експертами як позитивний крок на шляху до вдосконалення митного законодавства.

В Україні відповідні зміни впроваджують міжнародні стандарти, які застосовуються та визнані усіма світовими державами.

Як зазначає виконуючий обов'язки Голови Державної митної служби України Сергій Звягінцев: «процедури, пов'язані з митним оформленням товарів у ланцюзі міжнародних постачань, прозорі та безпечні, а відносини підприємств з митними органами побудовані на взаємній справедливості та відповідальності» [3].

Одним із головних завдань вищевказаних нововведень та зміни курсу на загальноєвропейський є удосконалення механізмів поєднання публічних та приватних інтересів у митному праві. Держава, переслідуючи публічні цілі, повинна орієнтуватися і на приватноправові начала, а саме на інтереси бізнесу та підприємців. Нові законодавчі інструменти повинні посприяти встановленню справедливого балансу між інтересами держави та бізнесу.

Використані джерела:

1. Державна митна служба України: веб-сайт. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/verkhovna-rada-priiniala-zakon-shcho-nablizhaie-ukrayinu-do-povnogo-zastosuvannia-mitnogo-zakonodavstva-ies-i-dozvolit-biznesu-adaptuvatisia-do-onovlenikh-pravil-pered-perekhodom-do-novogo-mitnogo-kodeksu-1720> (дата звернення: 21.11.2024).
2. Liga Zakon : веб-сайт. URL: biz.ligazakon.net/news/231305_opublikovano-zmni-do-mitnogo-kodeksu-shcho-voni-peredbachayut (дата звернення: 21.11.2024).
3. Економічна правда : веб-сайт. URL: www.epravda.com.ua/columns/2024/11/7/721511 (дата звернення: 22.11.2024).

ДЯЧЕНКО А.В.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Волкович О.Ю.*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

У червні 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, через що до кінця 2024 року Європейська комісія має розробити рамки переговорів. У змісті цих переговорів сільське господарство та розвиток сільськогосподарських територій відіграє важливу роль, тому що 11-й з 33 розділів переговорного процесу, відведене саме цьому питанню. З огляду на

масштаб українського аграрного сектору, цей розділ може стати одним із ключових у діалозі між Україною та Європейською комісією.

Договір контрактації сільськогосподарської продукції є однією з важливих складових аграрної діяльності, яка визначає відносини між виробниками та переробниками продукції. Цей вид договору передбачає передачу сільськогосподарської продукції виробниками у власність переробників або інших суб'єктів ринку, з метою її подальшої переробки або реалізації. Однак у процесі виконання таких договорів виникає низка проблем, пов'язаних із правовим регулюванням та взаємовідносинами сторін [1, с.195].

Для регулювання відносин у сфері закупівлі сільськогосподарської продукції виробниками, сторони укладають договір контрактації сільськогосподарської продукції. Договір контрактації визначається у статті 272 Господарського кодексу України як угода, за якою одна сторона (виробник) зобов'язується передати іншій стороні (заготівельнику) вирощену або вироблену продукцію у визначений строк, а заготівельник зобов'язується її прийняти та оплатити. Оскільки предмет договору є істотною умовою, важливо чітко визначити його та відокремити від об'єкта. Відповідно до договору контрактації, виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виготовити певну продукцію, зазначену у договорі, та передати її у власність заготівельнику (контрактанту) або іншій особі, вказаній ним. Заготівельник, у свою чергу, зобов'язується прийняти продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору.

Відповідно до частини 1 статті 272 Господарського кодексу України, закупівля сільськогосподарської продукції для потреб держави відбувається за допомогою договору контрактації, що укладаються на підставі державного замовлення на постачання продукції. Згідно з частиною 2 цієї статті, виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується передати виготовлену продукцію заготівельному або переробному підприємству (контрактанту) у визначені строки, в певному обсягах та асортименті, які були узгоджені в договорі контрактації. У свою чергу, контрактант має обов'язок сприяти виробнику на етапах виробництва, прийняття продукції та її оплати.

Із змісту вищезазначеної норми Господарського кодексу України випливає, що особливістю цього договору є його суб'єктний склад. Зокрема, контрагентом, який виступає від імені держави, є підприємство або організація, завданням яких є заготівля, закупівля чи переробка. Погоджуючись із думкою Х.А. Гайдаржи, варто зазначити, що контрактантом можуть бути як держава в особі уповноважених органів - розпорядників державних коштів, так і приватні особи, що бажають скористатися перевагами саме договору контрактації, а не стандартними договорами купівлі-продажу сільськогосподарської продукції [4, с.

63]. Точка зору Х.А. Гайдаржи є цілком обґрунтованою, проте варто зазначити, що фізичні та юридичні особи також можуть бути стороною договору контрактації сільськогосподарської продукції, але лише на умовах, які визначені Цивільним кодексом України.

Незважаючи на те, що на законодавчому рівні немає чіткого визначення предмета договору контрактації сільськогосподарської продукції, важливо також врахувати об'єкт договору. Об'єкт договору є тими характеристиками, які дозволяють відрізнити його від суміжних угод, таких як договір купівлі-продажу або поставки. Предмет правового регулювання в контексті договору контрактації охоплює суспільні відносини між виробником та заготівельником (контрактантом).

Виробник зобов'язується виготовити сільськогосподарську продукцію, що визначена договором (включаючи вид, категорію, сорт, назву тощо), та передати її у власність заготівельнику або зазначеному ним одержувачу. Таким чином, предметом договору контрактації є процес виробництва і подальша передача сільськогосподарської продукції. Важливо зазначити, що договір контрактації стосується майбутньої продукції, яка вирощується або виробляється після укладення угоди.

Об'єктом договору є сільськогосподарська продукція, яку виробник зобов'язується виготовити та передати у власність заготівельнику або іншій визначеній особі. Відповідно до визначення договору контрактації, тільки продукція, вирощена самим виробником, може бути реалізована за цим договором.

У рамках реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» аграрний сектор визначено як один із ключових напрямків реформ. Стратегія спрямована на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства шляхом підтримки фермерів, розвитку кооперативів та впровадження інноваційних технологій. Особливий акцент робиться на гармонізації українського аграрного законодавства з європейськими стандартами, що має безпосередній зв'язок із договорами контрактації як інструментом забезпечення стабільності взаємовідносин між виробниками та переробниками. Основні напрями реформ у межах цієї Стратегії включають: 1) підвищення ефективності договірних відносин у сільському господарстві; 2) розвиток і впровадження сучасних стандартів якості продукції; 3) зниження правових ризиків для агровиробників шляхом створення прозорих умов договорів.

Одним із ключових проблемних аспектів договору контрактації є недосконалість правового регулювання цього інституту в Україні. Хоча Цивільний кодекс України та інші нормативні акти містять загальні положення про договори контрактації, вони не завжди враховують специфіку

сільськогосподарського виробництва та обсяг прав і обов'язків сторін [2, с.58]. Це призводить до ситуацій, коли сторони не можуть повною мірою захистити свої права або зобов'язання в суді або на практиці.

По-перше, варто звернути увагу на проблему встановлення чітких вимог до якості та кількості сільськогосподарської продукції. У багатьох випадках договір контрактації містить узагальнені умови про якість продукції, що може створити проблеми під час виконання договору. Продукція сільського господарства за своєю природою може змінювати свої властивості в залежності від погодних умов, методів виробництва або зберігання, що ускладнює її стандартизацію. Дія природних факторів, сезонність і специфічність сільськогосподарських продуктів ускладнюють точне виконання зобов'язань щодо обсягів. Це часто призводить до спорів між виробником і контрактантом щодо відповідності продукції встановленим нормам, що підвищує ризик невиконання зобов'язань.

Другою проблемою є питання своєчасної оплати. Багато виробників сільськогосподарської продукції стикаються із затримками в оплаті або навіть із відмовою переробників здійснити оплату після отримання продукції. В українському законодавстві чітко не регламентовано відповідальність сторін за такі порушення, що може спричинити значні фінансові втрати для виробників, які залежать від своєчасного отримання коштів для ведення господарської діяльності.

Третім важливим питанням є форс-мажорні обставини. У сільськогосподарському секторі форс-мажорні фактори, такі як несприятливі погодні умови, пошкодження врожаю шкідниками або хворобами, мають значний вплив на здатність виконувати договірні зобов'язання. Проте, далеко не всі контракти чітко визначають порядок дій сторін у разі настання форс-мажору. Це ускладнює вирішення конфліктів і може призвести до розірвання договору, збитків для виробників і переробників [3, с.88].

Окремо варто виділити проблему правового захисту сторін. Виробники, особливо малі фермерські господарства, часто не мають доступу до кваліфікованої юридичної допомоги або ресурсів для захисту своїх прав у разі порушення договору. Це створює дисбаланс у відносинах між великими компаніями, які є контрактантами, і дрібними виробниками, що ускладнює справедливе вирішення спорів.

Іноземне інвестування в сільськогосподарський сектор є важливим елементом розвитку аграрної сфери, особливо в умовах глобалізації. Залучення іноземних інвесторів може сприяти модернізації технологічних процесів, збільшенню продуктивності та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції. Іноземний досвід у галузі сільськогосподарського виробництва та договірної системи контрактації

продукції може надати Україні цінні уроки для удосконалення правового регулювання цієї сфери.

У багатьох країнах світу договірна система контрактації сільськогосподарської продукції є ефективним механізмом для взаємодії між виробниками та заготівельниками. Наприклад, у Сполучених Штатах та Європейському Союзі широко використовуються довгострокові контракти між агровиробниками та переробними підприємствами. Це дозволяє знизити ризики для обох сторін: виробники мають гарантований збут продукції, а переробники отримують стабільні поставки сировини.

У країнах, таких як Нідерланди та Франція, договори контрактації сільськогосподарської продукції чітко регулюються законом і містять детальні положення щодо стандартів якості продукції, термінів поставки та умов оплати. Це дозволяє мінімізувати правові суперечки між сторонами та створює прозору систему взаємовідносин у аграрному секторі. Досвід цих країн може бути корисним для України, де питання правового регулювання договорів контрактації потребує удосконалення.

У межах європейських програм, таких як CAP (Common Agricultural Policy), значну увагу приділяють розробці механізмів підтримки агровиробників, включаючи договори контрактації. Зокрема, європейський досвід показує, що чітке регулювання таких угод дозволяє: забезпечити рівність інтересів між виробниками та переробниками, захистити права дрібних фермерів через надання юридичних гарантій виконання договорів та сприяти зменшенню ризиків, пов'язаних із погодними умовами чи ринковими змінами, завдяки державній підтримці. Україні варто врахувати ці підходи в процесі адаптації аграрного законодавства до європейських стандартів, особливо у контексті переговорів про вступ до ЄС.

Соціальна справедливість в цьому питанні має на меті захист прав усіх суб'єктів. У договорі контрактації сільськогосподарської продукції справедливість полягає у створенні рівноправних умов як для виробників, так і для осіб, які закупають дану продукцію, що стає особливо актуальним для нашої держави в умовах глобальної економічної нестабільності, через зовнішні фактори. Держава повинна гарантувати фінансову стабільність, право на справедливую винагороду та можливість отримання правового захисту для виробників та інших суб'єктів. Аграрний сектор характеризується залежністю від природних та ринкових ризиків, що послаблює позиції дрібних виробників у переговорах із великими закупівельними підприємствами. Глобальні трансформації, зокрема коливання цін на аграрну продукцію, вимагають від держави впровадження програм підтримки малих агровиробників та створення умов для зменшення їхніх ризиків у договірних відносинах.

Отже, договір контрактації сільськогосподарської продукції має низку проблемних аспектів, пов'язаних із правовим регулюванням та практичним виконанням. Для покращення ситуації необхідно вдосконалити законодавчу базу, щоб забезпечити чіткі механізми врегулювання спорів, визначення відповідальності сторін та захисту прав виробників і переробників. Важливою складовою також є розвиток юридичної підтримки фермерів та інших сільськогосподарських виробників, що сприятиме більш прозорим і справедливим відносинам у сфері контрактації.

Використані джерела:

1. Вотчал О. В. Проблемні аспекти предмета договору контрактації сільськогосподарської продукції. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонова, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 194-197.

2. Єрмоленко В.Є. Сільськогосподарська продукція як аграрно-правова категорія. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 6. С. 58–61.

3. Марич Х. Договір контрактації сільськогосподарської продукції. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 87–92.

4. Гайдаржи Х. Ф. Сільськогосподарський переробний кооператив як суб'єкт договору контрактації. *Теоретичні та практичні наукові інновації*. 2015. №13. С. 64-66.

5. Центр економічної стратегії. *Readiness of the Ukrainian agricultural sector for the EU accession* / Центр економічної стратегії. 2024. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/readiness_of_the_ukrainian_agricultural_sector_for_the_eu_accession.pdf.

ЗИМА К.С.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ГАРМОНІЗАЦІЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сьогоднішній світ дуже складно уявити без взаємодії держав між собою, яка охоплює всі сфери життя – економічні, політичні, наукові, культурні тощо. Саме

обмін досвідом, ресурсами та науковими знаннями є ключовим фактором у ефективному розвитку будь-якої країни. Завдяки цьому можна подолати будь-які виклики, сприяти добробуту своїх громадян, а також зміцнити економічні зв'язки своєї держави. Формування економічних інтересів здебільшого залежить від митної політики країни, яка має не лише захищати внутрішній ринок, але й налагоджувати міжнародну співпрацю та міжнародну інтеграцію. У зв'язку з цим важливо зважати на тенденції, що спостерігаються в митній справі інших країн. Сучасний розвиток митної сфери України перебуває на стадії реформування. Ключовим вектором розвитку зовнішньоекономічної діяльності України є невідпинний напрям до інтеграції європейського митного простору. Така політика не тільки наблизить українську економіку до стандартів європейського ринку, а також відкриває нові можливості для розвитку міжнародної торгівлі. У науковій літературі цей напрям розвитку митної справи України, знайшов своє відображення у понятті «гармонізація».

Н.М. Пархоменко вважає, що саме термін «гармонізація» найадекватніше характеризує мету цього процесу – узгодити національні норми в такий спосіб, щоб в обох випадках вони створювали однакові правові умови для діяльності суб'єктів господарювання в межах внутрішнього ринку [1].

Важливо зазначити, що адаптація митного законодавства України до законодавства ЄС неможлива, якщо неправильно розуміти правову природу норм ЄС. Оскільки, в результаті надання неправильної оцінки та нерозуміння особливостей норм митного законодавства ЄС, можуть виникнути негативні наслідки. Велику роль у процесі гармонізації відіграє організація юридичних текстів. Проблематика полягає у тому, що багато понять відрізняються за своїм значенням одне від одного. Зважаючи на це, необхідно трактувати кожне поняття, виходячи з судової практики та національного контексту. В іншому випадку, норми національних актів будуть недосконалими з боку юридичної техніки та не відображатимуть справжній сенс норм міжнародного права. Тому процес зближення митного законодавства України до законодавства ЄС повинен проходити послідовно.

Процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу розпочався з моменту підписання перших договорів між Україною та Європейським Союзом. Першою була підписана Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 14 червня 1994 року [2] метою, якої було налагодження дружніх та доброзичливих стосунків між Україною та країнами Європейської Союзу.

Гармонізація митних правил України до правил Європейського Союзу в рамках Поглибленої і всеохоплюючої вільної митної зони (DCFTA) стала

важливим кроком для України на шляху економічної інтеграції до Європейського Союзу. В положенні DCFTA чітко описано комплексну програму адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних із торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. За своїм змістом DCFTA є найбільшим масивом норм, спрямованих на адаптацію законодавства України та ЄС з метою однакового регулювання торговельних відносин. У рамках DCFTA українські виробники поступово адаптуються до європейських правил та регламентів, що підвищує якість українських товарів та послуг. Це допомагає конкурувати на європейському ринку українським брендам. Крім того, підвищується рівень захисту прав споживачів та забезпечуються вищі стандарти безпеки товарів та послуг, що продаються в Україні.

На теперішній час ЄС – найбільший торговельний партнер України. Війна, яку розпочала росія проти України 24 лютого 2022 року, внесла свої негативні корективи, в результаті яких Україна не могла вести ефективну торгівлю з країнами світу, у зв'язку зі знищенням виробничих потужностей. В результаті чого, 4 червня 2022 року набув чинності Регламент Європейського парламенту та Ради №2022/870 про тимчасові заходи лібералізації торгівлі. Відповідно до цього Регламенту, Україна повинна була дотримуватись європейських правил походження товарів та відповідних процедур у рамках Угоди про асоціацію, утримання від будь-яких нових обмежень на імпорт з ЄС, а також повага з боку України до демократичних принципів [3]. Ці правила діяли рік, але за допомогою них Україна змогла зміцнити свої позиції на європейському ринку, незважаючи на навантаження війни.

16 січня 2024 року у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект №10411 «Про внесення змін до Митного законодавства України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» [4], який ще на один крок зблизив національне та європейське законодавство. Зміни, які зареєстровані в законопроекті є досить суттєвими. Перш за все, термінологію Митного кодексу України буде стандартизовано згідно аналогічного списку ЄС та пропонується запровадити поняття митного представництва. Також, рекомендується застосування європейського досвіду в процедурах регулювання ряду важливих митних питань. До того ж, посилилась антикорупційна складова щодо митних органів, а саме оприлюднення на офіційному веб-сайті Держмитслужби знеособлених текстів рішень за результатами розгляду скарги протягом трьох днів з дня їх прийняття та право митних органів обмінюватися інформацією щодо митної вартості товарів в електронній формі у форматі міжнародних стандартів обміну електронною інформацією з митними органами іноземних держав. Митний кодекс ЄС має

високі вимоги щодо ввезення товарів, їх безпеку та відповідність стандартам. Це може посилити торгівельну безпеку України.

Імплементация європейських митних стандартів є необхідною умовою для подальших кроків вступу України до Європейського Союзу. Це є фундаментом для майбутньої повноправної участі України в європейському митному просторі ЄС, цим самим зміцнюючи положення, як потенційного члена Європейського Союзу. Тому даний законопроект може дати Україні безпекові та економічні гарантії та підвищити довіру з боку європейських партнерів, що є досить важливим.

Отже, Україна впевнено рухається до митного простору Європейського Союзу, незважаючи на те, що в Україні відбуваються військові дії. Співпраця та гармонізація митних правил та стандартів ЄС дає нові можливості Україні та зменшує перешкоди на шляху до європейських ринків. Процес адаптації митного законодавства України та законодавства ЄС повинен будуватися на таких принципах: узгодженість та відсутність протиріч між нормативними актами країн, обов'язковість виконання всіх зобов'язань з боку України, а також, поетапність та послідовність. У свою чергу, значна підтримка європейської спільноти є важливим фактором економічного виживання для України в умовах воєнного стану.

Використані джерела:

1. Пархоменко Н.М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 414.

2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Тип акта: Угода Установа: Україна. Дата ухвалення: 14 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 10.11.2024).

3. Європейський Союз офіційно скасував мита на українські товари | Міністерство економіки України. *Just a moment...* URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=78358afe-9840-4764-aa7a-6fddb77d89df&title=VropeiskiiSoiuzOfitsiinoSkasuvavMitaNaUkrainskiTovari> (дата звернення: 10.11.2024).

4. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу : Закон України від 22.08.2024 № 3926-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text> (дата звернення: 10.11.2024).

ІМШЕНИЦЬКА Т.А.,

студентка 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О.К.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: РІЛЬ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ДРОНІВ, ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ІНШИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розвиток сучасних технологій відкриває нові можливості для оперативно-розшукової діяльності (ОРД). Серед найбільш значущих досягнень останніх років – використання розвідувальних дронів, систем штучного інтелекту (ШІ) та інших інноваційних рішень, що суттєво підвищують ефективність правоохоронних органів.

У цій роботі буде розглянуто роль сучасних технологій у контексті оперативно-розшукової діяльності, їх переваги, недоліки та перспективи впровадження.

1. Використання розвідувальних дронів.

1.1. Можливості дронів у правоохоронній діяльності. Розвідувальні дрони є незамінним інструментом для збору інформації у важкодоступних місцях, спостереження за підозрюваними та документування місця події. Їх переваги включають:

- Можливість роботи у складних умовах: гірська місцевість, водні простори, зони стихійних лих.

- Непомітність та оперативність: дрони можуть залишатися непомітними для підозрюваних, що дозволяє зберегти конфіденційність операцій.

- Висока точність знімків та відеозаписів: завдяки сучасним камерам та сенсорам, дрони забезпечують детальну фіксацію подій.

- Моніторинг великих територій: це особливо актуально для пошукових операцій, пов'язаних із зникненням людей [2].

1.2. Виклики та ризики. Попри очевидні переваги, використання дронів супроводжується певними ризиками, такими як:

- Питання законності та приватності: використання дронів може порушувати права громадян на приватне життя, що потребує чіткого законодавчого регулювання.

- Залежність від технічного обслуговування: регулярне оновлення програмного забезпечення та підтримка технічної справності є ключовими для ефективної роботи дронів.

- Можливість зламу або перехоплення управління: дрони можуть стати мішенню для кібератак, що становить загрозу безпеці даних [3].

1.3. Приклади використання. У світі існує багато прикладів успішного використання дронів. Наприклад, у США дрони активно застосовуються для моніторингу кордону, а у Великій Британії – для контролю за незаконним обігом наркотиків.

2. Штучний інтелект у оперативно-розшуковій діяльності та сфери застосування. Штучний інтелект активно використовується у таких напрямках:

- Аналіз великих обсягів даних (Big Data): ШІ може швидко обробляти величезні масиви інформації, виділяючи ключові дані для розслідувань.

- Розпізнавання обличч та аналіз поведінки: це дозволяє ідентифікувати підозрюваних у громадських місцях або аналізувати підозрілі дії.

- Прогнозування вчинення кримінальних правопорушень: завдяки алгоритмам машинного навчання, правоохоронці можуть передбачати місця та час можливих кримінальних правопорушень.

- Чат-боти та автоматизовані системи: для збору свідчень чи первинного консультування громадян [1].

2.2. Переваги та обмеження. ШІ дозволяє:

- Автоматизувати рутинні процеси: наприклад, обробку документів чи аналіз відеозаписів.

- Зменшити людський фактор: що знижує ризик помилок.

- Підвищити точність аналізу: за рахунок використання складних алгоритмів.

Проте існують і обмеження:

- Можливі упередження у навчальних даних: якщо система навчалася на нерепрезентативних даних, це може вплинути на її роботу.

- Етичні дилеми: використання ШІ у правоохоронній діяльності часто викликає дискусії щодо прав людини.

- Залежність від технологічної інфраструктури: у випадку технічних збоїв можуть виникати серйозні проблеми [1].

2.3. Реальні кейси. У Китаї система розпізнавання обличч, заснована на ШІ, допомогла знайти сотні підозрюваних у громадських місцях. Водночас, у США алгоритми аналізу злочинної активності дозволили знизити рівень злочинності у великих містах.

3. Інші сучасні технології в ОРД та інтернет речей (IoT).

3.1. Інтернет речей забезпечує збір та обробку даних у реальному часі з таких пристроїв, як:

- Камери відеоспостереження.

- Смарт-гаджети (розумні годинники, телефони).

- Датчики руху чи звуку. Це дозволяє правоохоронцям оперативно реагувати на інциденти та отримувати нові докази.

3.2. Кібербезпека. Правоохоронні органи активно працюють над:

- Захистом конфіденційної інформації від кібератак.
- Створенням безпечних каналів зв'язку для оперативного обміну даними.
- Використанням систем виявлення загроз для запобігання атакам на критичну інфраструктуру.

3.3. Блокчейн. Блокчейн-технології забезпечують:

- Прозорість: дані про розслідування можуть бути відкритими для перевірки.

- Незмінність: інформація, збережена у блокчейні, не може бути змінена без слідів, що є критично важливим для доказової бази.

3.4. Біометричні технології. Використання біометрії дозволяє:

- Ідентифікувати осіб за відбитками пальців, райдужною оболонкою ока чи голосом.

- Створювати надійні системи доступу до конфіденційної інформації.

4. Перспективи впровадження технологій. Розвиток сучасних технологій вимагає постійного вдосконалення законодавчої бази, навчання персоналу та інвестування в інновації.

4.1. Законодавча база. Необхідно створити нормативно-правові акти, які регулюватимуть:

- Використання дронів та ІІІ.
- Захист прав громадян на приватність.
- Порядок використання цифрових доказів у суді.

4.2. Освітні програми. Підготовка кадрів є ключовою для ефективного використання технологій. Це включає:

- Навчання роботі з новими системами.
- Ознайомлення з етичними аспектами використання технологій.

4.3. Нові технології. У майбутньому можна очікувати появу:

- Квантових обчислень: для обробки надзвичайно великих обсягів даних.
- Розширеної реальності (AR): для тренувань та моделювання сценаріїв розслідувань.

У висновку зазначимо, що сучасні технології відкривають широкі можливості для оперативно-розшукової діяльності, забезпечуючи більш ефективне виконання завдань правоохоронних органів. Проте їх впровадження вимагає комплексного підходу, який включає технічну, правову та етичну складові. Важливо забезпечити баланс між ефективністю технологій та дотриманням прав людини, щоб нові інструменти слугували на благо суспільства.

Використані джерела:

1. Гришанова Н. Правове регулювання штучного інтелекту: у НААУ створено Робочу групу. ЛІГА:ЗАКОН. 09.03.2023. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/218005_pravove-regulyuvannya-shtuch-nogo-ntelektu-u-naau-stvoreno-robochu-grupu (дата звернення: 20.04.2023).

2. Кобець М. В. Поняття та правові підстави застосування безпілотних летальних апаратів у правоохоронних органів. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (03 березня 2017 р., м. Хмельницький)*. Хмельницький: Нац. акад. держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. 2017. С. 796-798.

3. Мовчан А. В., Мовчан М. А. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 104-110.

КОЛОБОВНИКОВ С.С.,

студент 1 курсу магістратури

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – ст. викладачка Данильченко О.В.

ПРАВО НА ДОСТУП ДО МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ» ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Актуальність обраної теми обумовлена активною цифровою трансформацією багатьох сфер діяльності в Україні (управління, комерція, навчання, адміністративні послуги, тощо). Як приклад, у житловій сфері, йдеться мова про створення Системи управління багатоквартирними будинками (СУББ) [1]. За результатами всеукраїнського опитування, 80% українців щодня користувалися Міжмережжям [2]. Незважаючи на прогресивний вектор у сфері цифровізації та доволі великої кількості інтернет-користувачів, в Україні існує проблема цифрового розриву. «Цифровий розрив» означає розрив щодо доступу до інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та Всесвітньої мережі загалом на різних рівнях (на рівні осіб, громад, держав тощо). Причинами цифрового розриву в Україні є низький рівень цифрової грамотності частини населення та відсутність швидкісної мережі у низці сіл та селищ. Проблему цифрового розриву посилено через повномасштабне російське вторгнення (масовані російські обстріли, які призвели до пошкодження інфраструктури, частина територій

перебуває під окупацією та появи такої вразливої соціальної групи як внутрішньо переміщені особи) [3].

На наш погляд, є потреба в закріпленні права на доступ до Інтернету, як права на комунікацію і доступ до інформації, залучення населення до вирішення важливих для суспільства питань (подальшого розвитку демократії і самоврядування), визначитися з охороною і захистом цього права (в тому числі захисту персональних даних), а також «правом бути забутим» в мережі «Інтернет».

В Україні була спроба закріплення на законодавчому рівні права на доступ до Інтернету. Так, у 2015 році було зареєстровано Проект Закону, де зазначалося, що у Цивільному кодексі України повинно бути записано про право фізичних осіб на доступ до Міжмережжя. За законопроектом було гарантовано, що обмеження цього права можливе лише за рішенням суду [4]. В серпні 2019 року Проект Закону було відкликано. У вересні 2019 року, було прийнято Положення про Міністерство цифрової трансформації України (далі – Положення). У статті 3 Положення зазначається, що розвиток інфраструктури доступу до Інтернету та телекомунікацій є одним із основних завдань Мінцифри [5].

Щодо регламентації права на доступ до Інтернету в Європі, то при Комітеті міністрів Ради Європи було прийнято Рекомендацію до держав-членів щодо Інтернет-свободи (далі – Рекомендація). Аналіз Рекомендації дає підстави впровадити основні правила: Інтернет повинен бути доступним (без будь-якої дискримінації) як особі, групі осіб, громадськості. Цей доступ повинен підтримуватися державою, освітніми установами і приватними власниками. Особлива увага повинна приділятися забезпеченню доступу вразливим верствам: особам з особливими потребами, особам з низьким рівнем доходів, особам, які проживають у віддалених районах [6]. Доступ до мережі «Інтернет» розглядається як невід’ємне право на свободу вираження поглядів, обмеження його можливе з додержанням судом або адміністративним органом законності, легітимності і пропорційності.

На міжнародному рівні, одним з актів, який регламентує доступ до Інтернету є Резолюція про заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті, яка була прийнята Радою ООН з прав людини у 2021 році (далі – Резолюція). Так, Резолюція наголошує «на важливості застосування підходу, що ґрунтується на правах людини, під час надання і розширення доступу до Інтернету, а також того, щоб Інтернет був відкритим, доступним і підтримувався шляхом участі багатьох зацікавлених сторін» [7]. У Резолюції також вказується, що сприяння доступу доступній та інклюзивній освіті, охороні здоров’я, правосуддю та іншим публічним послугам на глобальному рівні можливе завдяки підтримці та активізації зусиль для сприяння доступу до Міжмережжі. Тому

можемо визначити, що доступ до Всесвітньої мережі є засобом вирішення проблеми цифрового розриву, і завдяки цьому досягти соціальної справедливості. У березні 2023 року Верховний комісар ООН з прав людини Фолькер Тюрк наголосив, що «можливо, настав час закріпити універсальний доступ до Інтернету як право людини, а не просто як привілей» [8]. Зі слів Верховного комісара стає зрозуміло, що хоча й прийнято чималу кількість актів щодо доступу до Інтернету на міжнародному рівні, але не було визначено доступ до Інтернету саме як право людини.

Підводячи підсумки, визначено, що окрім заходів, які проводить держава і бізнес для усунення цифрової розриву, таких як: відновлення інфраструктури, підвищення цифрової грамотності та впровадження національного роумінгу, слід також закріпити на законодавчому рівні право на доступ до Інтернету, як один із напрямків досягнення цифрової рівності. В Цивільному кодексі України визнати це право не тільки фізичної особи, але і юридичної особи, визначитися з гарантіями здійснення цього права, захисту у разі його порушення.

Використані джерела:

1. В найближчі два роки в Україні буде впроваджено «Систему управління багатоквартирними будинками» – рішення Уряду URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-naiblyzhchi-dva-roky-v-ukraini-bude-vprovadzhenno-systemu-upravlinnia-bahatokvartyrnymy-budynkamy-rishennia-uriadu>
2. Українці стали частіше користуватися інтернетом, 80% – онлайн щодня: соціопитування URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/_ukrayintsi-staly-chastishe-korystuvatysya-internetom-80-onlayn-shchodnya-sotsopytuvannya
3. Скільки українців не мають доступу до інтернету і коли ми подолаємо цифровий розрив. URL: <https://speka.media/skilki-ukrayinciv-dosi-ne-mayut-dostupu-do-internetu-i-shho-robiti-z-cifrovim-rozrivom-plg4x9>
4. Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету): Закон України : Проект URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55127
5. Питання Міністерства цифрової трансформації : постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>
6. Recommendation CM / Rec(2016) 5 [1] of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016806415fa%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016806415fa%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})

7. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet : resolution / adopted by the Human Rights Council URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3937534?v=pdf>

8. Верховний комісар ООН з прав людини до Ради ООН з прав людини “Можливо, настав час закріпити універсальний доступ до Інтернету як право людини, а не просто як привілей” URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2023/03/it-may-be-time-reinforce-universal-access-internet-human-right-not-just-privilege-high>

KONONIUK B.P.,

1st year bachelor student

Mykolaiv Educational and Scientific Institute of Law

at the National University «Odesa Law Academy»

Supervisor – PhD in Historical Sciences, Associate Professor Sugatska N. V.

IDEA OF SOCIAL JUSTICE: HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL APPROACH

Social justice is the basis of a democratic society, providing all its members with equal rights and opportunities. On November 26, 2007, the UN General Assembly declared February 20 as the World Day of Social Justice, which has been celebrated since 2009 [1]. Confirming commitments to the universally recognized principles of building a democratic state, Ukraine celebrates the date annually at the state level.

Social justice was considered and interpreted differently during society's centuries-old and permanent development.

Considering the moral aspect of justice, we note that it is a fundamental idea, a driving force that acts as a foundation for creating an ideal society. It is a value that is considered the core of the worldview and enables a rational assessment of the state of society.

In addition, social justice can be considered as a state, economic and legal component. In the course of history, the main opinions of prominent philosophers were formed on the mentioned problem, which is the foundation for the implementation and normative consolidation of the principle of justice in modern times.

The ancient Greek philosopher Socrates (approx. 470 – 399 BCE), one of the first to study the issue of justice, considered it one of the most valuable things that ensures the welfare of every person. In his opinion, it is directly related to morality and knowledge, although not in science, but in the deep understanding of bravery and justice. Socrates believed that a person with a complete understanding of the above virtues and, accordingly, an adequate amount of knowledge cannot intentionally commit unjust

actions. In addition, the philosopher paid attention to such an element as passions, which are not subject to rationality but to the instinctual component. In this regard, he noted the following: if a person is guided by passions, this indicates an insufficient amount of knowledge, their superficial understanding [2, p. 79, 80].

Plato (427 – 348 or 347 BCE), a representative of ancient Greek philosophy, paid attention to the problem of social justice as well. In his worldview, he considered justice as an indispensable component of society, which is the foundation of the development of the state. However, the implementation of this principle does not consist of the absolute equality of each population stratum but instead of the division of society into classes according to the mechanism ‘everyone does his own thing’. This mechanism appears in the political and legal aspects of justice. Each person has a purpose not only in nature but also in society. Individuals must be devoted to their work for the sake of justice: firstly, they are obliged to obey the law and defend the state; secondly – to manage society; and thirdly – to provide the population with the necessary food [4, p. 35].

Corresponding to the figures mentioned earlier, the ancient Greek philosopher Aristotle (384 – 322 BCE) had many differences in his philosophy regarding understanding of the phenomenon of social justice. According to his work *Nicomachean Ethics*, justice does not appear in a single form; it has its varieties: general and private. At the same time, these terms do not have a clear definition, so there are disagreements between the opinions of scientists regarding their interpretation. The famous researcher of Aristotle’s philosophy, English philosopher William Hardie (1902 – 1990), associated general justice with strict observance of laws by citizens, as well as private justice with equality and honesty as fundamental virtues. In addition, the differences between the types of justice, according to Aristotle, lie in the difference between the subjects of activity. Private justice is directly related to the state and officials, and general justice is directly related to each member of society. The philosopher’s position regarding the absence of a general form of social justice is explained by the fact that each nation must independently decide what form of state they need, what legislation should be, as well as other factors that directly affect the welfare of society. [2, p. 83 – 85].

Among the philosophers of the 19th century and their interpretation of the idea of social justice, one can single out the works of German philosophy representatives, such as Immanuel Kant, Karl Marx and Friedrich Engels.

Kant (1724 – 1804) considered the principle of justice as a moral and legal component of society and the state. Social justice appears as a voluntary act of an individual, taking into account the moral aspect, while the legal component includes the coercive power of the state aimed at maintaining law and order and other factors that ensure the existence of the state and society [4, p. 36].

Marx (1818 – 1883) and Engels (1820 – 1895), philosophers who connected the emergence of a state and law with class theory, had the same convictions regarding the principle of social justice. In their opinion, this principle presupposes the existence of the state, which performs the functions of redistribution of spiritual and material goods in order to meet the needs of all sections of society equally. Marxism saw the destruction of private property in social justice and the realization of the principle of division by labour. However, the states guided by Marxism implemented the principle of social justice mainly by creating a command-administrative system that acted as a distributor by force and used repression. In addition, the belief that the aforementioned distributor (leader, ruling party, etc.) should prevail in society; there was absolute control over all sections of society and their individuals. Considering these factors, the concept of socialist social justice contradicts all norms of a modern democratic legal state and limits the rights and freedoms of a person and a citizen. Under the guise of establishing justice in society, the socialist states of the 20th century often resorted to terror against their own population [4, p. 36 – 37].

Modern philosophers and social justice researchers single out the egalitarian theory of the American philosopher John Rawls (1921 – 2002), whose concept of the philosophy of law is currently the grounds for the US state policy implementation. In his theory, he considers the principle of justice as a means of regulating relations in society in order to avoid unjust actions. The good deeds of each subject should be based on honesty, which consists of unwavering compliance with the norms and principles of law. According to Rawls's philosophy, the lack of equality is allowed solely if society recognizes it as fair for itself and if it does not harm the least protected members. The philosopher singles out three central norms according to which his concept should be implemented: freedom, which is equal for all; accessibility to opportunities, taking into account the interests of the lowest strata of the population. Rawls's concept of justice should be implemented by avoiding both the socialist model of distribution of spiritual and material goods and avoiding a sharp difference in income between representatives of different strata of the population in the conditions of a market economy. In this way, justice is embodied without excessive interference of ideology in the process [3, p. 105 – 106].

Each individual has an inviolability based on the principle of justice, which cannot be violated even by a prosperous society. For this reason, social justice does not allow the loss of liberty by some to be justified by the greater good of others. In a fair society, there are unquestionably established liberties of citizens, and rights cannot be subject to political bargaining or interests. The only justification for injustice can be avoiding even greater injustice [5, p. 19 – 20].

Thus, the issue of social justice has occupied an essential place in the life of any society since ancient times. It should be understood that the existence of justice in

society, the state, the legal system or the economy is a relative phenomenon because the full realization of social justice involves a difficult path to its formation. Even in law-governed states, there may be gaps in justice concerns, though this does not harm the functioning and development of the state and society. The modern age is the age of global changes where social justice occupies a special place among the fundamental universals.

References:

1. World Day of Social Justice : Resolution of the UN General Assembly No. A/RES/62/10 adopted on December 18, 2007. General Assembly of the United Nations. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n07/464/37/pdf/n0746437.pdf>.
2. Блоха Я. Є. Принцип справедливості у філософії Платона та Арістотеля. *Філософські обрії*. 2016. № 36. С. 79 – 87.
3. Гриненко А. М. Соціальна справедливість як ключовий принцип у реалізації соціальної політики держави. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Сер. : Педагогіка. 2009. Т. 112. № 99. С. 104 – 107.
4. Сокурєнко В. В. Соціальна справедливість як державобудівничий принцип. *Науковий вісник Української академії внутрішніх справ*. 1996. С. 35 – 45.
5. Rawls John. A Theory of Justice: Original Edition. Harvard University Press, 1971. 624 p. <https://doi.org/10.2307/j.ctvjf9z6v>.

КРАВЦОВА С.М.,

студентка I курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОНЛАЙН-МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що у сучасному світі, де цифровізація активно змінює різні сфери життя, зокрема правові процеси, онлайн-медіація стає важливим інструментом для вирішення конфліктів. Це особливо актуально в Україні, де поширення інтернету та доступність технологій відкривають нові можливості для медіації, проте існують і значні виклики.

Загалом відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію», медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

10 листопада 2021 року правління ГО «НАМУ» ухвалило протокол №32, що має назву «Рекомендації для медіаторів з підготовки та проведення онлайн-медіації». Цей документ, створений професіоналами у сфері медіації, спрямований на підтримку медіаторів у подоланні труднощів, які виникають у їхній практиці в нових реаліях, зважаючи на різні життєві обставини та відсутність законодавчої бази. Головна мета рекомендацій – забезпечення безпечної та високопрофесійної роботи медіаторів у цифровому форматі [2].

Варто зазначити, що онлайн-медіація будь-якого формату накладає додаткове навантаження і вимагає підвищеної відповідальності як від медіатора, так і від учасників процесу, оскільки від їхньої взаємодії залежить успішність результату. Онлайн-медіація може бути обрана медіатором або проведена за ініціативою сторін, коли є підстави для відмови від особистих зустрічей. Вона є доречною в таких ситуаціях: якщо учасники не вбачають потреби в особистій присутності; якщо сторони або медіатор знаходяться на значній відстані один від одного; або якщо існують певні перешкоди – фізичні, економічні, часові чи інші ризики, пов'язані з переміщенням до місця зустрічі.

На нашу думку, онлайн-медіація має значний потенціал для розвитку як окремий інститут, особливо в умовах діджиталізації та воєнного стану в Україні. Це можна пояснити декількома ключовими аспектами. По-перше, онлайн-медіація є популярною формою альтернативного вирішення спорів, що зростає у своїй актуальності. По-друге, дослідники підкреслюють, що суд не повинен бути єдиним інститутом для вирішення конфліктів, адже це суперечить принципам громадянського суспільства, де важливими є незалежність від держави, чітке розмежування повноважень між державою та суспільством, а також розвиток інститутів самоорганізації, саморегуляції та плюралізму. Використовуючи альтернативні методи, зокрема онлайн-медіацію, сторони можуть скеровувати свої ресурси на вирішення інших нагальних викликів, замість того щоб витратити їх на тривалі та витратні судові процеси.

Онлайн-медіація та віртуальне посередництво, що здійснюються за допомогою відеоконференцій або телефонних дзвінків, мають чимало переваг навіть за звичайних умов. Вони дозволяють економити час та кошти на транспорт, що стає особливо актуальним у сьогоdnішніх обставинах, коли через обмеження з боку уряду, роботодавців або через медичні рекомендації багато юристів та їхніх

клієнтів обмежені в можливості пересування. Це також корисно для тих клієнтів, які обмежені у фінансах та не можуть дозволити собі повноцінний судовий процес.

У зв'язку з цим стає важливим аналіз правового регулювання онлайн-медіації в інших країнах, що може підказати можливі шляхи вдосконалення української онлайн-медіації.

Яскравим прикладом успішної моделі медіації є досвід Сінгапуру. 18 травня 2020 року Сінгапурський міжнародний центр медіації (SIMC) запровадив протокол SIMC COVID-19, спрямований на забезпечення швидкого, ефективного та економічно вигідного врегулювання міжнародних комерційних спорів у період пандемії. За інформацією з офіційного сайту SIMC, переважна більшість медіацій у межах цього протоколу завершується всього за один або два дні, а успішні результати досягаються у 80% випадків [3].

Цей протокол містить кілька важливих елементів і слідує встановленій процедурі. Для початку сторони мають подати заяву про спір через онлайн-форму на сайті SIMC і сплатити реєстраційний внесок у розмірі 250 доларів США. Після цього SIMC організовує процес медіації, який, як правило, починається протягом 10 робочих днів і відбувається онлайн, що є важливою особливістю протоколу [4].

21 травня 2020 року Північний окружний суд Каліфорнії, США, видав Загальний наказ № 72-3, яким відстрочив усі процеси з присяжними до 30 вересня 2020 року. У якості альтернативи деякі судді запропонували проводити засідання у форматі відеоконференцій. Для всіх цивільних справ була визначена можливість розгляду без фізичної присутності учасників, за винятком випадків, коли головуючий суддя дозволяв слухання по телефону або відеозв'язку. Крім того, наказ встановив пріоритет для кримінальних справ, тому розгляд цивільних справ міг бути відкладений на довший період [5].

Онлайн-медіація, не занурюючись у деталі, має низку викликів, які важливо враховувати учасникам процесу. Серед них: значна залежність якості спілкування від цифрової грамотності сторін, технічних характеристик зв'язку та обладнання, а також належного освітлення; труднощі у виборі зручної платформи для всіх учасників; складність для медіатора працювати з емоціями (зокрема, важкість об'єктивно оцінити психоемоційний стан учасників, підтримати їх у чутливі моменти та вплинути на сторону в афективному стані); труднощі з інтерпретацією змісту переговорів (складність сприйняття сенсу тексту при асинхронній комунікації, наявність орфографічних та пунктуаційних помилок); додаткове напруження через затримки у комунікації, викликані технічними проблемами та необхідністю постійних уточнень; збільшене навантаження на психологічні,

інтелектуальні та фізичні ресурси учасників; підвищений ризик порушення конфіденційності (через неуважність або навмисні дії учасників або сторонніх осіб, неправильний вибір місця для спілкування); а також зростання ризику хибної інтерпретації дій або подій у зв'язку з технічними обмеженнями.

Отже, онлайн-медіація відкриває нові можливості для розв'язання конфліктів у нашому цифровому світі, особливо на тлі воєнного стану та стрімкої діджиталізації. В Україні, де інтернет стає все доступнішим, онлайн-медіація може реально стати дієвою альтернативою традиційним судовим процесам. Досвід країн, як-от Сінгапур і США, наочно показує, що впровадження таких процедур може бути успішним і корисним. Однак у цьому форматі також є свої труднощі: технічні й психологічні аспекти дистанційної комунікації, які потрібно враховувати, щоб забезпечити якість послуг і конфіденційність. Тому для розвитку онлайн-медіації в Україні варто продовжувати вивчати міжнародний досвід і вдосконалювати правове регулювання – це допоможе зробити цей інститут повноцінною частиною нашої правової системи.

Використані джерела:

1. Закон України «Про медіацію» № 1875-IX від 16.11.2021 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 13.11.2024).
2. Протокол № 32 «Рекомендації для медіаторів щодо підготовки та проведення онлайн-медіації», затверджений правлінням ГО «НАМУ» від 10.11.2021 року. URL: <http://78.47.176.95/ua/info/mediators/uyenspyereashchkl-ses-sroamr-pyeeekashchkl/> (дата звернення: 13.11.2024).
3. Singapore Institute of Management. Covid-19 Protocol. 18th May 2020. URL: <https://www.mhscalgary.com/uploads/pGwjIOLv/SIMSMHSCOV19PROTOCOLS1.pdf> (дата звернення: 13.11.2024).
4. Розумна М. Актуальні проблеми та перспективи розвитку альтернативних способів урегулювання спорів в Україні: онлайн-медіація та посередництво. *Інформаційне право*. 2020. № 9. С. 147–153. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/27.pdf> (дата звернення: 13.11.2024).
5. Загальний наказ № 72-3 Суду Північного округу Каліфорнії від 21.05.2020 року URL: <https://www.cand.uscourts.gov/rules/generalorders/> (дата звернення: 13.11.2024).

УДОВИДЧЕНКО С.С.,

студентка 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарєва Н.М.

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Таке явище як «корупція» було відомо починаючи за часів Стародавнього Риму, тому ще тоді утворився такий крилатий вираз, що описує явно засуджувальне ставлення до корупції: «*Aequum est neminem cum alterius detrimento et injuria fieri locupletiores*», що з латині перекладається як «Справедливо, щоб ніхто не збагачувався неправомірно та на шкоду іншій особі». На жаль, це явище не залишилось десь в давнині, а перейшло у нашу сучасність.

Корупція – соціально негативне явище, яке наносить шкоду не тільки економічній безпеці держави, а й пересічним громадянам та бізнесу. Вирішення питань, що виникають протягом життя громадянина або діяльності юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності з використанням корупційних схем призводять до порушення не тільки антикорупційного законодавства; згубно впливає на фінансову, бюджетну стабільність, підриває авторитет органів публічної влади та держави в цілому [5, с. 144].

В статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» поняття «корупція» трактується так: корупція – використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [1].

З метою дослідження глобальних проблем в Україні, в період з 16 до 25 жовтня 2023 р. компанія «Active Group» за підтримки Future Research Foundation провели опитування громадян України (віком від 18-ти років), зі з застосуванням програми онлайн-опитувань «SunFlower Sociology» і технології телефонного інтерв'ювання (CATI), результатом якого визначили основні проблеми в Україні: війна з росією (81,3%), корупція (80,0%) та безробіття (31,9%). Актуальність проблеми корупції, станом на 2023 р. займає друге місце, поступаючись організованій збройній російській агресії на 1,3% [2].

Також, якщо проаналізувати статистичні результати, які Україна отримала за 2023 р. в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI)

набравши 36 зі 100 балів і посівши 104 місце поміж 180 країн – логічно можна визначити, що питання корупції дійсно є дуже «болючим» для України [3].

Соціальна справедливість зазнає найбільш значної шкоди внаслідок руйнівного впливу корупції. Соціальна справедливість є фундаментом демократії, особливо це важливо для країн, серед яких є і Україна, що прямують до розбудови демократичного режиму і керуються його принципами. В економічному словнику-довіднику (1995 р.) визначається те, що соціальна справедливість – міра рівності (нерівності) життєвого становища людей, класів і соціальних груп, що об'єктивно зумовлюються рівнем матеріального та духовного розвитку суспільства [4, с. 303].

Негативний вплив корупції на соціальну справедливість призводить до несприятливого стану різноманітних аспектів життя суспільства і формує такі проблеми.

Соціальна стратифікація (з лат. «strata» - прошарок), тобто розшарування осіб на соціально-економічні групи (верстви, класи, статуси, ролі та ін.) за політичними, економічними, біологічними, расовими чи релігійними розбіжностями, з наданням більших прав, привілеїв і переваг у порівнянні з іншими, в ієрархічному співставленні. В житті стратифікація може проявлятися в обмеженні у доступі до інформації, ресурсів чи послуг, через небажання чи неспроможність надати неправомірну вигоду особі, якій надані певні службові повноваження. Або в розподілі благ, на які передбачено лімітні обмеження, в нерівній послідовності чи кількості.

Неефективне використання бюджетних коштів та ресурсів держави – свідчить про необґрунтоване виділення матеріальних засобів на нецільові, неперіоритетні потреби та про неекономічні витрати розпорядниками чи одержувачами цих коштів, що призводить до неналежної поведінки з державним бюджетом – казнокрадства. Це створює необхідність обмежувати і скорочувати соціальні забезпечення для вразливих верств населення, медичних установ та освітніх закладів, в результаті чого погіршується загальний рівень справедливості і добробуту.

Неефективна зовнішня та внутрішня політика держави, яка підлаштовується під або кланові чи особисті інтереси, але не держави – становить серйозну загрозу для розвитку країни. Бо вектор діяльності державної влади спрямовується на досягнення не загальнонаціональних цілей, з урахування потреб суспільства та держави в цілому, а на задоволення особистих цілей вузького кола осіб, чим затримує реалізацію об'єктивно важливих реформ. Неправомірна підтримка політичних, бізнесових чи кланових угруповань призводить до системних перекосів та зниження ефективності управління, відсутності реальних змін,

укорінення непотизму серед населення, а також руйнування довіри громадян до органів державної влади і до спотворення поняття «справедливість».

Втрата податків, шляхом розкрадання або узгодженого недоотримання, може проявлятися через штучне створення умов для безпідставного отримання субсидій, зниження рівня податкових зобов'язань або отримання будь-яких інших привілеїв незаконним шляхом, для власного збагачення, через недодання державі обов'язкових платежів. Така поведінка створює підґрунтя для укріплення тіньової економіки, тобто нелегально неврахованого отримання доходів, які є приховані від держави.

Встановлення незаконних перешкод на заняття бізнесом – передбачає створення штучних та незаконних бар'єрів для підприємців, шляхом активних чи пасивних (бездіяльності) дій з боку органів державної влади, державних структур чи окремих посадових осіб. Така свідомо чи несвідомо поведінка значно ускладнює або фактично унеможлиблює розвиток економіки країни, обмежуючи потенціал до залучення національних, а також іноземних інвестицій. Особливо відчутно це відображається для малих та середніх підприємств, які неспроможні конкурувати з великими компаніями чи з впливовими олігархічними монополіями через додаткові бюрократичні перешкоди та надмірні вимоги щодо ліцензування, реєстрації та інших процедур.

Отже, в результаті дослідження впливу такого суспільно негативного явища, як корупція на соціальну справедливість було встановлено, що корупція є однією з істотних загроз для ефективного функціонування демократичних інститутів та забезпечення рівних прав і можливостей для всіх членів суспільства, а також було визначено які саме негативні наслідки корупції «відбиваються» на соціальній справедливості.

Тому задля протидії корупції потрібно застосувати такі заходи:

- підвищення рівня прозорості роботи і результатів діяльності державної та місцевої влади, не дивлячись на те, що Україна вже багато чого досягла в цій сфері, наприклад реалізація безперешкодного моніторингу державних витрат та публічних закупівель на платформі «ProZorro»; наявність відкритого реєстру декларацій державних службовців та інших осіб, що виконують чи уповноважені виконувати функції держави; публічність звітів Рахункової палати та Держаудитслужби та ін. [6];
- інвентаризація майна й реєстрація прав держави та органів місцевого самоврядування на належні їм ресурси [6];
- діджиталізація та автоматизація державних послуг, надання ліцензій і дозвільних документів, проведення іспитів і сертифікацій та виплат соціальних допомог з державного бюджету [6].

Використані джерела:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 8 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 15.11.2024)
2. Андрейшина Н. Результати опитування українців: настрої критичний але оптимістичний. *Active Group*. URL: <https://activegroup.com.ua/2023/11/01/rezultati-opituvannya-ukrainciv-nastrij-kritichnij-ale-optimistichnij/> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Індекс сприйняття корупції у світі - 2023. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Економічний словник-довідник / ред. С.В. Мочерний. Київ : Феміна, 1995. 368 с.
5. Лазарева Н.М. Запобігання та боротьба з корупцією. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2024* : Альманах наукових праць / за ред. д.ю.н., професора О. Козаченка, доктора філософії (PhD) в галузі права, доцента О. Мусиченко. Миколаїв : МННП НУ «ОЮА», 2024. С. 144–149.
6. Самодай В.П., Ковтун Г.І. Корупція: загрози та наслідки для соціуму. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-67> (дата звернення: 15.11.2024).

FIRAR O.I.

1st year bachelor student

*Mykolaiv Educational and Scientific Institute of Law
at the National University «Odesa Law Academy»
Supervisor – senior lecturer Kalitseva O. V.*

UKRAINIAN FEMINISM: PHILOSOPHICAL AND HISTORICAL PERSPECTIVE

The problem of gender inequality based on sex is still widespread in the 21st century. On November 7, 2011, Ukraine signed and, on June 20, 2022, ratified the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, also known as the Istanbul Convention. The Convention provides a comprehensive framework for policies and measures to prevent and respond to violence against women and domestic violence based on best practices. Article 1 sets out the objectives of the Convention: "a) protect women against all forms of violence, and prevent, prosecute and eliminate violence against women and domestic violence; b)

contribute to the elimination of all forms of discrimination against women and promote substantive equality between women and men, including by empowering women; c) design a comprehensive framework, policies and measures for the protection of and assistance to all victims of violence against women and domestic violence" [1].

Women's struggle for their rights and freedom is aimed at ensuring body autonomy, the possibility of choice, equal pay, the absence of condemnation of victims of violence, solving the problem of early marriages, and other social and gender issues. The main goal of feminism is to give women the ability to be the bearers of rights and freedoms – to act as subjects of social relations and not as objects.

Historically, society has developed the model where a man has total legal capacity and capability, can study and work, receives a decent salary for it, his words carry more weight than a woman's word, and his appearance is not objectified. People are so used to this order that many women do not want to stand up for feminism because they are not sure about the meaning of this term. Other women representing exploited and oppressed ethnic groups reject the term because they do not want to be perceived as supporting a racist movement: feminism is often equated with the fight for white women's rights. A significant number of women see feminism as synonymous with lesbianism: their homophobia leads them to reject association with any group identified as pro-lesbian. Some women fear the word "feminism" because they avoid identifying with any political movement, especially a radical type of it. Indeed, some women do not want to be associated with the women's rights movement in any form, so they do not support the feminism and oppose it. Women are better aware of the negative views on this concept than the positive meaning of this struggle [3, p. 73].

Feminism focuses on every woman's right to freedom and self-determination: "It is the freedom to decide one's own destiny: freedom from a gender-determined role, freedom from the oppressive restrictions of society; freedom of full expression of one's thoughts and turning them into action. Feminism postulates that a woman's main value derives from her universal human nature and does not depend on other relationships in her life" [3, p. 73 – 74]. Such a position does not separate her from her family. Feminism supports each person's choice to be a mother, a housewife, a careerist, or to combine all the positions. The goal of this movement is for the choice to be and not be limited by social expectations. Equality in rights consists of recognising the importance of all forms of work, including raising children and housework, without transferring them entirely to the shoulders of the female sex.

Ukrainian feminism began with the struggle for higher education in the second half of the 19th century in the Dnipro Ukraine region (Naddniprianshchyna). First, women were given the right to study in schools and later to enter universities, albeit for a short period. That was the focus of one of the first women's societies, *The Society for Support of Higher Women's Education*, but the movement was not limited to this: the

founding of Sunday schools, the activities of populists (narodnytsi), their active position against the feudal serf model of the patriarchal family created the ground for the growth of the authority of women as individuals in society. In the 90s of 19th century, their active involvement in political parties began, and the beginning of the 20th century was marked by an increase in the number of women's organisations in various directions. *Women's Community* (1901 – 1905), *Kharkiv Women's Mutual Support Society* (1902 – 1919), *Kyiv Women's Defense Society* (1905 – 1917) and *Odesa Women's Defense Society* (1904 – 1917) played an important role in the feminist movement [3, p. 54].

The struggle for women's rights also spread to western Ukrainian lands. The initiator of the movement, Natalia Kobrynska, founded the *Association of Ruthenian Women in Bukovina*. Another manifestation of feminism was the 1887 almanack the *First Wreath* (Persnyi Vinok) publishing activity. In 1880, Ukrainian women of Halychyna sent a petition to the Viennese parliament regarding the admission of women to higher education, and the first Ukrainian women's assembly (viche) was organised in Stryi in 1891. In the 1990s, some more new women's organisations appeared. One example was the *Ruthenian Women's Club* (Klub Rusynok) created in 1893 in Lviv [3, p. 54].

During World War I, women actively participated in charity and nursing: they worked in the *Refugee Assistance Society* and helped fugitives and prisoners. During the revolution of 1917, women joined political and social activities. Eleven women joined the Central Council of Ukraine, and two of them became members of the Small Council [3, p. 55].

Those were the first steps towards women's economic and legal independence in Ukraine. The movement has had its ups and downs, but its contribution to the present is palpable.

Literary feminism has also made a significant contribution to the struggle. The image of a woman gradually ceased to be a complement to a man, a secondary character. The works of Olga Kobylanska and Ivan Franko made a consequential impact on that.

Olga Kobylanska attached great importance to the topic of underprivileged girls. The reasons for this were personal beliefs, family upbringing under the pressure of a strict father, and admiration for the women's movement. The images in her works act as carriers of a new person, morality, and values [2, p. 42]. The writer co-organised the *Association of Ruthenian Women in Bukovina*. During her speeches, Olga raised the issue of the plight of women and advocated the equality of men and women. She was convinced that a woman, like a man, has the right to a decent life and independent income: "A woman is a person, just like a man, and the requirements of nature are the same for her as for him, therefore she must be brought up in the same conditions as him to fight for existence, and armed with science, knowledge of laws, with knowledge of various fields of work, will be able to fight for the means of living herself. All this will

not prevent her from becoming a sincere, loving friend of her husband and a mother to her children." [5, c. 8]. In the work *Valse Mélancolique*, such personifications are the three main characters: Marta, Hannusia and Sofiia who were independent and strong women seeking to establish themselves in a male society. Each of them has a different story, but in the example of Hannusia, who did not want to obey her husband and took upon herself the upbringing of her son without worrying about public opinion, and Marta, who became a good wife and mother, feminism finds its manifestation: both of them worked and were independent, but chose different fates because they had a choice. Each of them was satisfied with it [6].

Ivan Franko destroyed the myth that feminism is purely a woman's affair. His contribution was, without exaggeration, significant because the writer developed the theoretical foundations of feminism in many literary articles and was also engaged in practically implementing feminist ideas [4, p. 276]. Participated in the publication of the unique women's almanack the *First Wreath* (1887) and the founding of the *Association of Ruthenian Women in Bukovina* (1884) [4, p. 282].

Much can be said about what a conscious society has achieved in the struggle for women's rights: the opportunity to participate in the state's political life and to legally get rid of economic dependence on a man. However, this does not mean that feminism is no longer needed. Issues of gender inequality still exist: sexism, wage gap, and gender-based violence.

The UN Women in Ukraine comments: "The gender wage gap in Ukraine is at the level of 18.6%. This level means that for 6.5 years of their lives, women work for free to earn the same amount as men" [7].

Even in the 21st century, women suffer from the objectification of their bodies: they are perceived as nothing more than a man's decoration; they are judged for what they do with their appearance and body. However, a woman's body is her choice, her decision. No one has the right to tell her what to do with it, how to dress or paint. No action or appearance of a woman can provoke a man. The most paradoxical example of educating the younger generation is the lectures about how girls should dress and what to do in order not to become victims of violence, instead of drawing attention to the real cause of the problem which is the necessity for education, the formation of an understanding of equality, respect, consent, and responsibility for one's actions.

All these concepts must be explained to persons from a young age so that they understand that no one has the right to touch their bodies. Children grabs the information on the fly, perceiving it as the correct one that must be followed. In this period, it is important not to impose social stereotypes, which are based on the idea of idealistic standards, related not so much to a person but to sex and gender.

References:

1. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. *Council of Europe* URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=210>
2. Боженко Н. В. Феміністичні тенденції у творчості Ольги Кобилянської. *Перспективні напрямки сучасної науки та освіти* : Матеріали Всеукр. науково-практ. конф. (Слов'янськ, 19 трав. 2016 р.) / ред. Н. М. Маторіна. Слов'янськ, 2016. С. 42 – 46.
3. Ворчакова І. Є. Гендерна політика: навч. пос. Миколаїв, 2014. 258 с.
4. Госовська М. На маргінесах: І. Франко в українському феміністичному дискурсі. *Парадигма*. 2013. Вип. 7. С. 273 – 283.
5. Кобилянська О. Ю. Дещо про ідею жіночого руху. *УкрЛіб* : бібліотека укр. літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13048>.
6. Кобилянська О. Меланхолійний вальс. Тернопіль, 2022. 208 с.
7. UN Women Ukraine / ООН Жінки в Україні. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/unwomenukraine/?locale=uk_UA

ШВЕЦЬ Д.О.,

студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О. М.*

ЕВОЛЮЦІЯ ДОКАЗУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ

Доказування є важливою складовою правосуддя в цілому, адже воно забезпечує реалізацію важливих принципів в українському праві. Доказування бере витoki ще з глибокої давнини, воно базувалася на постійних змінах політики, економії та соціальних показників. Але попри все, розвиток норм та принципів доказування має велике значення для формування ефективної системи правосуддя. Мета роботи полягає в аналізі змін, які відбулися у сфері доказування та порівняння сучасного стану з минулим.

На різних етапах розвитку нашої держави діяли численні законодавчі акти. Наприклад, у часи Київської Русі одним із головних джерел права була Руська Правда, яка регулювала процес і засоби доказування. У польсько-литовський період діяли Литовські статuti 1529 року, де вперше з'явився термін «доводити», а також Литовські статuti 1566 та 1588 років. У середині XVIII століття на території України був розроблений кодекс «Права, за якими судиться

малоросійський народ» 1743 року, де VIII Глава була присвячена питанням доказів і доказування. Хоча в цей час наукова думка про докази та доказування розвивалася, до нас не дійшли її результати [2].

Загалом, Л.В. Мелех виокремлює такі періоди розвитку доказового права:

1. Етап формування доказового права в нормах звичаєвого права.
2. Доказове право змагального типу періоду XV – початку XVII століття.
3. Доказове право слідчого типу періоду XVII століття.
4. Доказове право в Українській козацькій державі.
5. Доказове право змагального типу Російської імперії (1864 – 1917 роки).
6. Доказове право слідчого типу радянського періоду (1923 – 1990 роки).
7. Доказове право змагального періоду незалежної України [4].

Звичаєве право, що зародилося в доісторичні часи і ґрунтувалося на традиціях та звичаях певних спільнот, не мало чітко визначених і формалізованих норм. Однак, ці звичаї регулювали відносини між людьми і включали різні механізми для підтвердження фактів, які з часом стали основою для розвитку доказового права. У перші етапи формування доказового процесу в рамках звичаєвого права доказами часто слугували свідчення сторін, усні показання, а також слова авторитетних осіб – старійшин, правителів чи жерців. Іноді використовувалися обряди або ритуали (наприклад, ордалії або божественні втручання), які мали на меті встановлення істини, коли письмові докази були відсутні. У процесі еволюції звичаєвого права почали формуватися основні принципи доказового процесу, такі як презумпція невинуватості, право на захист й інші важливі норми.

«Руська правда» – це одна з найвідоміших пам'яток давньоруського законодавства, яка встановлювала норми для регулювання феодальних відносин у межах Київської Русі. За доби «Руської правди» при вчиненні правопорушень проти держави та церкви панував слідчий процес, а при вчиненні порушень щодо особи – змагальний. Процедура попереднього розслідування була детально розроблена та зафіксована. До елементів процесу розшуку правопорушника відносили заклич, гоніння сліду, звід [3, с. 56-57]. Доказами на той період вважалися: власне зізнання, присяга, показання свідків, суд Божий та зовнішні ознаки.

Важливим етапом в українському праві також є період козацтва. Український народ мав право судитися за своїми звичаями. Суддів обирали безпосередньо на місцевих радах або призначала вища влада. Скарга подавалася до суду з підписом обвинувача або його представника. В ній потрібно було зазначити суть справи, мету подання скарги та прохання щодо вирішення питання. Як обвинувач, так і обвинувачений мали право вільно збирати та представляти суду докази, які не підпорядковувались жодним формальним вимогам і

оцінювались судом. Після цього, за результатами голосування, ухвалювався вирок більшістю голосів [6].

Суттєві зміни в судовому процесі відбулись у 1864-1917 роках. Судова реформа 1864 року, яку впровадив Олександр II, базувалася на принципах всестановості, рівності всіх громадян перед законом, публічності судового процесу та відокремлення суду від адміністративної влади. Також було скасовано використання формальних доказів і канцелярської таємниці, а натомість введено змагальний процес. Слідство проводили спеціально призначені слідчі, що перебували під контролем суду та наглядом прокурорів [5]. Кожна зі сторін мала повне право на збирання і представлення доказів. Закон не обмежував види доказів, на відміну від попередніх практик, де суд мав більш контрольовану роль у їх відборі. Важливою особливістю було те, що доказування ставало більше залежним від сторін процесу, ніж від судді.

Ключовим аспектом доказового права радянського періоду була система оцінки доказів, яка базувалася на рішеннях слідчого щодо їх допустимості та значущості для справи. Оцінка доказів здійснювалася на суб'єктивній основі і залежала від рішення слідчого або прокурора. Це часто призводило до того, що в суд могли потрапити свідчення, отримані через катування або інший тиск на підозрюваних і свідків, що стало звичною практикою в радянських органах. Доказове право в цей період часто підпорядковувалося політичним цілям, і в залежності від ідеологічної чи політичної ситуації могли застосовуватися маніпуляції з доказами, особливо у справах, що стосувалися політичних мотивів.

Для України важливим кроком у політиці було проголошення незалежності 24 серпня 1991 року, з цього моменту почалося нове формування судового та доказового інститутів. Із часу проголошення незалежності України продовжував діяти Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР, затверджений Законом Української РСР, уведений у дію 1 квітня 1961 року, який далі зазнав значних змін. Після здобуття незалежності країни, в Україні виникла потреба у новому кодексі, який би відповідав стандартам демократії та прав людини. 13 квітня 2012 року було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України [1]. В його редакції встановлювалося те, що процес доказування має ґрунтуватися на законних і допустимих доказах. Підозрювані та обвинувачені отримали розширені права щодо збору доказів і можливості оскаржувати докази, отримані незаконним шляхом. Зокрема, виключаються докази, отримані через катування або інші форми незаконного тиску, що значно зміцнює захист прав осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. Раніше слідчий мав основну роль у зборі доказів, відповідно до інквізиційної системи, але новий КПК України змінив цю ситуацію, надавши слідчому лише допоміжну функцію без права самостійно ініціювати процес доказування. У змагальному процесі сторони обвинувачення та

захисту мають право подавати свої докази без втручання слідчих органів, що забезпечує більшу прозорість і відкритість процесу. Крім того, зміни в КПК України передбачають значну публічність процесу, що дозволяє громадськості стежити за розглядом справ і оцінкою доказів.

Еволюція доказів в українському праві відображає значні зміни в правовій системі країни, зокрема в контексті розвитку судочинства та забезпечення прав людини. Від звичаєвого права, де докази часто базувалися на усних свідченнях та ритуалах, до запровадження інквізиційного процесу в часи радянського періоду, де слідчий мав домінуючу роль у зборі та оцінці доказів, система правосуддя значно змінилася, поступово зосереджуючи більше уваги на формалізованих процедурах, об'єктивності та дотриманні прав і свобод людини. З переходом до демократичних стандартів після здобуття незалежності, Україна орієнтується на створення справедливих умов для кожного громадянина, намагаючись забезпечити баланс між правами особи та ефективністю правосуддя, де доказування стає не лише процедурою, а й гарантією справедливості та прозорості судового процесу.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
2. Грабовська О. О., Чепак І. В. Розвиток наукової думки про зміст поняття "докази" у цивільному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. С. 146–152.
3. Лісова К. С. Звичаєве право : курс лекцій. Київ : «Вид. дім «Персонал», 2012. 94 с.
4. Мелех Л. В. Становлення доказового права на етнічних українських землях: історико-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2015. Вип. 3. С. 3-16.
5. СУДОВА РЕФОРМА 1864. *Електронна бібліотека | Інститут історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?_Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Sudova_reforma_1864 (дата звернення: 18.11.2024).
6. Судочинство в Запорізькій Січі | Національна Федерація Бойового Хортингу України. *Національна Федерація Бойового Хортингу України*. URL: <https://horting.org.ua/node/1056> (дата звернення: 18.11.2024).

ЗМІСТ

<i>Переднє слово.....</i>	3
---------------------------	----------

Секція 1. Соціальна справедливість у сучасному публічному праві

Козаченко О.В.

Соціальна справедливість крізь призму функціональності таксономії кримінально-правових заходів.....	6
---	----------

Мусиченко О.М.

Надмірність кримінального провадження як порушення права на справедливий суд.....	10
---	-----------

Василяка О.К., Приземний С.С.

Соціальна справедливість у сучасному адміністративному праві.....	14
---	-----------

Калитаєв В.В.

Забезпечення соціальної справедливості у протидії корупції застосуванням некаральних кримінально-правових заходів.....	17
--	-----------

Белан Є.В.

Законодавче неврегулювання незаконного обігу зброї в Україні як один з детермінантів кримінальності.....	22
--	-----------

Боденчук Е.П.

Конфіденційне співробітництво громадян з оперативними підрозділами та їх значення для оперативно-розшукової діяльності.....	25
---	-----------

Будак К.Ю.

Засади доказування в кримінальному процесі.....	27
---	-----------

Василенко В.В.

Окремі аспекти застосування кримінально-правових заходів за незаконний обіг наркотичних засобів.....	30
--	-----------

Заржицька В.М.

Сучасний стан і перспективи розвитку судової експертології.....	33
---	-----------

Зима К.С.

Основні заходи запобігання корупції на державній службі.....	36
--	-----------

Казарян М.М.

Відновлення справедливості в контексті безпідставного затягування досудового розслідування.....	39
---	-----------

Кобринчук Р.Д.

Правовий статус викривачів корупції.....	43
--	-----------

Кузьменко А.І.

Окремі повноваження Рахункової палати України в умовах воєнного стану:
правовий аналіз.....46

Мусиченко В.О.

Угода про примирення в кримінальному процесі як альтернативний спосіб
врегулювання правового спору.....50

Соболев А.Є.

Роль адвоката в медіації у кримінальному провадженні.....53

Тарабанова А.П.

Відображення концепцій недопустимості доказів у сучасному кримінальному
процесі України.....57

Тюпа С.О.

Практика Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного
права.....60

Удовидченко С.С.

Особливості проведення оперативно-розшукових заходів у сфері боротьби з
наркокримінальністю.....62

Хмельов А.О.

Значення оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з організованою
злочинністю.....66

Цимбаліст Д.Ю.

Необхідність нормативного визначення ресоціалізації як однієї з цілей
покарання.....69

Удовидченко С.С.

Засади (принципи) організації діяльності прокуратури України.....72

Секція 2. Соціальна справедливість у сучасному приватному праві

Данильченко О.В.

Добросовісність, розумність та справедливість як засади цивільного
права.....76

Швець Д.О.

Принцип справедливості при регулюванні сімейних правовідносин.....79

Василенко В.В.

Роль медіації в сімейних спорах.....82

Дяченко А.В.

Соціальна справедливість в контексті самозахисту цивільних прав в умовах воєнного стану.....85

Зима К.С.

Співвідношення понять «охорона» та «захист» суб'єктивних цивільних прав.....89

Казарян М.М.

Вирішення питання в порядку окремого провадження про встановлення юридичного факту як реалізація права на спадщину.....92

Кубінець І.М.

Особливості договірних відносин у воєнний період.....95

Швець Д.О.

Генеza основоположних принципів при формуванні цивільно-процесуального права в Україні.....98

Шепель Д.О.

Поняття доказів і доказування у цивільному процесі.....102

Секція 3. Соціальна справедливість у міжгалузевому правовому регулюванні

Боденчук Е.П.

Міжнародний досвід захисту викривачів та його актуальність для України.....107

Бородіна В.Ю.

Психологія злочинної групи: розпізнання їх соціумом.....110

Володичев О.В.

Митний контроль за окремими видами діяльності підприємств.....113

Дяченко А.В.

Митна вартість як елемент у системі захисту економічних інтересів держави та забезпечення соціальної справедливості.....118

Заграничиний Д.В.

Доктрина «плодів отруєного дерева» в практиці ЄСПЛ та національних судів.....120

Казарян М.М.

Подолання корупції на митниці як шлях зміцнення економічного становища в Україні.....123

Кобринчук Р.Д.

Значення моралі та етики для професійного оперативного працівника.....126

Колодій Д.І.	
Медіація як ефективний інструмент альтернативного вирішення спорів.....	129
Миколенко В.М.	
Реформування трудового законодавства України з урахуванням принципу соціальної справедливості.....	133
Спицька Н.Р.	
Особливості здійснення митного оформлення і митного контролю вантажів гуманітарної допомоги в Україні.....	137
Тюпа С.О.	
Розвиток та становлення антикорупційного законодавства України.....	140
Швець Д.О.	
Міжнародні акти як нормативна основа запобігання кримінальності.....	143
Шепель Д.О.	
Історичний розвиток митної справи в Україні.....	146

Секція 4. Соціальна справедливість як невід’ємна складова правової держави в умовах глобальної трансформації

Волкович О.Ю.	
Актуальні аспекти соціальної справедливості в контексті справляння податків у бюджет держави.....	149
Чорнозуб Л.В., Приземний С.С.	
Соціальна справедливість у нормативних актах Європейського Союзу.....	154
Лазарєва Н.М.	
Актуальні проблеми реформування законодавства про працю.....	157
Бєлан Є.В.	
Особливості судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану.....	160
Бородіна В.Ю.	
Інститут викривачів корупції в Україні: захист та проблеми.....	163
Будак К.Ю.	
Запровадження інноваційних технологій у судово-експертну діяльність.....	167
Векман М.І.	
Дотримання прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності.....	170
Гентош С.М.	
Вплив війни на функціонування митної системи України.....	173

Добрянська Є.Є.

Євроінтеграційні зміни до Митного кодексу України: початок великої трансформації митного законодавства.....176

Дяченко А.В.

Проблемні аспекти договору контрактації сільськогосподарської продукції.....178

Зима К.С.

Гармонізація митного законодавства України із законодавством Європейського Союзу.....183

Імшеницька Т.А.

Використання сучасних технологій в оперативно-розшуковій діяльності: роль розвідувальних дронів, штучного інтелекту та інших технологій.....187

Колобовніков С.С.

Право на доступ до мережі «Інтернет» як складова соціальної справедливості.....190

Копониук В.Р.

Idea of social justice: historical and philosophical approach.....193

Кравцова С.М.

Можливості та виклики запровадження онлайн-медіації в Україні.....196

Удовидченко С.С.

Негативний вплив корупції на рівень соціальної справедливості.....200

Філар О.І.

Ukrainian feminism: philosophical and historical perspective.....203

Швець Д.О.

Еволюція доказування в українському праві.....207

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ГАЛУЗЕВОМУ ТА
МІЖГАЛУЗЕВОМУ ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ В УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ**

Матеріали круглого столу

м. Миколаїв, 10 грудня 2024 року

Електронне наукове видання

Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій,
проте ми поважаємо право кожного учасника на висловлювання своїх ідей,
критичних зауважень, інших суджень

Підписано до поширення через мережу Інтернет 09.01.2025.

Об'єм даних 1,69 Мб.

Видавництво Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

вул. Ген. Олекси Алмазова, 18, 54038, Україна

Тел./факс (0512) 40-86-54

Сайт: <https://mip.onua.edu.ua/>

E-mail для авторів: mip_kpd@onua.edu.ua